

T-2

Na osnovu člana 16. stav 4. Zakona o Vladi Zeničko-dobojskog kantona - Prečišćeni tekst ("Službene novine Zeničko-dobojskog kantona", broj: 7/10), na prijedlog Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, Vlada Zeničko-dobojskog kantona, na 139. sjednici, održanoj dana 27.01.2022. godine, d o n o s i

ZAKLJUČAK

I.

Utvrđuje se Prijedlog Odluke o usvajanju Strategije kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona 2021.-2027. godina.

II.

Prijedlog Odluke sa Strategijom iz tačke I. ovog zaključka upućuje se u dalju skupštinsku proceduru.

III.

Zaključak stupa na snagu danom donošenja.

Broj: 02-36-1424/22
Datum, 27.01.2022. godine
Zenica

DOSTAVLJENO:

1x Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport,

1x Stručna služba Skupštine,

1x a/a.

PRIJEDLOG

Na osnovu člana 37. stavak 1. tačka f) Ustava Zeničko-dobojskog kantona, Skupština Zeničko-dobojskog kantona na ____sjednici, održanoj _____2022. godine, donosi

ODLUKU

o usvajanju Strategije kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona 2021.-2027. godina

Član 1.

Usvaja se Strategija kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona 2021.-2027. godina, koja čini sastavni dio ove Odluke.

Član 2.

Odluka stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u „Službenim novinama Zeničko-dobojskog kantona“.

PREDSJEDAVAJUĆI

Ćazim Huskić

Broj: 01- _____/22.
Datum, _____ godine
Z e n i c a

Obrazloženje

Pravni osnov

Pravni osnov za donošenje ove odluke utvrđen je u članu 37. stav 1. tačka f.) Ustava Zeničko-dobojskog kantona.

Razlozi za donošenje

Zeničko-dobojski kanton je jedini u Federaciji Bosne i Hercegovine imao usvojenu Strategiju kulturne politike na području Zeničko-dobojskog kantona za period 2014-2020. godina.

U izvještajima koje je svake godine podnosio Monitoring tim za praćenje realizacije Strategije kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona za period 2014-2020. godina Vladi i Skupštini Zeničko-dobojskog kantona, istaknuti su najznačajniji doprinosi Strategije razvoju sektora kulture na području Kantona. Kao najvažniji doprinos Strategije utvrđena je održivost i jačanje sistema kulture na području Zeničko-dobojskog kantona, uz niz specifično provedenih ciljeva.

Proces izrade Strategije kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona 2021-2027. godina je zasnovan na identificiranju i utvrđivanju postojećeg stanja u pojedinim segmentima kulture i cjelokupnoj oblasti, utvrđivanju ciljeva i vizija, te definiranju instrumenata za realizaciju postavljenih ciljeva.

Mišljenja smo da postoje opravdani razlozi za donošenje ovakve Odluke.

Financijski pokazatelji

Realizacija Strategije kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona 2021.-2027. godina iziskivat će određena finansijska izdvajanja, ali ista će se većim dijelom realizirati u već postojećim transferima u Budžetu Zeničko-dobojskog kantona.

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Zeničko-dobojski kanton
Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport

Strategija kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona
2021-2027. godina

Voditelji izrade Strategije

Begagić Hazim
Delibašić Esad
Džananović Mirza
Kukić Damir
Šabanović Alen

Zenica, 2021. godine

Voditelji izrade Strategije

Begagić Hazim
Delibašić Esad
Džananović Mirza
Kukić Damir
Šabanović Alen

Saradnici na izradi Strategije

Abdagić Haris
Alagić Almina
Bunjevac Salkić Nina
Čišija Senad
Gavran-Radojević Ilijana
Hasić Aldin
Heganović Indira
Jašarević Adnadin
Koso Amila
Lukačević Indira
Maličbegović Sabina
Matošević Daliborka
Mujanović Melisa
Mujkanović Mensura
Mušija Mirza
Pulo Mubera
Skula Elvedin
Sokolar Sanel
Šahinović Ajša
Šimić Stjepan
Tokić Marinko
Zamboni Svjetlana

Saradnici-autori separata Strategije

Bajramović Muhamed
Gelić Darija
Grahovac Željko
Meškić Indira
Mijatović Mirosljub
Samardžić Denis

SADRŽAJ

Uvodni dio.....	6
1. Kulturna politika u Bosni i Hercegovini	6
2. Kulturna politika u Zeničko-dobojskom kantonu	8
3. Metodološki okvir	11
4. Opći ciljevi i principi Strategije	12
Prvi dio: Analiza stanja u sektoru kulture na području Zeničko-dobojskog kantona ...	14
1. Model kulturne politike	14
1.1. Kultura u vrijeme pandemije	14
1.2. Karakteristike modela kulturne politike u Zeničko-dobojskom kantonu	16
1.3. Legislativa i regulatorni okvir u sektoru kulture	18
1.4. Finansiranje organizacija i projekata u kulturi	21
1.5. Karakteristike lokalnih kulturnih politika u gradovima i općinama Zeničko-dobojskog kantona	28
1.6. Tranzicija u kulturi	31
1.7. Kultura specifičnih socijalnih skupina	33
1.7.1. Kultura mladih	33
1.7.2. Kultura i osobe sa invaliditetom	36
1.8. Kultura i obrazovanje	37
2. Kulturna baština	41
2.1. Materijalna kulturna baština	42
2.2. Nematerijalna kulturna baština	46
3. Ustanove kulture i umjetničke organizacije na području Zeničko-dobojskog kantona.....	47
3.1. Biblioteke	47
3.1.1. Finansiranje bibliotečke djelatnosti	48
3.1.2. Stanje knjižnog fonda	48
3.1.3. Kadrovski i prostorni kapacitet	49
3.1.4. Ključni problemi biblioteka	50
3.1.5. Automatizacija poslovanja biblioteka COBISS	52
3.2. Muzeji	52
3.2.1. Muzejska djelatnost na području Zeničko-dobojskog kantona	53
3.2.2. Muzejske ustanove na području Kantona	55

3.3. Arhivi	58
3.4. Bosansko narodno pozorište Zenica	60
3.5. Centri/domovi za kulturu	63
4. Umjetničke djelatnosti	64
4.1. Likovna umjetnost	64
4.2. Scenske/izvedbene umjetnosti	66
4.3. Muzička umjetnost	69
4.4. Književnost i izdavaštvo	71
4.5. Kinematografija	76
4.6. Mediji i medijska produkcija	78
5. Nezavisni kulturni sektor.....	81
6. Nacionalna kulturno-prosvjetna društva.....	82
7. Kulturni turizam	83
8. Kulturne manifestacije	88
Drugi dio: Osnovni ciljevi kulturnog razvoja Zeničko-dobojskog kantona.....	92
Treći dio: Monitoring i evaluacija.....	94
AKCIONI PLAN.....	96
Literatura.....	105

Uvodni dio

1. Kulturna politika u Bosni i Hercegovini

Kulturne politike se mogu definirati na različite načine, a jedno od najjednostavnijih određenja jeste da se radi o *namjernim i sistematskim intervencijama države u polje kulture, s ciljem da se ono kao cjelina usmjeri u određenom pravcu*.¹ Dakle, država i njezini organi ključni su nositelji kulturne politike, odnosno država koncipira, planira, usmjerava i provodi kulturnu politiku kao jednu od javnih politika. Kulturna politika svake države ima za svoj osnovni cilj stvaranje zakonskih, finansijskih, infrastrukturnih, stručnih, organizacijskih i konceptualnih pretpostavki za njen kulturni i umjetnički razvoj. Međutim, situacija u Bosni i Hercegovini je složenija nego u većini drugih država. Naime, složenost njene pravno-političke strukture uslovlila je i složen sistem nadležnosti u oblasti kulture. U Ustavu Bosne i Hercegovine ne spominje se područje kulture kao područje od posebnog interesa za državu Bosnu i Hercegovinu. Oblast kulture je *Dejtonskim sporazumom* izuzeta iz nadležnosti države (osim *Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Aneks 8 Dejtonskog sporazuma*). Na državnom nivou ne postoji ministarstvo kulture, dok izvjesnu nadležnost za tu oblast i to u veoma malom opsegu ima *Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine*. Naime, u okviru Ministarstva civilnih poslova djeluje *Sektor za nauku i kulturu*.²

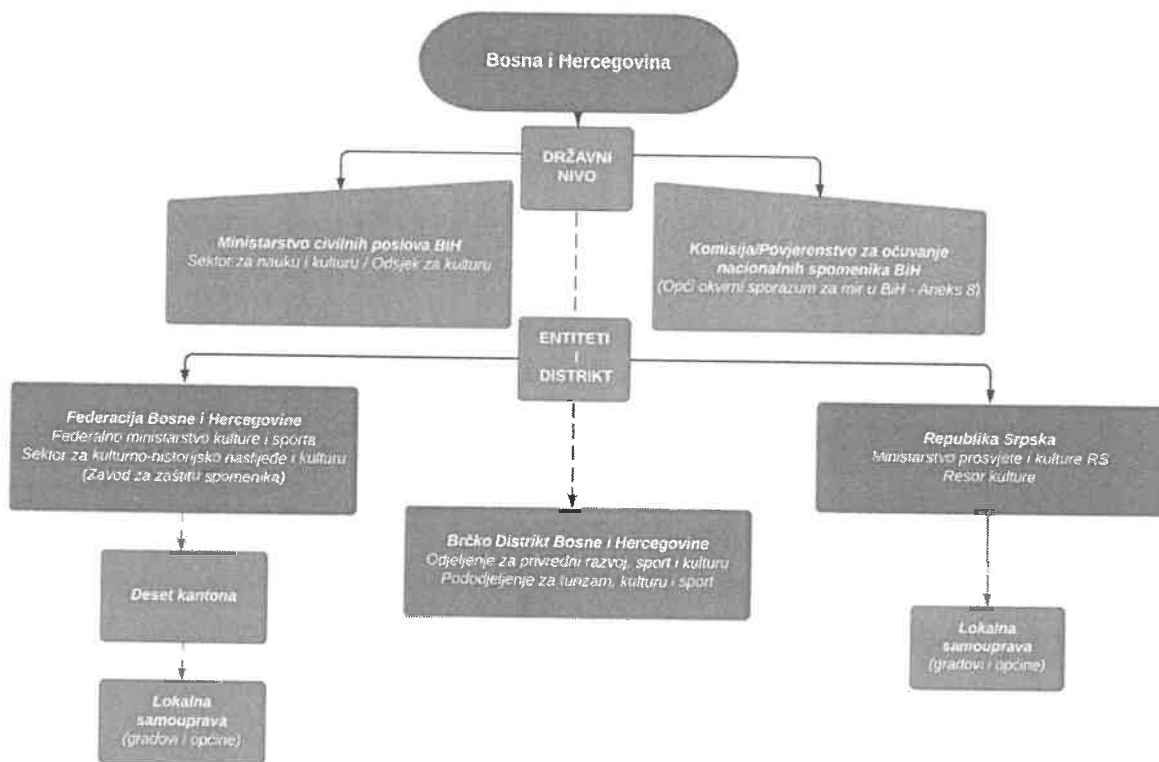
Na nivou entiteta postoje ministarstva za pitanja kulture, u Federaciji BiH je to *Ministarstvo kulture i sporta*, a u Republici Srpskoj *Ministarstvo prosvjete i kulture*. U okviru *Ministarstva kulture i sporta FBiH* djeluje *Sektor za kulturno-historijsko naslijeđe i kulturu*.³ Ustav Federacije BiH u članu 4., stav (1) daje ovlasti kantonima za kreiranje i provedbu kulturne politike. U skladu sa tom odredbom, u kantonalnim ustavima, izuzev Kantona 10, nalazi se ista odredba kojom se propisuje nadležnost kantonalnih vlasti. Naime, članom 2, stav (1) i

¹ Vidi: Dragičević-Šešić, Milena i Stojković, Branimir (2007): *Kultura: menadžment, animacija, marketing*. Beograd: Clio, str. 31.

² Na web stranici Ministarstva civilnih poslova navedena je nadležnost *Sektora za nauku i kulturu*: „Sektor za nauku i kulturu nadležan je za koordinaciju aktivnosti sa nadležnim entitetskim tijelima vlasti i za definisanje strategije na međunarodnom planu u područjima nauke i kulture“, <http://www.mcp.gov.ba/Content/Read/nauka-i-kultura-po%C4%8Detna#displayed>, 10.11.2021.

³ Na web stranici Federalnog ministarstva kulture i sporta navedena je nadležnost *Sektor za kulturno-historijsko naslijeđe i kulturu* „Federalno ministarstvo kulture i sporta obavlja upravne, stručne i druge poslove iz nadležnosti Federacije koji se odnose na koordinaciju u naučno-istraživačkoj djelatnosti iz oblasti zaštite i korištenja kulturno-historijskog naslijeđa, muzejskoj, arhivskoj, bibliotekarskoj, izdavačkoj, pozorišnoj, muzičkoj, likovnoj i filmskoj djelatnosti, djelatnosti ustanova, udruženja, fondacija i drugih pravnih lica u oblasti umjetnosti, kulture, sporta i mladih, kao i druge poslove utvrđene zakonom“, <http://www.fmks.gov.ba/ministarstvo-info/sektor-za-kulturno-historijsko-naslijede-i-kulturu>, 10.11.2021.

(2), poglavlja V. 1. Ustava Federacije BiH propisano je da „svaki kanton može prenijeti svoje ovlaštenje na općinu i grad na svojoj teritoriji ili na federalnu vlast“ te da „svaki kanton može na općinu i grad na svojoj teritoriji prenijeti ovlaštenja u vezi sa obrazovanjem, kulturom, turizmom, lokalnim poslovima i humanističkom djelatnošću te radiom i televizijom, a dužan je to učiniti ako u pogledu nacionalnog sastava većinsko stanovništvo te općine, odnosno grada nije većinsko stanovništvo u kantonu kao cjelini“. Brčko Distrikt ima Odjeljenje za privredu, kulturu i sport. U Dijagramu 1. je prikazana struktura nadležnih tijela za oblast kulture u Bosni i Hercegovini.

Dijagram 1. Struktura nadležnih tijela za oblast kulture u Bosni i Hercegovini

U Federaciji BiH stvarnu nadležnost za oblast kulture imaju kantoni. Zbog podijeljene nadležnosti i kompleksne strukture države, kao i zbog odnosa prema kulturi, nećemo pretjerati ako kažemo da je kultura u Bosni i Hercegovini danas u podređenom položaju u odnosu na druge društvene strukture. Njezin društveni značaj – kao faktora sinteze, socijalne kohezije, faktora razvoja i transformacije društva – nije dovoljno prepoznat. Decentralizacija nadležnosti je uzrokovala *nepostojanje utvrđene i konzistentne državne kulturne politike* koja bi se provodila u svim dijelovima Bosne i Hercegovine. Komplicirana državna struktura sa 12 ministarstava nadležnih za kulturu, nije stvorila adekvatne uvjete za oblast kulture, što je na duže staze, za kulturni razvoj potpuno neodrživo. Pravno-političko ustrojstvo države,

nepostojanje državnog ministarstva za kulturu i podijeljena nadležnost onemogućili su formiranje bilo kakve državne kulturne politike, te doveli ustanove kulture „od državnog značaja“ u pravnu i finansijsku nesigurnost (Zemaljski muzej, Historijski muzej, Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH, Kinoteka BiH, Umjetnička galerija BiH, Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti BiH i Biblioteka za slijepa i slabovidna lica BiH). Navedenim institucijama kulture još uvijek nije utvrđen osnivač.

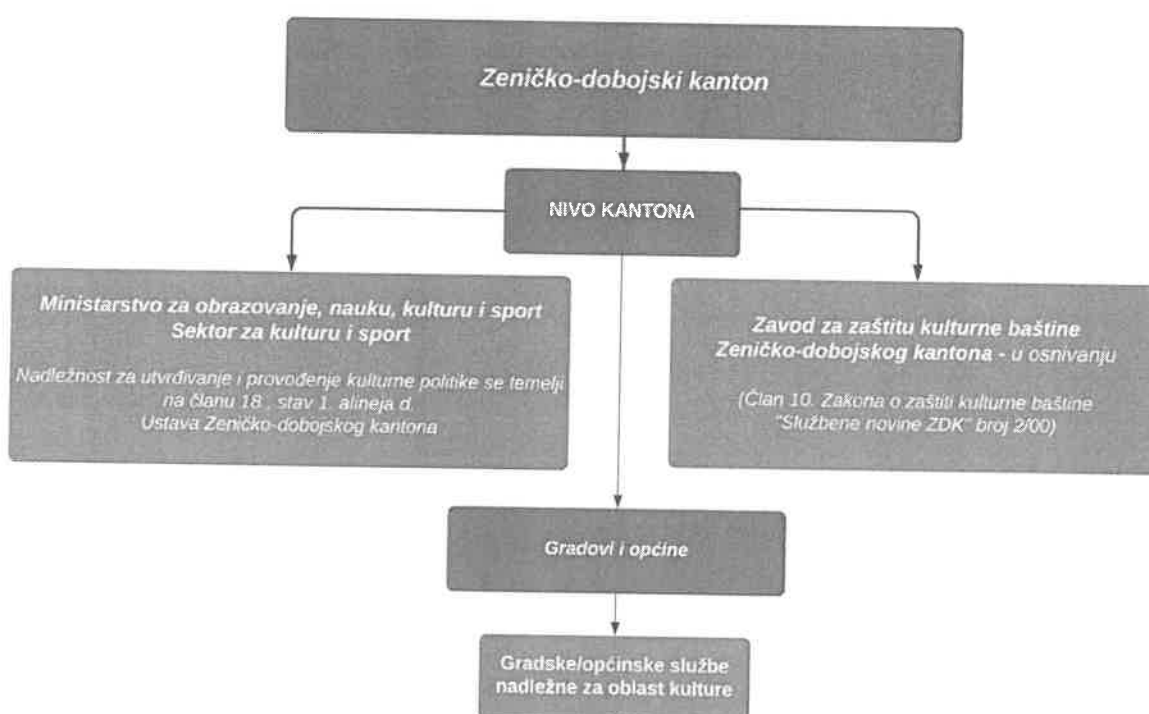
Bosna i Hercegovina je bila jedna od rijetkih evropskih zemalja koja nije imala svoj strateški dokument o kulturnoj politici. Jedan takav dokument, koji je opisivao stanje u kulturi u Bosni i Hercegovini, sačinio je strani ekspert Charles Landry pod nazivom *Zajedništvo u razlikama: Kultura na raskrsnici u Bosni i Hercegovini*. U dokumentu se konstatira da kultura može predstavljati jednu od ključnih poluga obnove i reintegracije zemlje. Dugo godina ova analiza je bila jedini dokument analitičkog karaktera na ovim prostorima. Situacija se djelimično popravila nakon što je 2008. godine sačinjena *Strategija kulturne politike u Bosni i Hercegovini* i nakon što je 2011. godine usvojena *Deklaracija Kulturnog foruma*. Nakon *Strategije* iz 2008. godine na državnom nivou nije izrađena nova strategija. Također, nikada nije izrađena strategija kulturne politike Federacije BiH, dok je u entitetu Republika Srpska prvo izrađena *Strategija razvoja kulture Republike Srpske 2010-2015.*, a zatim i *Strategija razvoja kulture Republike Srpske 2017-2022.*

Kultura se danas u Bosni i Hercegovini nalazi u ambivalentnom položaju. Svjedoci smo neprestanog pozivanja na njezin značaj kao jednog od konstitutivnih elemenata bosanskohercegovačkog socijalnog, nacionalnog i državnog identiteta, te ključnog faktora u međunarodnoj promociji i afirmaciji Bosne i Hercegovine. Međutim, status ustanova kulture, status umjetnika u društvu, neoliberalno reduciranje kulture na robu, forsiranje manifestne kulture, svodenje kulture isključivo na etnonacionalnu osnovu, svjedoči da se kultura ne poima kao neophodan humanistički sistem vrijednosti i jedan od mogućih faktora društvenog razvoja i izlaska iz krize. Nezadovoljavajućem položaju kulture značajno doprinosi i nepostojanje jasnih vizija, modela kulturne politike, strateških ciljeva i smjernica djelovanja u oblasti kulture i umjetnosti.

2. Kulturna politika u Zeničko-dobojskom kantonu

Zeničko-dobojski kanton jedini je u Federaciji BiH izradio strateški dokument u oblasti kulture (*Strategija kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona 2014-2020. godina*). Pravni

osnov za izradu ovog dokumenta bio je *Ustav Federacije Bosne i Hercegovine* koji u Poglavlju III., član 4., stav (1), daje ovlasti kantonima za utvrđivanje i provedbu kulturne politike. Također, *Ustav Zeničko-dobojskog kantona* u članu 18., stav (1), tačka d), spominje oblast kulture i to na način da se uz ostale nadležnosti Kantona propisuje i nadležnost za utvrđivanje i provođenje kulturne politike. Članom 37. stav 1. tačka h) *Ustava Zeničko-dobojskog kantona* je utvrđeno da Skupština Kantona „donosi zakone i ostale propise za izvršavanje kantonalnih nadležnosti“. Članom 50. Ustava je rečeno da je Vlada Kantona nadležna za „provođenje kantonalne politike i predlaganje i izvršavanje kantonalnih zakona i drugih propisa.“ U Dijagramu 2. je prikazana struktura nadležnih tijela za oblast kulture u Zeničko-dobojskom kantonu.

Dijagram 2. Struktura nadležnih tijela za oblast kulture u ZDK

Skupština Zeničko-dobojskog kantona je na svom zasjedanju održanom 8. 7. 2014. godine usvojila *Strategiju kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona za period 2014-2020. godine*. U *Strategiji* je, između ostalog, istaknuto da je jedna od kontradikcija trenutnog bosanskohercegovačkog društvenog ambijenta proturječnost između ogromnog kulturnog kapitala našeg podneblja i neprocjenjivog bogatstva kulturne baštine, s jedne strane, te neadekvatne društvene uloge i tretmana kulture, s druge strane. U *Strategiji* se, također, ističe da je pretpostavka uspostave novog kulturnog modela u Bosni i Hercegovini transformiranje prevladavajućeg poimanja značaja kulture za društvo, odnosno transformiranje dominirajućeg

poimanja značaja kulture za društveni i privredni razvoj Bosne i Hercegovine. Naime, još uvijek dominira poimanje kulture isključivo kao dijela javne potrošnje. Novi model kulturne politike morat će, tvrdi se u *Strategiji*, izmijeniti taj dominantni pogled na kulturu, te istaći značaj kulture kao jednog od ključnih faktora socijalnog i ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine. Jedan od principa na kome se insistira u *Strategiji* se zasniva na tezi da kulturna politika ne može više počivati na stavu da je kultura jedino u nadležnosti države. Kultura ne smije, navodi se u *Strategiji*, biti ovisna isključivo o budžetu, potrebno je pronalaziti i druge modele i izvore finansiranja. Bosna i Hercegovina, kao postratna i (post)tranzicijska zemlja, mora pronaći mjeru između dvije krajnosti: apsolutnog oslanjanja kulture na državno finansiranje i apsolutne prepuštenosti tržištu.

U izvještajima koje je svake godine podnosio Monitoring tim za praćenje realizacije *Strategije kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona za period 2014-2020.* godina Vladi i Skupštini Zeničko-dobojskog kantona, istaknuti su najznačajniji doprinosi Strategije razvoju sektora kulture na području Kantona. Kao najvažniji doprinos Strategije utvrđena je održivost i jačanje sistema kulture na području Zeničko-dobojskog kantona, uz niz specifično provedenih ciljeva:

- Skupština Kantona je donijela nekoliko zakona kojima se unapređuje dotadašnje zakonodavstvo i uređuju pojedine oblasti kulturne djelatnosti (*Izmjene i dopune Zakona o zaštiti kulturne baštine i Zakon o pozorišnoj djelatnosti*);
- Skupština Kantona je usvojila *Elaborat o formiranju Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturne baštine* (Formiranjem Zavoda, odnosno Službe u Ministarstvu u prelaznom periodu, omogućila bi se evidencija i adekvatna zaštita bogate kulturne baštine koja se nalazi na području Kantona) i
- Zeničko-dobojski kanton je nastavkom finansiranja 16 ustanova kulture, iako im nije osnivač, u okviru sredstava iz budžetske stavke Transfer za ustanove kulture omogućio kontinuitet njihovog rada.

Koordinacijom Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, nadležnih općinskih i gradskih službi, organizacija i ustanova kulture i Monitoring tima, sve općine i gradovi na području Kantona su u navedenom periodu: planirali sredstva za kulturu u svojim budžetima; izvršili evidenciju kulturne baštine na svom području uz angažman nadležnih službi i stručnih ustanova; osposobili i učinili funkcionalnim prostore namijenjene za projekciju i prikazivanje filmskih i drugih video sadržaja. Pored navedenog, većina lokalnih zajednica u Kantonu je: izradila i usvojila strategiju kulturne politike, ili kao poseban dokument ili kao segment općinskih/gradskih razvojnih strategija usvojila kriterije za dodjelu sredstava za kulturu iz

svojih budžeta, izradila program kulturnih aktivnosti marginalnih grupa i formirala galerije ili galerijske prostore.

Također, treba naglasiti da je značajan iskorak načinjen u zaštiti i afirmaciji kulturne baštine na području Kantona. Ministarstvo je donijelo *Principe zaštite i očuvanja kulturnih i historijskih resursa Zeničko-dobojskog kantona* čija bi primjena trebala potaknuti procese klasifikacije baštine, pružiti adekvatnu zaštitu i tretman, te spriječiti destrukciju i otuđenje dijelova kulturne baštine.

Realizacijom planiranih aktivnosti iz *Akcionog plana Strategije (2014-2020.)* napravljeni su značajni iskoraci u sektoru kulture na području Zeničko-dobojskog kantona. Izrada *Strategije kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona 2021-2027. godina* je logičan nastavak započetih aktivnosti i nužan korak u uspostavi strateških ciljeva i smjernica u oblasti kulture i umjetnosti u narednom periodu. Ovaj zadatak je bitan i s aspekta odgovornosti prema dizajniranju javnih politika. Strateški pristup omogućava analitičko sagledavanje problema i promišljanje rješenja, odnosno donošenje mjera i planiranje aktivnosti čija realizacija bi trebala donijeti adekvatne pragmatične rezultate. Donošenjem Strategije će se omogućiti operacionaliziranje konvencija UNESCO-a koje je potpisala BiH, te izmjena koncepta kulture koja može, kroz forme kulturne industrije i kulturnog turizma, modelirati nova investiranja i nova radna mjesta. Potrebno je naglasiti da će *Strategija kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona za period 2021-2027. godina* nastojati biti komplementarna sa: *Strategijom kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona za period 2014-2020. godina*, *Strategijom razvoja Zeničko-dobojskog kantona za period 2021-2027. godina* i *Strategijom omladinske politike na području Zeničko-dobojskog kantona za period 2018-2022.*

3. Metodološki okvir

Proces izrade *Strategije kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona 2021-2027. godina* je zasnovan na identificiranju i utvrđivanju postojećeg stanja u pojedinim segmentima kulture i cjelokupnoj oblasti, utvrđivanju ciljeva i vizija, te definiranju instrumenata za realizaciju postavljenih ciljeva. Operacionalizacija utvrđene metodologije će se izvršiti kroz *Akциони plan*. S obzirom na navedeno, izrada Strategije je obuhvatila sljedeće faze:

Analiza stanja u oblasti kulture na području Zeničko-dobojskog kantona. Analiza stanja je obuhvatila analizu postojeće legislative; prikaz postojećih modeliteta finansiranja; prikaz kulturnih sadržaja u obrazovnom sistemu; prikaz prevladavajućih modela kulturne politike u

Kantonu; analizu kulture mladih i kulture osoba sa invaliditetom; identificiranje rezultata kulturne tranzicije i uspostave tržišta rada u kulturi; identificiranje stanja kulturne baštine i ustanova kulture (muzeji, biblioteke, Bosansko narodno pozorište, domovi/centri kulture); identificiranje stanja u oblasti likovne, scenske i muzičke umjetnosti, književnosti; evidenciju postojećih manifestacija i stanje u kulturnom turizmu.

Definiranje vizije i strateških ciljeva Strategije. Ovaj segment podrazumijeva utvrđivanje vizije cjelokupne Strategije i strateških ciljeva i zadataka po oblastima: kulturna politika, legislativa i finansiranje, obrazovanje i kultura, model kulturne politike, kulturna baština, ustanove kulture, likovna i scenska umjetnost, muzika i kulturni turizam.

Izrada Akcionog plana. U Akcionom planu su sumirani ciljevi i zadaci po oblastima kulture, utvrđene mjere i aktivnosti kojima će se realizirati postavljeni ciljevi, utvrđeni rokovi i subjekti nadležni za realizaciju ciljeva, te izvori finansiranja.

S ciljem što kvalitetnijeg uvida u postojeće stanje u svim oblastima kulture informacije o stanju u sektoru kulture su prikupljane od: Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona, centara/domova kulture na području Kantona, 12 javnih biblioteka, tri javna muzeja, Bosanskog narodnog pozorišta, nadležnih općinskih i gradskih službi za sektor kulture, strukovnih organizacija u sektoru kulture, nevladinih organizacija, ustanova i organizacija iz oblasti kulturnog turizma, samostalnih umjetnika, eksperata za oblast kulturne politike, kulturnog menadžmenta i marketinga. U uslovima pandemije otežano je bilo prikupljati podatke organiziranjem fokus grupa te je u postojećim uslovima održano samo nekoliko sastanaka sa predstavnicima pojedinih oblasti u sektoru kulture.

Za analiziranje i utvrđivanja stanja u oblasti kulture prilikom izrade *Strategije* korištene su sljedeće metode i tehnike: analiza sadržaja, anketa, intervju, induktivna i deduktivna metoda.

4. Opći ciljevi i principi Strategije

Opći ciljevi *Strategije* proizašli su iz analize i identificiranja postojećeg stanja u oblasti kulture na području Zeničko-dobojskog kantona, kao i kulturnog konteksta u FBiH i BiH. *Strategija* se oslanja na *Strategiju razvoja Zeničko-dobojskog kantona za period 2021-2027. godina*, u kojoj je utvrđena vizija razvoja Kantona: *Zeničko-dobojski kanton - savremena evropska regija, ugodna i sigurna za život i rad i atraktivna za investiranje, koja svoj održivi razvoj temelji na industrijskim i ljudskim resursima, prirodnim i turističkim potencijalima te*

bogatom kulturno-historijskom naslijeđu i čistom okolišu. Vidljivo je da se razvoj Kantona, između ostalog, zasniva na bogatom kulturno-historijskom naslijeđu i (kulturno) turističkim potencijalima.

Opći ciljevi *Strategije kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona 2021-2027.* su sljedeći:

- Stvoriti uslove za održivost i jačanje sistema kulture na području Zeničko-dobojskog kantona.
- Učiniti kulturu dostupnom svim građanima Kantona.
- Poboljšati infrastrukturu sektora kulture.
- Omogućiti razvoj kulturnih potreba i navika građana Zeničko-dobojskog kantona radi povećanja njihovog učešća u kulturnim aktivnostima i kulturnom i općem razvoju Kantona.
- Afirmacija kulturnog pluralizma i interkulturalizma.
- Promjena percepcije kulture kao potrošnje u kulturu kao faktor društvenog razvoja.
- Razvoj tržišta rada u kulturi.
- Okončanje tranzicije u kulturi.
- Uravnotežena afirmacija tradicionalnih i savremenih tendencija u umjetnosti i kulturi.
- Uspostavljanje sistema kontinuiranog očuvanja i promocije kulturne baštine.

Strategija je utemeljena na sljedećim principima:

- Nezavisnost i demokratičnost u radu kulturnih institucija (planiranje/programi), kao i demokratičnost u međusektorskoj, regionalnoj i međunarodnoj saradnji, sloboda u procesu otvaranja interkulturalnog dijaloga.
- Racionalna, efikasna i odgovorna kulturna politika koja će utjecati na ukidanje ograničenja i prepreka koje se suprotstavljaju kulturnom razvoju, koja će kreirati kulturne potrebe i stvarati preduvjete za njihovo zadovoljavanje kroz modernizaciju djelovanja različitih institucija i ustanova kulture na prostoru Zeničko-dobojskog kantona.
- Kulturna različitost utemeljena na vrijednostima koje potenciraju komponente svake nacionalne kulture i koje omogućavaju svakoj kulturi ponaosob da učestvuje u realiziranju zajedničkih kulturnih projekata.
- Multikulturalnost - interkulturalnost - koncepti utemeljeni na pluralizmu i specifikumu bosanskohercegovačkog društva, te na kulturnim posebnostima i integrativnim kulturnim komponentama karakterističnim i za područje Zeničko-dobojskog kantona.
- Kulturna otvorenost i kulturna saradnja konceptijski i strateški usmjereni i utemeljeni na interdisciplinarnim istraživanjima i međusektorskoj povezanosti.
- Ostvarivanje ravnoteže i preispitivanje značaja pojedinih komponenti i karakteristika njihovih međusobnih odnosa (klasično-moderno, nacionalno-građansko, slobodno-dogmatsko, amatersko-profesionalno, javno-privatno, gradsko-ruralno, elitno-masovno, reprezentativno-popularno).
- Rekonceptualizacija kulture – promjena koncepta kulture kao potrošnje u samoodrživu komponentu značajnu za društveni razvoj (razvoj Kantona i njegovih pojedinih dijelova) i investicijska ulaganja.
- Razvijanje kulturnih industrija i elemenata kulturnog turizma – dizajniranje kulturne politike koja inicira prihvatanje modernih trendova i podstiče kreativnost, te koja učestvuje u modeliranju kulturnih potreba i kulturnog tržišta.

- Modernizacija i unapređenje obrazovanja u oblasti kulture, koje podrazumijeva specifična znanja i vještine, kao i obučavanje za promociju kulturnih vrijednosti i njihovu zaštitu u skladu sa konvencijama UNESCO-a.

Prvi dio: Analiza stanja u sektoru kulture na području Zeničko-dobojskog kantona

1. Model kulturne politike

1.1. Kultura u vrijeme pandemije

Vrlo brzo nakon što je Svjetska zdravstvena organizacija 11. 3. 2020. godine zvanično proglasila globalnu pandemiju nove zarazne bolesti Covid-19, u širem diskursu i društvenim analizama počelo se govoriti o tome kako svijet i život više neće biti onakvim kakvim smo ih do tada poznavali. Ipak, i nakon dužeg vremena života u okolnostima pandemije, brojnih restrikcija i različitih vladinih mjera, otkrića vakcine i niza društvenih kontroverzi i polarizacije do čega dovode okolnosti zdravstvene krize i restriktivne mjere, još uvijek nije sasvim jasno šta tačno takva predviđanja znače, odnosno u kojoj se mjeri i na koje načine posljedice pandemije dugoročno mogu reflektovati na budućnost i promjene društvenih odnosa.

Kao u većini zemalja, tako i u Bosni i Hercegovini, pandemija Covid-19, osobito u prvih nekoliko mjeseci od dana njenog zvaničnog proglašenja, uzrokovala je djelomično ili potpuno zatvaranje i obustavu rada brojnih institucija te značajno umanjenoje aktivnosti u svim segmentima društvenog i javnog života. Posebno se to reflektovalo u radu institucija kulture i umjetničkih organizacija, a izravno je utjecalo na prolongiranje ili potpuno otkazivanje najvećeg broja programa i događaja u kulturi. Ta pojava je bila najizraženija u programima koji se izravno oslanjaju na komunikaciju i neposredan rad sa posjetiteljima i korisnicima (scenske djelatnosti, muzejske postavke, izložbe, promocije, tribine, kulturni sajmovi...).

Vlade i tijela javne uprave na različitim razinama, od državnih, entitetskih do kantonalnih i lokalnih, na brojne promjene, iskušenja i udare uzrokovane pandemijom reagovala su različitom dinamikom i stepenom uspjeha. Administrativna složenost Bosne i Hercegovine, uz ekonomsku slabost zemlje i nestabilne političke prilike, učinile su da se BiH ubraja u zemlje koje su manje uspješno odreagovala na krizu. Osobito je to primjetno u tradicionalno krhkim sektorima kao što je kulturni, koji u najvećoj mjeri ovisi od potpore iz javnih budžeta.

U sektoru kulture Zeničko-dobojskog kantona, zbog navedenih okolnosti, došlo je do prestanka uobičajenog načina rada. Ipak, ono što će ući u historiju kulturne produkcije jeste masovno korištenje interneta i online resursa kao prelaznog formata kojima se održala i unaprijedila komunikacija sa publikom i širim javnostima. Ustanove kulture, umjetničke organizacije, grupe i pojedinci i u Zeničko-dobojskom kantonu svoje su aktivnosti u značajnoj mjeri prebacili na digitalnu scenu, koristeći *streaming* usluge i virtuelna sredstva komunikacije i promocije, prenoseći događaje uživo ili omogućavajući pregled prethodno snimljenih inovativnih sadržaja. Uglavnom se radilo o video materijalima i multimedijalnim sadržajima posebno pripremljenim za te prilike, dok su rjeđe to bili arhivski snimci programa i događaja snimljenih u pretpandemijskom periodu. Takve novouspostavljene forme programske prezentacije odvijale su se putem već postojećih, ali i novonastalih programskih aplikacija osmišljenih u tu svrhu. Jasno, sa normalizacijom ukupnih prilika taj je trend vrlo brzo izgubio na svom prvobitnom intenzitetu, ali je svakako doprinio ubrzanju procesa prijeko potrebne digitalizacije koja je u određenom obliku nužno morala obuhvatiti i javne ustanove kulture. Nakon takvog iskustva postalo je jasno kako se u radu tih institucija, osobito u prezentacijskom i komunikacijskom segmentu poslovanja, nikako ne mogu ignorisati ili zanemarivati brojne mogućnosti koje nude novi mediji, naročito u komunikaciji sa mlađom populacijom.

Na osnovu odgovora koji su na poseban upit pristigli u Ministarstvo za obrazovanja, nauke, kulture i sporta Zeničko-dobojskog kantona, a koji se odnosio na rad institucija kulture u periodu pandemije, evidentno je kako se rad javnih ustanova kulture u Kantonu manje ili više svodio na iznalazak načina za prilagodbu rada u novonastalim okolnostima, uz obavezno poštivanje higijensko-epidemioloških mjera i suočavanje sa umanjenim dotacijama za programsku djelatnost.

Zdravstvena se kriza na drugačije načine reflektirala na različite forme ustanova kulture u javnom sektoru, u odnosu na prirodu njihovog rada, raspoložive resurse, obim programske produkcije i specifičnost njihove primarne djelatnosti. U skladu sa tim, institucije su drugačije reagirale na nove okolnosti i represivne mjere koje su uvođene. Institucije su bile dužne poštovati mjere i sprovoditi odluke kriznih štabova na federalnoj i kantonalnoj razini, ali i na razini lokalnih zajednica koje su isključivi osnivači javnih institucija kulture na području Zeničko-dobojskog kantona.

Reakcije javnih ustanova kulture na području Kantona na okolnosti nastale pandemijom Covid-19 ukratko se mogu izložiti u nekoliko segmenata:

- poštivanje svih propisanih higijensko-epidemioloških mjera što je podrazumijevalo redovno čišćenje, provjetravanje i dezinfekciju radnih prostora, reduciran rad u zatvorenim prostorima, obaveznu upotrebu zaštitnih maski i rukavica, dezinficijensa i drugih neophodnih sredstava u cilju umanjavanja mogućnosti prenosa infekcije;
- značajno umanjena finansijska sredstva, kako subvencija iz javnih proračuna i fondova tako i smanjenja vlastitih prihoda;
- dodatni troškovi obavezne nabavke i osiguranja opreme i sredstava neophodnih za provedbu propisanih higijensko-epidemioloških standarda;
- reorganizacija sistema rada na način da se mogućnost interakcije među radnicama i radnicima svede na minimum, što je podrazumijevalo i njihov obavezan odlazak na godišnje odmone izvan uobičajenog perioda kolektivnog odmora u ljetnim mjesecima, te rad organiziran u grupama i smjenama;
- potpuna obustava direktne komunikacije ili reduciran i prilagođen rad sa korisnicima usluga, odnosno posjetiteljima, sa ograničenim kapacitetima u skladu sa važećim mjerama;
- umanjnje obima produkcije novih programskih sadržaja, usklađenih novim okolnostima i mjerama;
- realizacija programskih aktivnosti prilagođenih formatu novih medija, promocija i komunikacija sa korisnicima putem društvenih mreža, web-stranica i drugih internetskih servisa i alata;
- neizvjestan proces povratka u uobičajeni način rada, uz još uvijek prisutan strah i povećani oprez u direktnoj komunikaciji sa krajnjim korisnicima, bez mogućnosti masovnijeg okupljanja.

Rezime

Globalna kriza uzrokovana pandemijom Covid-19 odrazila se na sve aspekte društvenog života i značajno je uticala na sektor kulture. Ustanove kulture i umjetničke organizacije u Zeničko-dobojskom kantonu suočavale su se sa istim ili vrlo sličnim problemima kao i brojne druge organizacije te vrste u cijelom svijetu. Poslovanje se usklađivalo sa novonastalim okolnostima, od prvobitne gotovo potpune obustave rada, do prilagođavanja i postupene normalizacije rada u skladu sa mjerama koje su bile na snazi u određenim periodima. Ograničena komunikacija sa korisnicima i publikom i nemogućnost masovnijih posjeta, osim socijalnih i kulturoloških posljedica, dovele su i do dodatnog slabljenja materijalnog statusa ustanova kulture koje su primorane samostalno nabavljati sredstva i opremu u cilju ispunjenja propisanih higijensko-epidemioloških uslova rada.

1.2. Karakteristike modela kulturne politike u Zeničko-dobojskom kantonu

Kultura i kulturna politika imaju poseban značaj s aspekta kreiranja i prepoznavanja određenog nacionalnog/državnog identiteta. Značaj je još i veći u uvjetima globalizacije i globalizacijskih procesa koji, uz brojne pozitivne efekte, donose i svojevrsnu opasnost za kulture manje razvijenih zemalja. Osim toga, savremeni kontekst, insistira i na jednoj novoj

relaciji između kulture i održivog razvitka. Održivi razvitak u kulturnom smislu razumijemo kao razvitak ljudskih interesa i djelovanja koji sve manje opterećuju fond prirodnih rezervi zemlje i postojeće kapacitete infrastrukture i naseljenog prostora, a istodobno podstiču uživanje i u starim i u novostvorenim, te u materijalnim i nematerijalnim vrijednostima koje putem umjetnosti, kulture, znanosti i obrazovanja stimuliraju odnose između pojedinaca i društvenih zajednica.

Različiti autori definiraju i identificiraju različite modele kulturne politike. Evropski kulturni prostor prepoznaje nekoliko etapa kulturnih politika koje se mogu odrediti kao: prosvjetiteljsko-idealistička, profesionalna, tržišno-liberalna i multikulturalno-nacionalna.

U ovoj Strategiji koristili smo klasifikaciju kulturnih politika, koja propituje i identificira odnose između države i kulture, te koja podrazumijeva ove modele:

- država podržava i štiti umjetnike, kulturu i umjetnost kao vrijednost od javnog interesa,
- država podržava i štiti kvalitet kulturnih proizvoda a manje je angažirana na materijalnom zbrinjavanju umjetnika,
- država preferira određene kriterije za finansiranje u oblasti kulture i prepušta odlučivanje neovisnim tijelima stručnjaka,
- država potencira politiku izdvajanja sredstava za kulturu putem poreznih olakšica i ne određuje javne kriterije za procjenu kvalitete kulturnih proizvoda.
- državopartijski aparat brine se o svemu i potpuno kontrolira kulturu, kulturnu politiku i način finansiranja u oblasti kulture.

Pomenuti modeli kulturnih politika imaju različite varijacije, ali se, tokom proteklih decenija, njihova pažnja, uglavnom, usmjeravala prema ovim funkcijama:

- brendiranje i promocija nacija,
- zaštita kulturnog i povijesnog naslijeđa,
- oblikovanje kulturnog stvaralaštva, distribucije i potrošnje,
- regulacija i kontrola.

U Zeničko-dobojskom kantonu, kao što je to i u većini drugih kantona u Federaciji BiH, oblast kulture je u nadležnosti Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport. Kultura i umjetnost su, dakle, svrstane s drugim, također, veoma bitnim djelatnostima što može reducirati kvalitet kulturne politike i efikasnost rješavanja problema u oblasti kulture. Ovo je posebno bitno imajući u vidu kulturnu baštinu, broj nacionalnih spomenika kulture i potencijal za razvoj kulturnog turizma na području Zeničko-dobojskog kantona. Strateško osnaživanje sektora kulture podrazumijeva i angažman većeg broja stručnjaka iz oblasti kulture.

Model kulturne politike u Zeničko-dobojskom kantonu se ne može podvesti striktno pod jedan od gore navedenih modela. Taj model nastoji unaprijediti zaštitu kulturnog i povijesnog naslijeđa, te ostvariti regulativnu i kontrolnu funkciju. Njegovo djelovanje je, kao i u prethodnom periodu od 2014-2020. godine, prije svega usmjereno ka očuvanju postojećih ustanova kulture kao nositelja kulturne djelatnosti na području Kantona. Takvo opredjeljenje je bilo bitno u uvjetima kada ne postoji državna kulturna politika niti formirano kulturno tržište, a njegovo postavljanje kao ključne odrednice kantonalne kulturne politike pokazalo se kao efikasno sredstvo za očuvanje i funkcioniranje temeljnih ustanova kulture na području Kantona.

Strateško opredjeljenje prema kojem je najvažniji zadatak kulturne politike održavanje ustanova kulture rezultiralo je preuzimanjem sufinansiranja ustanova kulture (iako su njihovi osnivači općine i gradovi - biblioteke, muzeji i Bosansko narodno pozorište) iz kantonalnog budžeta.

Međutim, model kulturne politike u Zeničko-dobojskom kantonu još nije razvijen niti je strateški osmišljen – to uvjetuje i njegovu neefikasnost kada je riječ o promociji različitosti kulturnih identiteta i kulturnih industrija, kao i kreiranja kulturnog kapitala u okviru kulturno održivog razvitka.

Rezime

Kulturna politika u Zeničko-dobojskom kantonu u prethodnom periodu bitno je određena pravno-političkim ustrojstvom Bosne i Hercegovine i Federacije BiH. Model kulturne politike u Kantonu je prevashodno umjeren ka očuvanju postojećih ustanova kulture i njihovom djelovanju. Sufinansiranje projekata u sektoru kulture je kontinuirano, međutim, ne postoje propisi i kriteriji koji precizno utvrđuju iznos sredstava iz Budžeta Kantona, gradova i općina. Potrebno je, u kadrovskom smislu, ojačati Sektor kulture u Ministarstvu, te pokrenuti aktivnosti koje će doprinijeti intenziviranju regionalne i međunarodne saradnje u oblasti kulture. Nužno je razmotriti i mogućnost formiranja samostalnog ministarstva za kulturu.

1.3. Legislativa i regulatorni okvir u sektoru kulture

Ustavno uređenje Bosne i Hercegovine podrazumijeva visok stepen decentralizacije zemlje koja se sastoji od dva entiteta, a nadležnost nad provedbom većine javnih politika je podijeljena između nižih administrativnih razina javne uprave - entiteta i kantona. U tako kompleksnom sistemu Bosna i Hercegovina može imati po dvanaest različitih zakona kojima se reguliše ista djelatnost kulture, što u praksi znači stotine različitih zakona o pojedinim

djelatnostima kulture. Tako kompleksan sistem zakonodavstva u kulturi nesumnjivo predstavlja svojevrsni evropski kuriozitet, osobito kada se u obzir uzme veličina zemlje, njena ekonomska slika i stepen razvijenosti kulturnog sektora.

Takozvani *prvi talas* zakona u oblasti kulture koji su usvajani u skupštinama na entitetskom (prvenstveno RS) i kantonalnim razinama desio se početkom 21. stoljeća, nakon što su se jasnije i čvršće uspostavile entitetske i kantonalne administracije kao novoformirane teritorijalne jedinice i po usvajanju niza zakona koji su omogućili regulisanje osnovnih društvenih i ekonomskih pitanja na tim prostorima. U okviru takve administrativno-političke strukture i složene unutrašnje organizacije Bosne i Hercegovine, od 12 administrativno-političkih jedinica koje za to imaju predviđenu ustavnu nadležnost, njih tek pet uglavnom imaju usvojenu cjelokupnu zakonsku regulativu u oblasti različitih djelatnosti kulture (četiri kantona i RS). Centri tih administrativnih jedinica ujedno predstavljaju i pet najvećih kulturnih centara u zemlji (Sarajevo, Banja Luka, Mostar, Tuzla i Zenica) koji su tradicionalno, posljednjih više od sedamdeset godina, nosioci ukupnog kulturnog razvoja u zemlji i u kojima se zapravo i nalazi gotovo sve veće i značajnije ustanove kulture i umjetničke organizacije u BiH. Analizom propisa u kulturi u BiH, može se konstatirati da se radi o nekonzistentnom pravnom sistemu. Postojeći zakoni predviđaju različite principe upravljanja i nadzora, različito definišu moguće organizacione forme, drugačije se regulišu nadležnosti upravnih odbora i direktora, te njihovi izbori i imenovanja. Doneseni propisi ne predstavljaju pravno usklađeni sistem, što se izražava u kontradiktornim pravnim rješenjima u pogledu nadležnosti, nedovoljno preciznim formulacijama pojmova, odnosno njihove pravne sadržine. Sve to u konačnici dovodi do toga da sistem kulture, pored toga što se suočava sa čitavim nizom problema koje može podijeliti sa bilo kojim drugim sistemom u posttranzicijskim društvima, ima i problem ograničavajućih i značajno neujednačenih normativnih okvira.

Zeničko-dobojski kanton, u odnosu na svoju ukupnu kulturnu infrastrukturu, ali i u kontekstu zaokruženog zakonodavnog okvira u kulturi, predstavlja jednu od administrativno-teritorijalnih jedinica u BiH sa dobro uređenim pitanjima u ovoj oblasti. Pored usvojenih šest zakona, nadležno Ministarstvo je izradilo i usvojilo i niz pripadajućih podzakonskih akata. Važno je naglasiti da je *Strategija kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona (2014-2020.)* i njen Akcioni plan, kao jedini strateški dokument te vrste u Federaciji BiH, predviđjela

izmjene i dopune određenih zakona u kulturi. Jedan dio tih promjena je implementiran, a od prethodno planiranih izmjena određenih zakona u međuvremenu se odustalo.

Zakonski akti o kulturi u Zeničko-dobojskom kantonu
Zakon o javnom informisanju („Službene novine ZDK“, br. 13/98)
Zakon o pozorišnoj djelatnosti („Službene novine ZDK“, br. 4/16)
Zakon o samostalnim umjetnicima („Službene novine ZDK“, br. 2/05)
Zakon o muzejskoj djelatnosti („Službene novine ZDK“, br. 15/03)
Zakon o bibliotečkoj djelatnosti („Službene novine ZDK“, br. 8/99)
Zakon o zaštiti kulturne baštine („Službene novine ZDK“, br. 2/00 i 9/15)
Zakon o arhivskoj građi („Službene novine ZDK“, br. 4/06)
Podzakonski akti
Pravilnik o uslovima i postupku priznavanja prava samostalnih umjetnika na uplatu doprinosa iz budžeta Kantona
Pravilnik o uvjetima za osnivanje i rad pozorišta
Pravilnik o uslovima za osnivanje i rad muzeja
Pravilnik o uslovima za osnivanje i rad muzejskih zbirki, muzejskih izložbi i galerija
Pravilnik o kriterijima za priznavanje statusa samostalnih umjetnika

Tabela 1. Zakonski i podzakonski akti za oblast kulture u ZDK

Dakle, dva posljednja izrađena i usvojena zakona u oblasti djelatnosti u kulturi nastali su kao rezultat prethodno utvrđenih prioriteta definiranih Strategijom kulturne politike iz 2014. godine. Prvi među njima je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti kulturne baštine iz 2015. godine. Strategijom je planirano da se i Zakon o pozorišnoj djelatnosti iz 2002. godine djelimično izmjeni i dopuni, ali stručna komisija u čijem su radu učestvovali i pozorišni djelatnici odlučila je kako je bolje pristupiti izradi novog Zakona koji je po provedenoj proceduri usvojen i objavljen 2016. godine i koji predstavlja jedinstveno zakonsko rješenje u mnogim svojim segmentima. Strategijom su predviđene izmjene i dopune i za zakone o muzejskoj i bibliotečkoj djelatnosti, međutim zajedničkim i usaglašenim stavom muzejskih i bibliotečkih djelatnika odlučeno je kako te izmjene nisu potrebne i kako postojeći zakoni na dobar način regulišu te djelatnosti kulture. Ipak, u upitnicima dostavljenim za potrebe izrade ove Strategije, očigledno je da je jedan dio tih ustanova danas stava kako je u narednom periodu ipak neophodno pristupiti djelimičnim izmjenama i dopunama zakona o bibliotečkoj i muzejskoj djelatnosti, kao i zakona o

kulturnoj baštini. Među glavnim razlozima se navodi potreba da se zakoni koji su usvojeni krajem prošlog i početkom ovog stoljeća nužno moraju u nekim svojim segmentima osuvremeniti i modernizirati, odnosno prilagoditi potrebama vremena i novom općedruštvenom, pravnom i ekonomskom kontekstu.

Pored zakona o pojedinim djelatnostima u kulturi (*lex specialis*), tri su kantona u Federaciji usvojila tzv. opće zakone o kulturi (Bosansko-podrinjski, Unsko-sanski i Srednjobosanski kanton), koji, između ostalog, regulišu i različite djelatnosti kulture kao dio ukupnog sistema sektora kulture. BiH je u svojoj pravnoj tradiciji oduvijek imala zakone *lex specialis* u kulturi, odnosno zakone koji specifično regulišu oblasti djelatnosti kulture. No, takva pravna praksa nužno se ne bi morala slijediti, budući da neka postojeća rješenja iziskuju promjene. Praksa je potvrdila kako je u nekim oblastima kulture, osobito u nevladinom sektoru, radu centara za kulturu, kulturnim društvima, kinematografiji i kulturnim industrijama, evidentno da su nedovoljno ili nejasno uređene postojećim rješenjima, odnosno da njihova djelatnost nikako nije obuhvaćena postojećim zakonima. Zeničko-dobojski kanton nema zakon o kulturi, a svakako ostaje pitanje da li bi takav opći zakonski akt predstavljao dovoljno širok pravni okvir unutar kojeg bi bilo moguće efikasno urediti pojedine djelatnosti kulture.

Rezime

U skladu sa složenim sistemom ustavnih nadležnosti u Bosni i Hercegovini, kantoni u Federaciji BiH direktno su nadležni za utvrđivanje i provođenje svojih kulturnih politika. Zeničko-dobojski kanton, uz Kanton Sarajevo, Tuzlanski i Hercegovačko-neretvanski kanton i Republiku Srpsku, predstavlja administrativnu jedinicu sa usvojenim zakonima u svim značajnijim djelatnostima kulture. Neki od tih akata predstavljaju jedinstvena i autentična zakonska rješenja u zemlji. Strategija kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona 2014-2020. i njen Akcioni plan, kao jedini strateški dokument te vrste u Federaciji BiH, predviđali su izmjene i dopune određenih zakona u kulturi. Jedan dio tih promjena je implementiran, dok se od promjene određenih zakona u međuvremenu odustalo, iako se potreba za njihovim dopunama i izmjenama ponovno aktuelizira. Zeničko-dobojski kanton nema opći zakon o kulturi, iako je evidentna potreba za njegovom izradom i donošenjem.

1.4. Finansiranje organizacija i projekata u kulturi

Finansiranje oblasti kulture i umjetnosti u Zeničko-dobojskom kantonu uređeno je nizom propisa, zakonskih i podzakonskih akata. Federalni Zakon o pripadnosti javnih prihoda („Službene novine FBiH”, broj: 22/06) u članu 11. stav 1., tačka 4., utvrđuje da se oblast kulture finansira iz kantonalnog budžeta. Međutim, finansijska sredstva za ovu oblast, izdvajaju se i iz gradskih/općinskih budžetskih sredstava. Takva praksa također proizilazi iz

zakonskog okvira, prema kojem Zakon o principima lokalne samouprave u FBiH ("Službene novine FBiH", broj: 49/06) član 8. tačka 16 propisuje da je vlastita nadležnost jedinica lokalne samouprave „ocjenjivanje rada ustanova i kvaliteta usluga u djelatnosti zdravstva, socijalne zaštite, obrazovanja, kulture i sporta, te osiguranje finansijskih sredstava za unapređenje njihovog rada i kvaliteta usluga u skladu sa potrebama stanovništva i mogućnostima jedinice lokalne samouprave“. Postojeći zakonski okvir, koji se bavi i finansiranjem oblasti kulture, ne sadrži specifičan propis kojim se određuje način finansiranja projekata i organizacija u kulturi. Kada je riječ o kriterijima za sufinansiranje projekata oblasti kulture iz budžeta Kantona, oni obuhvataju sljedeće:

- kvaliteta i cilj projekta,
- očekivani rezultati realizacije projekta,
- analitičnost budžeta projekta,
- ravnomjernost izabranih projekata po općinama Kantona,
- praćenje suvremenih tokova književnosti i kritičko-teorijskih trendova,
- afirmacija domaće književnosti,
- značaj za Zeničko-dobojski kanton,
- državni i međunarodni značaj,
- promoviranje tradicije i kulture naroda u Bosni i Hercegovini iz svih oblasti kulturnog i umjetničkog stvaralaštva i
- rješenja Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport o priznavanju prava samostalnih umjetnika na uplatu doprinosa za penziona, invalidsko i zdravstveno osiguranje i nezaposlene iz Budžeta Zeničko-dobojskog kantona.

Procjenu navedenih kriterija za sufinansiranje projekata, sprovodi komisija, koja se formira u saradnji sa predstavnicima općinskih/gradskih službi za društvene djelatnosti kako bi se postigla transparentnost i spriječio sukob interesa. U Tabeli 2. je dat pregled budžeta općina i gradova na području Kantona za period 2017- 2021. godina.

Grad/Općina	2017	2018	2019	2020	2021	Prosjek za period (KM)
Breza	5.290.166,93	5.412.910,85	5.211.313,92	5.415.182,00	5.295.055,00	5.324.925,74
Doboj jug	2.245.787,00	2.102.664,60	3.994.759,00	2.625.373,94	3.357.084,00	2.865.133,71
Kakanj	22.920.699,57	26.818.233,68	26.799.847,19	29.227.775,11	27.147.502,73	26.582.811,66
Maglaj	7.797.532,84	7.911.755,83	8.901.908,75	8.389.167,00	7.855.634,00	8.171.199,68
Olovo	3.700.000,00	3.900.000,00	4.097.000,00	4.064.700,00	3.236.000,00	3.799.540,00
Tešanj	13.004.844,18	16.238.286,53	18.184.173,16	13.912.965,01	19.830.000,00	16.234.053,78
Ušora	2.409.262,00	2.733.723,00	4.082.066,00	4.503.485,00	3.750.000,00	3.495.707,20
Vareš	4.070.408,00	4.780.837,00	4.185.282,00	3.500.113,00	-	4.134.160,00*

Visoko	13.453.344,51	14.487.972,79	16.186.552,70	20.975.500,00	19.885.000,00	16.997.674,00
Zavidovići	9.588.702,70	10.518.702,70	10.631.039,06	12.284.515,85	-	10.755.740,08*
Zenica	51.293.600,00	55.232.780,00	60.672.190,00	60.595.980,00	62.867.675,00	58.132.445,00
Žepče	7.190.000,00	8.330.000,00	8.070.000,00	9.340.000,00	8.800.000,00	8.346.000,00

Tabela 2. Pregled budžeta općina i gradova na području Kantona za period 2017- 2021.

Iz podataka navedenih u tabeli, vidljivo je da postoji znatna razlika u visini budžeta između pojedinih gradova i općina. Posmatrajući prosječnu vrijednost visine budžeta za navedeni period, vidljivo je da grad Zenica prednjači sa 58.132.445,00 KM. Općina Kakanj je druga po visini budžeta, sa prosjekom od 26.582.811,66 KM, dok su Grad Visoko i Općina Tešanj u pomenutom periodu raspolagali budžetima od 16.997.674,00 i 16.234.053,78 KM. Sa najmanjim budžetom, raspolagali su Općina Doboj Jug (2.865.133,71 KM), Općina Usora (3.495.707,20 KM), te Općina Olovo (3.799.540,00 KM). Konstantan rast visine budžeta za period 2017- 2021. zabilježen je u Općini Zavidovići. Općine Tešanj, Usora i Grad Visoko, također su bilježile rast budžeta u pomenutom periodu (sa izuzetkom 2021. godine). Grad Zenica također je bilježio sličan porast (sa izuzetkom 2020. godine). Općina Maglaj zabilježila je pad visine budžetskih sredstava u periodu 2019-2021., dok je Općina Vareš također imala konstantan pad u periodu 2018-2020.

U Tabeli 3. prikazani su iznosi izdvajanja za kulturu po gradovima i općinama Zeničko-dobojski kanton, kao i procenat izdvajanja u odnosu na cjelokupni budžet.⁴

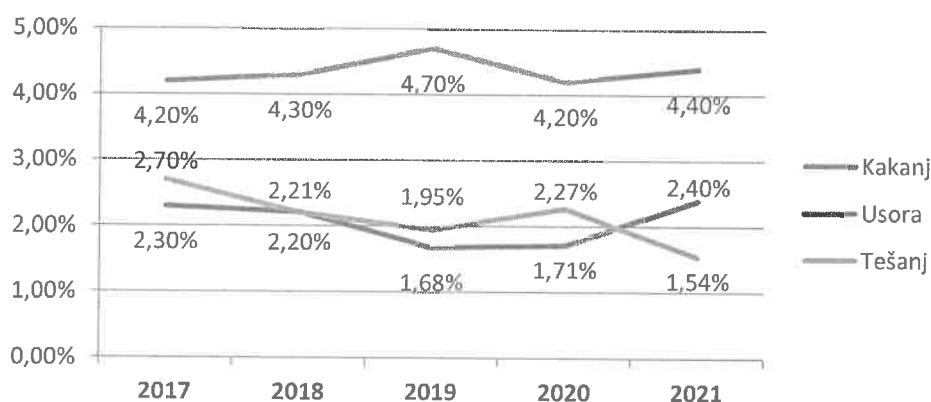
Grad/Općina	2017 / %	2018 / %	2019 / %	2020 / %	2021 / %	Ukupno za period (KM)
Breza	12.450,00 / 0,23%	20.500,00 / 0,37%	23.830,00 / 0,45%	2.210,00 / 0,04%	-	58.990,00*
Doboj jug	3.390,50 / 0,15%	8.140,00 / 0,39%	8.857,96 / 0,23%	2.640,00 / 0,10%	-	23.028,46*
Kakanj	978.625,00 / 4,2%	1.164.560,00 / 4,3%	1.264.762,50 / 4,7%	1.227.870,00 / 4,2%	1.215.130,00 / 4,4%	5.850.947,50
Maglaj	43.465,84 / 0,56%	69.799,86 / 0,88%	92.920,00 / 1,04%	20.000,00 / 0,24%	20.000,00 / 0,25%	246.185,70
Olovo	-	-	-	-	-	-
Tešanj	350.770,55 / 2,7%	359.131,91 / 2,2%	352.819,46 / 1,95%	316.016,16 / 2,27%	305.600,00 / 1,54%	1.684.338,08

⁴ Općina Olovo dostavila je informaciju da se J.U. "Centar za kulturu, sport i informisanje" finansira iz budžeta Općine Olovo, ali nije dostavila specifične podatke o izdvajanjima za kulturu iz budžeta za period 2017-2021.). Općine Breza, Doboj Jug, Vareš, Visoko, Zavidovići i Žepče, nisu dostavile podatke za 2021. godinu.

Usora	55.300,00 / 2,30%	60.500,00 / 2,21%	68.500,00 / 1,68%	76.900,00 / 1,71%	90.000,00 / 2,40%	351.200,00
Vareš	43.547,00 / 1,07%	73.569,00 / 1,54%	75.341,00 / 1,80%	71.167,00 / 2,03%	-	263.624,00*
Visoko	121.898,70 / 0,90%	115.559,33 / 0,79%	133.229,39 / 0,82%	23.100,00 / 0,11%	-	393.787,42*
Zavidovići	143.837,22 / 1,5%	142.723,35 / 1,35%	165.000,00 / 1,55%	152.200,00 / 1,23%	-	603.760,57*
Zenica	383.000,00 / 0,74%	310.000,00 / 0,56%	596.000,00 / 0,98%	830.000,00 / 1,3%	500.000,00 / 0,8%	2.619.000,00
Žepče	50.300,00 / 0,69%	54.000,00 / 0,64%	52.200,00 / 0,64%	35.080,00 / 0,37%	-	191.580,00*

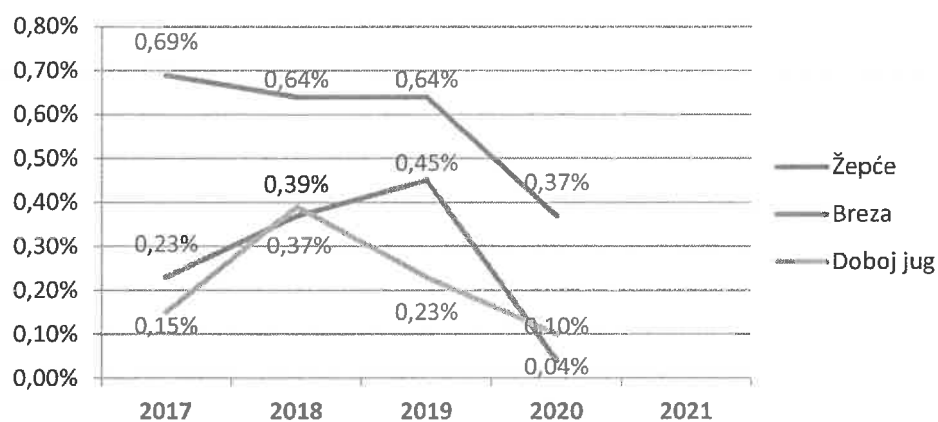
Tabela 3. Iznosi izdvajanja za kulturu po gradovima i općinama ZDK

Podaci o visini izdvojenih sredstava za kulturu pokazuju da je u proteklom periodu općina Kakanj imala najviše sredstava izdvojenih za oblast kulture, 5.850.947,50 KM. Grad Zenica je drugi po visini izdvajanja sa 2.619.000,00 KM, dok je Općina Tešanj za pomenuti period izdvojila 1.684.338,08 KM. Najniža visina izdvojenih sredstava zabilježena je u općinama Breza i Doboj Jug (58.990,00 i 23.028,46 KM). S obzirom da je visina sredstava izdvojenih za bilo koji pojedinačni sektor određena, i ukupnim budžetom gradova i općina, procentualni podaci predstavljaju relevantniji pokazatelj, te prikazuju sljedeće stanje.

Grafikon 1. Općine i gradovi sa najvećim procentima izdvajanja za kulturu (2017-2021.)

Iz prikazanih podataka (Tabela 3.; Grafikon 1.), vidljivo je da je najveći procenat izdvajanja za kulturu u odnosu na cjelokupni budžet za period od 2017. do 2021. imala općina Kakanj (u rasponu od 4,2 do 4,4%). Općine Tešanj i Usora imale su manja procentualna izdvajanja. Tešanj (od 1,54 do 2,7%) te Općina Usora (od 1,68 do 2,40%). Najniža procentualna izdvajanja za pomenuti period zabilježena su u općinama Breza i Doboj Jug. (Breza od 0,04 do 0,45%; Doboj Jug od 0,1 do 0,39%). (Tabela 3.; Grafikon 2.)

Grafikon 2. Općine i gradovi sa najmanjim procentima izdvajanja za kulturu (2017-2021.)

U odnosu na podatke elaborirane u prethodnom strateškom dokumentu za period 2014-2020. najveći broj općina zabilježio je pad u procentu izdvajanja za oblast kulture (općine Tešanj, Žepče, Usora, Doboj Jug, Maglaj i Breza). Najveći procentualni porast u izdvajanjima za kulturu ostvarila je Općina Kakanj (2008-2013./1,34%; 2017-2021./4,36%), dok je Općina Vareš također imala veći procenat sredstava izdvojenih za oblast kulture u odnosu na period iz prethodnog strateškog dokumenta (2008-2013./0,29%; 2017-2020./1,61%). Slične procentualne vrijednosti u odnosu na period 2008-2013. zabilježene su u Gradu Zenica i Općini Zavidovići.

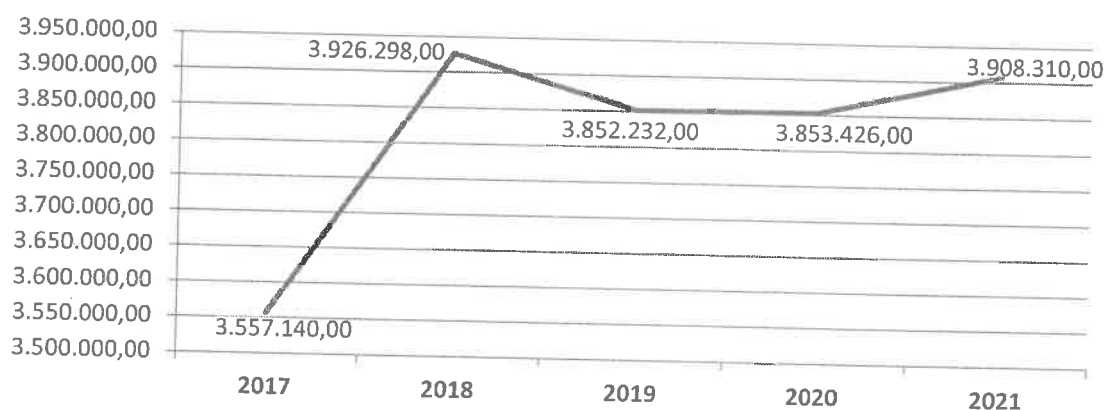
U Tabeli 4. prikazani su iznosi izdvajanja za kulturu iz budžeta Kantona, za period 2017.-2021. godine, kao i procenat izdvajanja za kulturu u odnosu na ukupni budžet Kantona.

Period	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Ukupan budžet Kantona	310.796.500,00	318.995.430,00	358.882.640,00	393.882.640,00	401.266.900,00
Izdvajanja za kulturnu	3.557.140,00	3.926.298,00	3.852.232,00	3.853.426,00	3.908.310,00
Postotak izdvajanja	1,14%	1,23%	1,07%	0,97%	0,97%

Tabela 4. Iznosi izdvajanja za kulturu iz budžeta Kantona (2017-2021.)

Iz prikazanih podataka, vidljivo je da je procenat izdvojenih sredstava za oblast kulture u opadanju od 2018. godine, te da od 2020. do danas iznosi ispod 1% (0,97%). Procentualni pad izdvojenih sredstava za 2020. i 2021. godinu, djelimično je uzrokovan drugačijim raspolaganjem budžetskih sredstava, kao jedne od posljedica pandemije COVID-a 19, dok podaci za raniji period 2017-2019. pokazuju neznatne oscilacije u visini izdvojenih sredstava.

U odnosu na izdvajanja iz budžeta Kantona za period 2008-2013, koji je obrađen u prethodnom strateškom dokumentu, primjetan je značajniji procentualni pad izdvajanja u odnosu na ukupan budžet. U periodu 2008-2013. procenat izdvojenih budžetskih sredstava kretao se u rasponu od 1,27% do 1,38%. Iako postoji pad u procentu izdvojenih sredstava za oblast kulture iz budžeta Kantona, Grafikon 3., kao i iznosi navedeni u Tabeli 4. ukazuju na to da su ukupna izdvojena sredstva na nivou pretpandemijskog perioda (2018-2019.).

Grafikon 3. Izdvajanja za kulturu - Budžet ZDK

Trenutno, u zakonskom okviru ne postoje propisi niti kriteriji kojim bi se utvrdila minimalna razina izdvajanja za kulturu iz budžeta Kantona, čime bi se eventualno spriječio procentualni pad iznosa izdvajanja. Razina izdvajanja za kulturu iz gradskih i općinskih budžeta, također, u većini slučajeva, nije definisana specifičnim propisima i kriterijima te se sredstva izdvajaju na bazi procjene ili zahtjeva za dodjelu sredstava iz prethodnog perioda. Jedinstven slučaj postoji u Općini Breza, gdje je „Općinsko vijeće u 2018. godini donijelo Odluku o kriterijima, načinu i postupku raspodjele budžetskih sredstava Općine Breza iz grantova za sufinansiranje projekata udruženja u oblasti sporta, kulture, obrazovanja i drugih oblasti („Službeni glasnik Općine Breza“, 4/18), na osnovu kojeg se za 2019. i 2020. godinu vršila dodjela i raspored sredstava“ (doslovno prenesen odgovor općinske službe).

Kada je u pitanju vrednovanje i bodovanje prijavljenih projekata iz oblasti kulture, praksa u većini općina i gradova Zeničko-Dobojskog kantona je formiranje komisija koje sprovode pomenutu aktivnost. Međutim, od 12 općina i gradova Zeničko-Dobojskog kantona, četiri općine (33,33%) odstupaju od takve prakse, usljed nepostojanja javnih poziva za projekte iz oblasti kulture ili poziva za projekte općenito. U formiranju komisija za vrednovanje projektnih aplikacija iz oblasti kulture, učestvuju načelnici, gradonačelnici i predstavnici nadležnih općinskih i gradskih službi.

Komisije se u najvećem broju slučajeva sastoje od predstavnika općinskih i gradskih službi, te u pojedinim slučajevima od predstavnika:

- općinskih i gradskih vijeća,
- ustanova kulture,
- nevladinog sektora,
- udruženja koje se bave kulturnim djelatnostima i
- lokalne zajednice iz oblasti kulture.

Trebalo bi da bude obavezno raspisivati javne pozive, za dodjelu sredstava za kulturu, iz kantonalnog, općinskih i gradskih budžeta, te formiranje stručne komisije putem javnog konkursa, koja bi imala zadatak da odabere projekte i visinu sufinansiranih sredstava. Kriteriji na osnovu kojih se projekti iz oblasti kulture sufinansiraju, postoje u većini općina i gradova Zeničko-dobojskog kantona, te obuhvataju sljedeće:

- važnost projekta za lokalnu zajednicu,
- izvještaj o aktivnostima udruženja koje je apliciralo sa projektom te opravdanost sredstava koja su dodijeljena u prethodnom periodu,
- kvaliteta napisanog projekta i predočenih dokaza o mogućnosti provedbe.

Ukoliko se radi o projektima kulturnih manifestacija, pojedine općine postavljaju sljedeće kriterije:

- broj posjetilaca manifestacije,
- broj angažovanih volontera i mladih,
- broj direktnih učesnika,
- broju organizovanih manifestacija u toku prethodne godine,
- historijat udruženja koje sprovodi manifestacije kulture,
- način finansiranja.

Finansiranje projekata mladih i osoba sa invaliditetom, u većini gradova/općina Zeničko-Dobojskog kantona, nije podržano postojanjem specifičnih javnih poziva ili predviđenim budžetskim sredstvima za projektne aplikacije pomenutih grupa. Kriteriji za vrednovanje projekata koji bi dali eventualnu prednost ovim grupama također nisu prisutni u većini slučajeva.

Od 12 općina i gradova Zeničko-dobojskog kantona, samo u četiri općine je zabilježena praksa koja na određeni način daje prednost projektnim aplikacijama pomenutih grupa (načelno ili jasno uspostavljenom procedurom):

Općina Tešanj: Podržavaju se projekti mladih i osoba sa invaliditetom te se istim daje i prednost prilikom poziva za apliciranje. S tim u vezi potpisana je i Lokalna dijaloška

platforma (Projekat dijalog za budućnost) te Memorandum sa Udruženjima koja u projektima daju prednost osobama sa invaliditetom (ReLOaD).

Općina Kakanj: Projekte udruženja osoba sa invaliditetom podržavamo putem apliciranja na Javni poziv za UG i NVO gdje je jedna od prioritetnih oblasti za Općinu Kakanj i poboljšanje položaja osobama sa invaliditetom.

Općina Žepče: Projekti osoba sa invaliditetom se osobito podržavaju, kao i projekti mladih. Općina Žepče surađuje sa Fondacijom Mozaik, gdje je 4. puta za redom potpisala Ugovor o četverogodišnjoj suradnji, gdje se sredstva dodjeljuje isključivo mladim osobama za njihove projekte, a najveći dio obuhvaćaju upravo projekti iz kulture.

Grad Zenica: U okviru Javnog poziva za NVO/CDO predviđena je i stavka za podršku projektima fokusiranim na djecu i omladinu, kao i na pomoć udruženjima osoba s invaliditetom.

Rezime

Na osnovu analize postojećih propisa koji utvrđuju nadležnosti finansiranja u oblasti kulture na području Zeničko-dobojskog kantona može se zaključiti da u općinama i gradovima Kantona ne postoji jedinstven kriteriji po kome bi se precizno utvrdila visina izdvajanja za oblast kulture. Finansiranje sektora kulture trenutno ovisi o pojedinačnim praksama i načelnoj obavezi Kantona i lokalnih zajednica. Finansiranje projektnih aktivnosti specifičnih socijalnih skupina kao što su mladi i osobe sa invaliditetom se ne realizira putem ciljanih javnih poziva niti kroz planirana budžetska sredstva. Također, u većini gradova i općina Zeničko-dobojskog kantona ne postoje kriteriji kojima bi se projekti ovih skupina dodatno bodovali. Iz navedenog se može zaključiti da je potrebno raspisivati ciljane javne pozive za dodjelu sredstava za kulturu, posebno u općinama i gradovima Kantona. U narednom periodu nužno je formiranje nezavisnih stručnih komisija putem javnog konkursa koje bi imale zadatak da odaberu projekte i utvrde visinu dodijeljenih sredstava.

1.5. Karakteristike lokalnih kulturnih politika u gradovima i općinama Zeničko-dobojskog kantona

Ustaljena praksa u Federaciji BiH je da kantoni nemaju posebno formirana ministarstva nadležna za oblast kulture, izuzev u slučaju Kantona Sarajevo i Tuzlanskog kantona gdje su sektori kulture odvojeni od sektora obrazovanja. U Zeničko-dobojskom kantonu oblast kulture nalazi se u nadležnosti Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, dok se u gradovima i općinama na području Kantona oblast kulture nalazi u nadležnosti različitih službi, a najčešće u sastavu službi za društvene djelatnosti. U Tabeli 5. (kolona 2.) prikazan je popis naziva gradskih i općinskih službi u čijoj nadležnosti se nalazi oblast kulture, a iz kojeg se može jasno uočiti da ne postoji jedinstven stav ili princip po kojem se naziva služba u čijem okviru se tretira i oblast kulture.

U koloni 3. naveden je broj službenika u čiji opseg radnih obaveza spadaju poslovi iz oblasti kulture. Ipak, važno je napomenuti da iz dostavljenih podataka nije bilo moguće utvrditi da li pomenuti službenici pored poslova iz oblasti kulture obavljaju zadatke i iz drugih oblasti za koje su nadležne službe u kojima su zaposleni. U većini gradova i općina za oblast kulture su predviđeni jedan ili dva službenika, a izuzetak predstavljaju općine Tešanj i Zavidovići u kojima se kulturom bave čak tri službenika, te općina Olovo u kojoj uopće nema službenika raspoređenog za oblast kulture. U kolonama 4. i 5. prezentovani su prikupljeni podaci o zastupljenosti kulture u strateškim dokumentima gradova i općina iz kojih je vidljivo da dvije općine (Vareš i Zavidovići) imaju zasebne strategije kulturne politike, šest gradova i općina tretiraju oblast kulture u okviru općih strateških dokumenata (Zenica, Visoko, Breza, Maglaj, Tešanj i Žepče), a da četiri općine (Doboj – Jug, Kakanj, Olovo i Usora) uopće ne tretiraju kulturu u bilo kojoj strategiji razvoja. U odnosu na situaciju zabilježenu prilikom izrade *Strategije kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona za period 2014-2020. godina* u kojoj nije utvrđeno postojanje posebnih strategija kulturne politike na lokalnom nivou, podaci iz materijala za izradu nove kantonalne strategije ukazuju na određen pozitivan iskorak u pravcu kvalitetnijeg definiranja lokalnih kulturnih politika uzimajući u obzir činjenicu da su dvije općine izradile i usvojile zasebne strategije razvoja kulture. U koloni 6. navedeni su podaci o postojanju utvrđenih kriterija po kojima se dodjeljuju novčana sredstva za oblast kulture. Analizom je utvrđeno da u devet gradova i općina postoje određeni kriteriji, dok u tri općine ti kriteriji nisu definirani. Međutim, primjetno je da postoje različiti pristupi u definiranju kriterijuma odnosno da ne postoji jedinstven model po kojem se sredstva za kulturu dodjeljuju u lokalnim zajednicama Kantona. Gradovi Zenica i Visoko su napravili najveći iskorak u utvrđivanju kriterija raspodjele sredstava s obzirom da primjenjuju LOD metodologiju koju u BiH implementira UNDP, a koja je bazirana na iskustvima i preporukama Evropske unije. Ostalih sedam općina sa utvrđenim kriterijima su ovu oblast uredile donošenjem posebnih odluka o raspodjeli ili su uslove definisale prilikom raspisivanja poziva za dodjelu sredstava za oblast kulture.

Grad/Općina	Naziv gradske/općinske službe za kulturu	Broj službenika nadležnih za oblast kulture	Lokalni akti u kojima su (uz druge oblasti) utvrđene smjernice i strateški pravci i za oblast kulture	Postoji li poseban akt kojim je utvrđena kulturna politika grada/općine?	Postoje li utvrđeni kriteriji dodjele sredstava za kulturu?
Breza	Služba za finansije, inspekcijske poslove i opću upravu	1	Strategija integriranog razvoja Općine Breza 2019-2027.	Ne	Da

Doboj – Jug	Stručna služba za poslove Općinskog vijeća i Općinskog načelnika	1	Ne	Ne	Da
Kakanj	Služba za društvene djelatnosti, boračka pitanja, raseljena lica i izbjeglice i povratnike	2	Ne	Ne	Ne
Maglaj	Služba za boračko – invalidsku i socijalnu zaštitu, opću upravu i društvene djelatnosti	1	Strategija razvoja općine Maglaj	Ne	Da
Olovo	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	0	Ne	Ne	Ne
Tešanj	Služba za društvene djelatnosti i investicije	4	Strategija razvoja Općine Tešanj	Ne	Da
Usora	Služba stručnih, općih poslova i društvenih djelatnosti – Referat za obrazovanje, kulturu, sport, udruge građana, mjesne zajednice, izbjegle i raseljene osobe.	1	Ne	Ne	Da
Vareš	Služba za opću upravu, društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu	1	-	Da	Ne
Visoko	Služba za finansije, privredu i društvene djelatnosti – Odsjek za društvene djelatnosti	1	Strategija razvoja Općine Visoko 2015-2021. godina	Ne	Da
Zavidovići	Služba za upravu društvenih djelatnosti i opću upravu	3	-	Da	Da
Zenica	Služba za boračko –invalidsku i socijalnu zaštitu, stambene poslove i društvene djelatnosti	1	Strategija razvoja Grada Zenice	Ne	Da
Žepče	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	2	Da ali nisu navedeni	Ne	Da

Tabela 5. Karakteristike lokalnih kulturnih politika u gradovima i općinama ZDK

Analizom dostavljenih materijala utvrđene su i određeni problemi i poteškoće u djelatnosti gradskih i općinskih službi nadležnih za oblast kulture:

- nepovoljan položaj oblasti kulture u društvu;
- nedostatak finansijskih sredstava namijenjenih za oblast kulture na gradskom i općinskom, ali i kantonalnom nivou kao i nepostojanje namjenske budžetske stavke za kulturu,
- nepostojanje odgovarajućih ustanova i institucija kulture,
- nedovoljni ili neuslovni prostori za rad i nedostatak osnovnih materijalnih sredstava potrebnih za normalno odvijanje svakodnevnih aktivnosti,
- manjak zaposlenika i nedostatak stručnih kadrova za rad u oblasti kulture i nedovoljna ulaganja u stručno osposobljavanje i usavršavanje zaposlenih u oblasti kulture,
- nepostojanje odgovarajućih strateških i planskih dokumenata koji bi utvrdili pravac razvoja i djelovanja u ovoj oblasti,
- nedovoljan broj konzumenata kulturnih manifestacija i programa.

Rezime

U lokalnim zajednicama na području Zeničko-dobojskog kantona oblast kulture tretirana je na različite načine, što se može vidjeti po različitim nazivima službi nadležnih za kulturu ali i po položaju ove oblasti u strateškim dokumentima gradova i općina Kantona. Primjetan je nedostatak odgovarajućeg broja službenika zaposlenih na poslovima iz oblasti kulture kao i njihova nedovoljna stručna osposobljenost. U općinskim i gradskim dokumentima kultura se dominantno tretira u sklopu općih strategija razvoja, međutim, i dalje postoje lokalne zajednice bez izrađenih strateških dokumenata. Ipak u odnosu na prethodnu Strategiju ostvaren je određen pozitivan pomak s obzirom da su dvije lokalne zajednice izradile zasebne strategije kulturne politike.

1.6. Tranzicija u kulturi

Za društva koja su izvršila ili su još uvijek u procesu transformacije iz preddemokratskog u demokratski politički sistem, odnosno iz jednopartijskog u višepartijski sistem, iz planske centralizirane u tržišnu ekonomiju, iz društvenog u privatno/pluralno vlasništvo, ustalio se naziv *tranzicijsko društvo*. Bosna i Hercegovina i Zeničko-dobojski kanton, također su bili zahvaćeni tranzicijskim procesima u svim društvenim oblastima, međutim, ti procesi u nekim segmentima društvenog života još uvijek nisu okončani. Vjerovalo se da će tranzicija sistema kulture omogućiti da kulturni sektor u Bosni i Hercegovini ponudi nove modele kulturne politike, organizacijske oblike, tipove finansiranja i obrasce upravljanja. Može se konstatovati da uprkos značajnim promjenama bosanskohercegovačkog društva u privrednoj, ekonomskoj i političkoj sferi, kulturni sistem nije ostvario značajniju pozitivnu transformaciju. Istraživanja i analize pokazali su da su pojedine organizacije i ustanove kulture napravile iskorak u odnosu na prethodni period, ali je, ipak, većina organizacija zadržala konzervativan karakteru svom radu i poslovanju. Mnogim od ovih institucija i organizacija kulture danas nedostaju stručne kompetencije i vještine iz oblasti odnosa s javnošću, mogućnost artikuliranja javnih politika kulture i pluralnog načina finansiranja, znanja iz savremenog marketinga i menadžmenta, budžetskog i strateškog planiranja te znanja o raznovrsnim modelima prikupljanja finansijskih sredstava i upravljanja ljudskim resursima.

Okončanje tranzicije u sektoru kulture u Bosni i Hercegovini, između ostalog, pretpostavlja prevazilaženje trenutno dominantnog poimanja kulture kao dijela javne potrošnje. Aktuelni modeli kulturne politike teško se oslobađaju naslijeđenog modela finansiranja koji se izražava u stavu da se finansiranje kulture mora isključivo osloniti na državne budžete.

Modeli osiguranja sredstava iz izvora koji nisu budžetski i koji obuhvataju sponzorstva, pokroviteljstva, donacije, uključujući i raznovrsnije oblike vlastitog finansiranja, još uvijek nisu dovoljno razvijeni i predstavljaju tek manji segment organizacijskih budžeta. Slična situacija je i u Zeničko-dobojskom kantonu. Iako su ustanovama i organizacijama kulture glavni izvori finansiranja općinski, gradski budžeti te budžet Kantona, neke od njih počele su koristiti i druge izvore finansiranja. Različitim projektima, od međunarodnih ili drugih donatora ili viših nivoa vlasti, osigurale su važan dio opreme i realizovale značajne programske i kulturne sadržaje.

Imajući u vidu postojeću situaciju neizgrađenosti kulturnog tržišta u Bosni i Hercegovini, može se konstatovati da nije realno u ovom trenutku zagovarati model apsolutne dominacije tržišnog sistema vrijednosti koji zanemaruje bilo kakvu intervenciju države u sferu kulture. Naime, tranzicijski procesi doveli su i do negativnih posljedica kao što su komercijalizacija i festivalizacija sektora umjetnosti i kulture. U pojedinim sredinama počinje dominirati neoliberalna kulturna politika u kojoj se umjetnost i kultura svode isključivo na robu, odnosno u kojoj dominira ekonomistički pristup. S obzirom na trenutnu društveno-političku strukturu i društveni kontekst u Bosni i Hercegovini i Zeničko-dobojskom kantonu, najrealniji je model kulturne politike kojim se nastoji iz javnih budžeta finansirati temeljne ustanove kulture, te finansirati i sufinansirati projektne djelatnosti nevladinih organizacija i ustanova kulture, uz istovremeno uvođenje tržišnih elemenata u poslovanje ustanova i organizacija kulture u mjeri u kojoj je to moguće i realno. Već jednostavnom analizom prilika na kulturnoj sceni u BiH, osobito u kulturno manje ili srednje razvijenim područjima kakva je scena kulture u Zeničko-dobojskom kantonu, sasvim je jasno da nisu prihvatljive ideje o potpunom prepuštanju djelatnosti kulture i umjetnosti tržištu.

Potrebno je izvršiti prijelaz od poimanja kulture kao dijela javne potrošnje do njezinog razumijevanja kao jednog od ključnih faktora socijalnog i ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine. Da bi se to postiglo potrebno je reafirmirati kulturu kao *javno dobro*. Kultura shvaćena kao javno dobro podrazumijeva da su dobra kulture dostupna svim građanima neovisno o njihovom imovinskom statusu, starosnoj dobi, spolu, obrazovanju, odnosno nacionalnoj, vjerskoj, klasnoj i rasnoj pripadnosti.

Okončanju tranzicije u sektoru kulture bi doprinijele i sljedeće mjere i aktivnosti:

- uključivanje umjetnika, kulturnih radnika i eksperata u donošenje ključnih odluka u sektoru kulture,
- afirmisanje javne funkcije kulturne i umjetničke djelatnosti,

- profesionalizacija kulturne administracije što znači da državni službenici nadležni za kulturu trebaju posjedovati vještine i kompetencije na osnovu kojih će uspješno upravljati sektorom,
- stručno usavršavanje upravljačkih i rukovodnih struktura u ustanovama i organizacijama kulture,
- javni natječaji za najvažnije pozicije u nadležnim državnim tijelima za kulturu i ustanovama kulture trebaju biti transparentni, sa jasno utvrđenim kriterijima izbora i kontrolnim mehanizmima,
- članovi komisija za izbor finansiranih i sufinansiranih projekata iz javnih budžeta trebaju se birati isključivo putem javnog natječaja,
- organizacijski modeli ustanova kulture i njihov pravni oblik trebaju biti fleksibilni, odnosno uvjetovani prirodom kulturnih aktivnosti,
- usvojenu pravnu regulativu u sektoru kulture moraju podržavati formirane organizacijske strukture koje će provoditi usvojena rješenja,
- nevladin sektor treba značajnije biti uključen u kulturni sistem.

Rezime

Vjerovalo se da će tranzicija sistema kulture omogućiti da kulturni sektor u Bosni i Hercegovini kreira nove organizacijske oblike, modele finansiranja i obrasce upravljanja. Uprkos značajnim promjenama u drugim segmentima društvenog života kulturni sistem nije ostvario značajniju pozitivnu transformaciju. Okončanje tranzicije sektora kulture u Bosni i Hercegovini pretpostavlja promjenu poimanja kulture kao dijela javne potrošnje i njezinog konstituiranja kao jednog od ključnih faktora socijalnog i ekonomskog razvoja. Realizacija tog cilja podrazumijeva reafirmaciju javne funkcije kulture.

1.7. Kultura specifičnih socijalnih skupina

1.7.1. Kultura mladih

Kultura mladih jedan je od osnovnih elemenata identiteta mladih i iznimno važno područje njihove afirmacije, komunikacije i stila života. To je područje kroz koje mladi kritički preispituju tradicionalne kulturne obrasce i naslijeđe kao dio svoga identiteta i, stvarajući nove obrasce i estetiku, kreiraju prostor za vlastito prepoznavanje i djelovanje. Uključivanjem kulture mladih kao zasebnog dijela *Strategije* doprinijet će se jačanju svijesti javnosti o značaju i potrebama omladinske kulture. Odnos prema kulturi i estetici je stvar učenja i odgoja. Zbog toga je od velike važnosti početi s njegovanjem kulturnih navika što ranije, u porodici, vrtiću i školi. Nerijetko se pod pojmom kulture mladih podrazumijeva alternativno i vaninstitucionalno supkulturno stvaralaštvo mladih, iako su ti segmenti tek dio kulture mladih. Kulturu mladih, kao njen važan dio, čine i mnogi oblici institucionalnog kulturnog i umjetničkog stvaralaštva.

Mladi ljudi kroz inicijative, istraživanja i inovativne pristupe bitno doprinose kulturnom, a time i ukupnom razvoju. Međutim, participacija mladih u sistemu odlučivanja i kreiranja slobodnih aktivnosti je zanemariva. Mnogi pokušaji samoorganiziranja mladih i realizacije zamisli, nakon početnog razdoblja entuzijazma, propadaju jer nedostaje povjerenje, materijalna podrška i prostor za okupljanje. To je posebno izraženo u ruralnim i manjim sredinama. Sve to negativno utiče na ionako izraženu pasivnost, isključenost, nezainteresovanost i zatvorenost mladih ljudi. Mladima treba obezbijediti javni i medijski prostor za kulturne programe koje sami kreiraju u javnim ustanovama - školski prostori, pozorište, biblioteke, muzeji, radio i TV stanice.

U *Strategiji omladinske politike na području Zeničko-dobojskog kantona za period 2018-2022. godina* kultura mladih čini bitan segment ukupne omladinske politike. U oblasti kulturne djelatnosti mladih na području Zeničko-dobojskog kantona podržavane su manifestacije koje okupljaju muzičke stvaraoce, plesače, glumce, kulturno-umjetničke amatere, filmske, video i multimedijalne kreativce. Takmičenja i susreti mladih u oblasti kulturnog i umjetničkog stvaralaštva: književnosti, likovne umjetnosti, glume, plesa, performansa, sve vrste muzike, filma, fotografije i dr. u Kantonu, Bosni i Hercegovini i inostranstvu važan su način interkulturalne i međukulturalne razmjene. Mobilnost mladih doprinosi sticanju međunarodnog iskustva, potvrđivanju, razvoju, jačanju samopouzdanja mladih i stvaranju prilika za otkrivanje talenata.

Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona, općine i gradovi na području Kantona finansiraju i sufinansiraju projekte iz oblasti omladinske kulture. Na postavljeno pitanje: *Da li su stvoreni materijalni i kadrovski uslovi za razvoj kulture mladih u gradskim, prigradskim i seoskim sredinama?*, nadležne općinske i gradske službe su odgovorile na slijedeći način (odgovori su doslovno preneseni):

- Breza: *Konstatno se radi na stvaranju uslova za kulturu mladih. Primjer je iznos planiran u Budžetu za 2021. godinu, osnivaju se dva nova udruženja mladih, u završnoj su fazi radovi na renoviranju Doma kulture u Brezi.*
- Dobož Jug: *Nisu stvoreni.*
- Kakanj: *Da u gradskom području, u prigradskim i seoskim djelimično.*
- Maglaj: *Da. Općina Maglaj nudi mogućnost apliciranja za oblast kulture kroz svoje Javne pozive, te shodno tome možemo reći da je za apliciranje potrebno ispunjavati Kriterije propisane Javnim pozivom čime su stvoreni uslovi za kulturu mladih i iz gradskih, prigradskih i seoskih naselja.*
- Olovo: *Nisu stvoreni.*
- Tešanj: *Djelomično su stvoreni materijalni i kadrovski uslovi za kulturu mladih i*

gradskim i prigradskim naseljima. Izvan gradskog užeg područja djeluju 3 kulturno umjetnička društva, a postoje i udruženja koja se bave oblašću kulture a izvan su grada. Tako je u prethodnom periodu došlo do dislociranja događaja iz oblasti kulture, te smo imali promocije knjiga, izložbe, predstave u ruralnim sredinama. Interesantno je da često ovakvi događaji budu bolje posjećeni u ruralnoj sredini nego u samom gradu.

- *Usora: Stvoreni su materijalni i kadrovski uslovi za kulturu mladih.*
- *Vareš: U gradskim i prigradskim sredinama su djelimično stvoreni uslovi za kulturu mladih, a u seoskim sredinama u veoma maloj mjeri.*
- *Visoko: Postoje uslovi za kulturu mladih u gradskim i prigradskim sredinama.*
- *Zavidovići: Stvoreni su u značajnoj mjeri uslovi za kulturu mladih.*
- *Zenica: Mladi imaju mogućnost da se aktivno bave kulturnim djelatnostima u okviru Centra za mlade koji je u potpunosti renoviran, a u mjesnim zajednicama kulturna djelatnost se uglavnom odvija kroz rad nekoliko KUD-ova.*
- *Žepče: Materijalni i kadrovski uvjeti za kulturu u gradskim, prigradskim i seoskim sredinama postoje.*

Na osnovu dostavljenih odgovora može se zaključiti da načelno sve lokalne zajednice rade na stvaranju uslova za razvoj kulture mladih. Iz dostavljenih podataka je, također, vidljivo da su pojedine općine i gradovi napravile značajne pomake, međutim, pojedine nadležne službe su bez ikakvog dodatnog obrazloženja navele da nisu stvoreni nikakvi uslovi za razvoj kulture mladih u njihovim sredinama.

Organizovano korištenje slobodnog vremena jedan je od osnovnih faktora u razvoju mlade ličnosti i prevenciji negativnog ponašanja. Ispitivanja su pokazala da su mladi najčešće provode vrijeme gledajući TV, radeći na računaru i boraveći u kaficima. Stvaranjem uslova za svestrani kulturni razvoj i ispoljavanje sposobnosti i talenata bitno se utiče na socijalizaciju i vaspitanje. Posebnu ulogu u edukaciji organizovanog korištenja slobodnog vremena mladih u sferi kulture imaju osnovne i srednje škole čija je osnova djelovanja umjetnost i umjetničko izražavanje (osnovne i srednje muzičke/glazbene škole, baletske škole) i Univerzitet u Zenici u okviru društveno-humanističkih odsjeka na Filozofskom fakultetu.

Rezime

Kultura mladih jedan je od osnovnih elemenata identiteta mladih i važno područje njihove afirmacije. U oblasti kulturne djelatnosti mladih na području Zeničko- dobojskog kantona podržavane su manifestacije koje okupljaju muzičke stvaraoce, plesače, glumce, kulturno-umjetničke amatere, filmske, video i multimedijalne kreativce. Participacija mladih u sistemu odlučivanja i kreiranja slobodnih aktivnosti je zanemariva. Mnogi pokušaji samoorganiziranja mladih nakon početnog razdoblja entuzijazma propadaju jer nedostaje podrška nadležnih institucija. Mladima treba obezbijediti javni i medijski prostor za kulturne programe koje kreiraju u javnim ustanovama - školski prostori, pozorište, biblioteke, muzeji, radio i TV stanice.

1.7.2. Kultura i osobe sa invaliditetom

Osobe sa invaliditetom bi trebale da imaju jednake mogućnosti sudjelovanja u kulturnom životu. Međutim, kao i slučaju većine ostalih prava osoba sa invaliditetom, ni ovdje te mogućnosti nisu ostvarene. Kulturne manifestacije su uglavnom nedostupne osobama sa invaliditetom i to ne samo zbog arhitektonskih, nego i komunikacijskih, informacijskih i društvenih barijera. Prilikom organizacije kulturnih sadržaja ne vodi se računa o njihovoj potrebi da imaju nesmetan pristup. Pogotovo se osobama sa invaliditetom rijetko kad pruža prilika da budu aktivni učesnici i da iskažu svoje sposobnosti i talente. Uključeni su samo u one kulturne aktivnosti koje organiziraju njihova udruženja, bilo samostalno, bilo u saradnji sa drugim NVO ili javnim ustanovama – izložbe njihovih ručnih radova, posjete i sl. U nekim bibliotekama su slijepim osobama dostupne knjige na Brajevom pismu ili audio knjige i prilagođeni računari. U Bosanskom narodnom pozorištu u Zenici instaliran je lift koji omogućava osobama sa invaliditetom prisustvo programskim sadržajima.

Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona, općine i gradovi na području Kantona finansiraju i sufinansiraju projekte iz kulture u kojima učestvuju osobe sa invaliditetom. Na postavljeno pitanje: *Da li su stvoreni uslovi za aktivnije sudjelovanje osoba sa invaliditetom u kulturnom životu?*, nadležne općinske i gradske službe su odgovorile na sljedeći način (odgovori su doslovno preneseni):

- Breza: *Općina Breza konstantno radi na poboljšanju uslova za aktivnije sudjelovanje osoba sa invaliditetom u kulturnom životu, tako što finansira izgradnju pristupnih rampi za lakši prilaz svim javnim ustanovama, planira sredstva za projekte osoba sa invaliditetom, pomaže finansijski rad organizacija koje okupljaju invalidna lica kroz sportska udruženja i udruženja građana.*
- Doboju Jug: *Da, stvoreni su uslovi.*
- Kakanj: *Da, stvoreni su uslovi.*
- Maglaj: *Ne postoji posebno planiranje sredstava i evidencija koliko se izdvaja za kulturne aktivnosti invalidnih osoba i nacionalnih manjina, ali obzirom da se unutar svih nevladinih organizacija i sportskih klubova nalaze osobe sa invaliditetom i nacionalne manjine, te se kroz finansiranje kulturnih i sportskih manifestacija ujedno finansira i njihov rad.*
- Olovo: *Nisu stvoreni uslovi.*
- Tešanj: *Djelimično su stvoreni uvjeti za aktivnije sudjelovanje osoba sa invaliditetom u kulturnom životu, kroz Dnevni centar za djecu s posebnim potrebama.*
- Usora: *Na žalost većina institucija još uvijek nema objekte prilagođene osobama sa invaliditetom.*
- Vareš: *Djelimično su stvoreni uslovi reorganizacijom „Centra za kulturu i edukaciju“ koji se nalazi u gradu.*
- Visoko: *Za osobe sa invaliditetom stvoreni su uslovi za aktivno sudjelovanje u kulturnom*

životu (fizička dostupnost ustanova kulture)

- Zavidovići: *Stvoreni su uslovi za osobe sa invaliditetom obzirom da je u Centru za kulturu izgrađen lift za invalide i prilaz za invalide.*
- Zenica: *Zenica se može pohvaliti dosta dobrim arhitektonskim rješenjima koja omogućavaju fizičku dostupnost i prilagođene sadržaje osobama s invaliditetom, kao što je lift u BNP Zenica, ili izdavanje i dostupnost knjiga na Brajevom pismu i zvučnih knjiga za slijepu u Gradskoj biblioteci.*
- Žepče: *Kadrovska osposobljenost ne postoji, ali su stvoreni uvjeti za aktivnije sudjelovanje (prilagođeni sadržaji).*

Na osnovu dostavljenih odgovora može se zaključiti da u značajnom broju lokalnih zajednica uopće nisu ili su samo djelomično stvoreni uslovi za učestvovanje osoba sa invaliditetom u kulturnom životu zajednice.

Potrebno je stvarati materijalne, prostorne i kadrovske uvjete da osobe sa invaliditetom mogu ravnopravno učestvovati u kulturnim programima prema svojim kreativnim, kulturnim i umjetničkim sposobnostima. Da bi se to postiglo trebalo bi voditi aktivnosti u dva pravca. Prvo, na podizanju svijesti o važnosti i raznolikosti kulturnih vrijednosti osoba sa invaliditetom i kod samih osoba sa invaliditetom, kod drugih građana i kulturnih ustanova. S tim ciljem treba utvrditi aktivnosti kojima će se udruženja osoba sa invaliditetom povezivati sa javnim ustanovama iz oblasti kulture, sa kulturno-umjetničkim udruženjima i drugim nevladinim organizacijama koje se bave kulturom. Drugo, omogućiti fizički pristup ustanovama kulture, kulturnoj baštini i podsticati posjete i prisustvo osoba sa invaliditetom kulturnim programima.

Rezime

Na području Zeničko-dobojskog kantona nisu stvoreni adekvatni uslovi za aktivnije sudjelovanje osoba sa invaliditetom u kulturnom životu. Također, osobama sa invaliditeom pojedine organizacije kulture još uvijek su fizički nedostupne a kulturni sadržaji neprilagođeni. U narednom periodu potrebno je stvarati materijalne, prostorne i kadrovske uvjete da osobe sa invaliditetom mogu ravnopravno učestvovati u kulturnim programima prema svojim kreativnim, kulturnim i umjetničkim sposobnostima.

1.8. Kultura i obrazovanje

Na prostoru Zeničko-dobojskog kantona djeluje nekoliko škola koje su, svojim kurikulumom, u potpunosti usmjerene ka umjetnosti i umjetničkom izražavanju (oblast muzike). To su: JU Osnovna muzička škola Zenica, koja ima područnu školu u Kaknju, JU Škola za osnovno muzičko obrazovanje „Avdo Smajlović“ Visoko, koja ima područnu školu u Brezi, glazbena

škola „Katarina Kosača-Kotromanić“ Žepče (osnovna i srednja škola sa područnim odjeljenjima), PU Osnovna i baletska škola „Ars Centar“ Zenica, Privatna osnovna muzička i baletska škola „Amadeus“ Zenica, te JU Srednja muzička škola Zenica. Pored navedenih škola postoje i odjeljenja paralelne muzičke škole pri sljedećim redovnim osnovnim školama: OŠ „Maglaj“ Maglaj, OŠ „Rešad Kadić“ Tešanj, Druga osnovna škola Zavidovići i OŠ „Vareš“ Vareš.

Potrebno je napomenuti da je djelatnost obrazovanja u Općini Žepče, od školske 2009/2010. godine, prešla u nadležnost Općine, u skladu sa *Zakonom o prenošenju nadležnosti Zeničko-dobojskog kantona za djelatnost osnovnog i srednjeg obrazovanja* („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj 12/09). Također, škole u Općini Usora, su u skladu sa *Zakonom o prenošenju nadležnosti Zeničko-dobojskog kantona za djelatnost osnovnog i srednjeg obrazovanja na Općinu Usora* („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“ broj: 12/15) od školske 2015/2016. godine, prešle u nadležnost Općine Usora.

Bitno je naznačiti kako ne postoji neki poseban akt ili dokument koji bi predstavljao stratešku projekciju obrazovne politike u kulturi. Ono što postoji jeste određena zastupljenost kulturnih i umjetničkih sadržaja u različitim nastavnim planovima i programima pojedinih predmeta i oblika obrazovno-odgojnog djelovanja na predškolskom nivou, u osnovnim i srednjim školama, kao i na univerzitetskom nivou.

Tako na nivou predškolskog odgoja imamo određene komponente obrazovanja o kulturi i kulturnim kompetencijama. To je pomenuto i definirano još u dokumentu *Cjeloviti razvojni program predškolskog odgoja i obrazovanja Zeničko-dobojskog kantona* (2011), u poglavlju 1.3. *Ciljevi predškolskog odgoja i obrazovanja*. Nekoliko istaknutih ciljeva tog dokumenta je direktno usmjereno ka razvijanju i stjecanju vještina iz oblasti kulture i kreativnog rada. Prema tim ciljevima u predškolskom odgoju je potrebno obogatiti dječije stvaralaštvo i sposobnosti izražavanja govorom, pokretom, likovnim i muzičkim izrazom u igri i drugim aktivnostima.

Kreiranje obrazovne politike o kulturi, na nivou osnovnog obrazovanja, u strateškom smislu, određeno je elementima iz dokumenta *Koncepcija devetogodišnjeg osnovnog odgoja i obrazovanja* koju je sačinilo Upravno tijelo za pripremu prijedloga strategije prelaska na obavezno devetogodišnje osnovno obrazovanje u Federaciji Bosne i Hercegovine. Važno je naglasiti da se pojam kulture i učenje o kulturi, u dijelu tog dokumenta, povezuje s potrebom

zajedničkog i odgovornog suživota čije su najjednostavnije komponente: interkulturalizam i multikulturalizam kao stvarnost pluraliteta kultura, vjera, jezika i tradicije.

U strateškom smislu veoma značajna može biti implementacija elemenata iz dokumenta *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za odgoj i obrazovanje u osnovnim i srednjim školama* kojeg je 2018. objavila Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje u BiH. Ovaj dokument sadrži zajedničku jezgru nastavnih planova i programa zasnovanim na ishodima učenja koji se direktno povezuju s kulturom i umjetnošću.

Analiza zastupljenih predmeta posvećenih kulturi i umjetnosti u osnovnim i srednjim školama pokazuje slijedeće:

- U osnovnim i srednjim školama u svim razredima u nastavnim planovima i programima, predviđeni su i sadržaji koji se odnose na kulturu;
- Predmeti koji su zastupljeni, s različitim brojem sati, u svim osnovnim školama su: Muzička/Glazbena kultura (u svim razredima), Likovna kultura (u svim razredima), Tehnička kultura (od 6. do 9. razreda osnovne škole), Kultura življenja (5 razred), Kultura i zajednica (u svim razredima);
- Katolički školski centar „Sveti Pavao“ Zenica - Osnovna škola implementira predmete: Umjetnost (1.,2. i 3. razred), Glazbeni odgoj i Likovni odgoj (od 4. do 9. razreda), Etika i moral (u svim razredima);
- U gimnaziji su predviđeni predmeti: B/H/S jezik i književnost, Likovna kultura (u 1. razredu), Muzička/Glazbena kultura (u 2. razredu), Kultura religija (u 3. razredu), Etika (u svim razredima);
- U ostalim srednjim školama zastupljen je predmet B/H/S jezik i književnost u svim razredima (s različitim brojem sati);
- Katolički školski centar „Sveti Pavao“ Zenica - Opća gimnazija implementira predmete: Glazbena umjetnost i Likovna umjetnost (od 1. do 4. razreda, različit broj sati), Etika i moral (u svim razredima);
- Franjevačka klasična gimnazija realizira nastavne planove i programe za predmete: Glazbena umjetnost i Likovna umjetnost (u svim razredima), Religijska kultura (u svim razredima).

Tabela 6. pokazuje podatke iz Strategije omladinske politike na području Zeničko-dobojskog kantona, odnosno ukupan broj upisanih učenika u pojedine škole (školska 2017/2018. godina).

Srednje Škole	Učenici	Učenicice	Ukupno	Udio u ukupnom broju (%)
Gimnazije	1330	2272	3602	24,8%
Tehničke i srodne škole	3573	3544	7117	49,1%

Stručne/strukovne škole	2297	1120	3417	23,6%
Umjetničke škole	45	42	87	0,6%
Vjerske škole	114	116	230	1,6%
Škole za djecu s posebnim potrebama	25	13	38	0,3%
Ukupno	7384	7107	14491	100%

Tabela 6. Ukupan broj upisanih učenika u pojedine škole (školska 2017/2018. godina)

Iz Tabele 6. uočljivo je da je u umjetničke škole upisano samo 0,6% od ukupno upisanog broja srednjoškolaca (podaci su iz 2018. godine). Ako tome dodamo i broj učenika upisanih u gimnazije, onda imamo samo jednu trećinu srednjoškolaca koji kroz svoje obrazovanje posvećuju pažnju kulturi i umjetnosti.

Poseban doprinos i značaj obrazovanju o kulturi, zaštiti kulturne baštine, razvoju kulturnih politika, kulturnog turizma i kulturnih industrija, pripada Odsjeku za kulturalne studije koji egzistira već desetu godinu na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Zenici. Ovo je jedini odsjek takve vrste u oblasti visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini i jedan od malobrojnih na javnim univerzitetima na prostorima Zapadnog Balkana, ali i šire. Svojom misijom i nastavnim planom i programom Odsjek za kulturalne studije je posvećen proučavanju kulture i njenih fenomena s izlaznim zvanjem *diplomirani kulturolog* (usklađeno s nomenklaturom i *Klasifikacijom zanimanja u Federaciji Bosne i Hercegovine*). Na Odsjeku je planirano pokretanje II i III ciklusa studija tokom akademske 2022/2023. godine što će, također, predstavljati jedine studijske programe takve vrste u Bosni i Hercegovini.

Rezime

Obrazovna politika o kulturi na području Zeničko-dobojskog kantona ne postoji. Postojeći planovi i programi na području Kantona sadrže određen broj predmeta i nastavnih sadržaja koji se odnose na kulturu. Na području Kantona postoji određen broj osnovnih i srednjih muzičkih škola. U narednom periodu, u okviru poboljšavanja obrazovne politike u kulturi bi trebalo uraditi sljedeće: razmotriti mogućnost otvaranja posebnih umjetničkih škola, izraditi strateški dokument o obrazovnoj politici u kulturi, motivirati nastavnike na saradnju sa ustanovama i organizacijama kulture, usmjeriti rad nastavnika na razvijanje kulturnih potreba i navika učenika.

2. Kulturna baština

Analizom dokumenata različitih međunarodnih organizacija ali i stručne literature iz oblasti kulturne baštine možemo zaključiti da se pod ovim pojmom danas podrazumijeva sveukupnost materijalnih i nematerijalnih kulturnih dobara, s tim da u materijalna spadaju pokretna (slike, skulpture, kovanice, rukopisi), nepokretna (spomenici, arheološke lokacije itd.) i podvodna (olupine brodova, podvodne ruševine i gradovi) kulturna dobra, dok u nematerijalnu kulturnu baštinu spadaju usmena predanja, izvedbene umjetnosti, rituali i slično. Također, noviji trendovi u ovoj oblasti sve više idu u prilog prepoznavanja značaja digitalizovanih sadržaja (tekstovi, baze podataka, audio i video sadržaji, fotografije, različiti grafički materijali, programerska rješenja itd), te je sve više zastupljena teza o „trećoj dimenziji“ kulturne baštine odnosno o digitalnoj baštini. Kulturna baština jedan je od temeljnih nosilaca nacionalnog i kulturnog identiteta te kao takva ima integrativnu i inkluzivnu ulogu u društvu, ali također predstavlja važan segment ukupne reprezentacije jedne zajednice (lokalne, regionalne, nacionalne) prema drugim zajednicama u svijetu. Osim toga, kulturna baština ima i veliki ekonomski potencijal kroz razvoj turizma, a naročito kulturnog i baštinskog turizma koji mogu doprinijeti kreiranju novih radnih mjesta i stvaranju novih vrijednosti.

U Zeničko-dobojskom kantonu položaj kulturne baštine definiran je *Zakonom o zaštiti kulturne baštine* („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 2/00 i 9/15). Pomenutim zakonom uređena je oblast kulturne baštine, identifikacija kulturnih dobara, njihova zaštita, korištenje i obnova, prava i obaveze vlasnika, subjekti zaštite, finansiranje, nadzor, poslovi lokalne samouprave i kazne za nepoštivanje odredbi zakona. Također, Zakonom je predviđeno formiranje *Kantonalnog zavoda za zaštitu baštine* kao javne ustanove nadležne za staranje o zaštiti, korišćenju i obnovi dobara baštine, vođenju registra dobara baštine i registra dobara baštine pod prethodnom zaštitom, pružanje stručne pomoći, itd. Iako je Skupština Zeničko-dobojskog kantona usvojila *Elaborat o opravdanosti osnivanja Zavoda za zaštitu kulturne baštine* („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 1/16) u praksi on nikada nije zaživio što značajno onemogućava dosljedno i efikasno provođenje *Zakona o zaštiti kulturne baštine*. Važno je napomenuti da je Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona, a po preporukama iz prethodne *Strategije*, 2016. godine donijelo *Principe zaštite i očuvanja kulturne baštine na području Zeničko-dobojskog kantona* (broj: IO-40-3999-5116 od 21.11.2016. godine) kojima

su dodatno precizirane obaveze u procesu očuvanja kulturne baštine u svim gradovima i općinama Kantona.

2. 1. Materijalna kulturna baština

Pojmom materijalna kulturna baština obuhvaćeni su artefakti, spomenici, lokaliteti, građevine ili grupe građevina, kao i svi ostali predmeti i objekti nastali djelovanjem ljudskih ruku. Materijalna kulturna baština može biti pokretna, nepokretna ili podvodna, a u nju spadaju između ostalog slike, skulpture, kovanice, rukopisi, spomenici, arheološke lokacije, građevine itd. Prostor Zeničko-dobojskog kantona središte je nekih od najznačajnijih lokaliteta materijalne kulturne baštine poput arheoloških nalazišta i lokaliteta (npr. Dabravine u Varešu, kasnoantička bazilika u Brezi, Putovići u Zenici itd.) srednjovjekovnih tvrđava u Tešnju, Maglaju, Vranduku, Bobovcu i Visokom, niza važnih nekropola stećaka od kojih se posebno ističe nekropola u Zgošći, zatim važnih sakralnih objekata (npr. samostan u Kraljevoj Sutjesci, manastir Vozuća, Kuršumlija džamija itd.), spomenika moderne arhitekture (npr. Vila „Krivaja“ Zavidovići, Fabrika papira Zenica, radničko naselje Majdan itd.) i brojnih drugih.

U prethodnoj Strategiji utvrđeno je postojanje ukupno 49 nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine na području Zeničko-dobojskog kantona, a po posljednjim podacima iz 2021. godine taj broj sada iznosi 64 što predstavlja značajan porast broja zaštićenih primjeraka materijalne kulturne baštine na području Kantona. Poseban doprinos pomenutom pozitivnom trendu u proteklom periodu dale su Općine Breza i Olovo koje su na listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine uspjele uvrstiti pet odnosno četiri novih primjeraka materijalne kulturne baštine. Osim pomenutih općina određeni iskorak na ovom polju napravile su i općine Tešanj (2 primjerka), Vareš (2 primjerka), Zavidovići (1 primjerak) i Grad Visoko (1 primjerak) dok je u općinama Kakanj, Maglaj, Žepče i Gradu Zenica situacija ostala nepromijenjena u odnosu na podatke iz prethodne strategije. Napominjemo da općine Doboju Jug i Usora trenutno nemaju registriranih spomenika.

Iz svega navedenog se može zaključiti da Zeničko-dobojski kanton obiluje raznovrsnim i vrijednim primjerima materijalne kulturne baštine koji imaju značajan turistički potencijal, a koji još uvijek nisu iskorišteni na pravi način. Primjetan je pozitivan trend u procesu identifikacije i valorizacije materijalne kulturne baštine u većini općina i gradova u Zeničko-dobojskom kantonu prvenstveno kroz uvrštavanje reprezentativnih primjeraka na listu

nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine. U Tabeli 7. navedeni su nacionalni spomenici na području Zeničko-dobojskog kantona:

Općina Breza		
R/B	Naziv	Broj Odluke
1.	Arheološko područje – Kasnoantička bazilika na Crkvini	05.1-02-31/04-3
2.	Stara džamija u Podgori	/
3.	Nekropola sastećcima na lokalitetu Brdo u zaseoku Lopate, historijsko područje	05.2-2.3-64/15-13
4.	Nekropola sa stećcima na lokalitetu Hrasno, Slivno, historijsko područje	02-2.3-64/15-16
5.	Nekropola sa stećcima na lokalitetu Kaursko groblje, Koritnik, historijsko područje	02-2.3-64/15-15
6.	Nekropole sa stećcima u Hočevlju, historijsko područje	05.2-2.3-64/15-14
Općina Kakanj		
R/B	Naziv	Broj Odluke
1.	Graditeljska cjelina - Džamija u Kraljevoj Sutjesci	07-6-44/03-1
2.	Graditeljska cjelina - Franjevački samostan i Crkva sv. Ive Krstitelja u Kraljevoj Sutjesci, zajedno sa pokretnom imovinom u sastavu samostanskog muzeja	06.1-2-41/03-3
3.	Pokretno dobro - zbirka od 22 inkunabule, vlasništvo Franjevačkog samostana u Kraljevoj Sutjesci	05-6-88/03
4.	Arheološko područje – Vladarski dvor iz 14. i 15. stoljeća u Kraljevoj Sutjesci	06-6-42/03-3
5.	Arheološko područje – Prahistorijsko neolitsko naselje Obre II na lokalitetu Gornje polje u naselju Obre	02-2-40/09-51
6.	Historijska građevina – Kuća Ive Duspera u Kraljevoj Sutjesci	02-02-43/03-2
7.	Historijski spomenik – Kula hadži Muhamed-bega, zgrada poznata i kao "Turski sud" u Ribnici, općina Kakanj	03.2-2.3-73/12-25
8.	Historijsko područje – Glavica u Bilješevu	07.3-2.3-77/11-19
Općina Maglaj		
R/B	Naziv	Broj Odluke
1.	Džamija Kuršumlija	02-02-35/04-7
2.	Graditeljska cjelina –Stari grad Maglaj	05.2-2-78/04-5
3.	Historijska građevina-Uzeirbegovića konak	02-02-79/04-4
4.	Istorijska građevina - Crkva Sv.Ilije proroka	06.2-02.3-53/13-7

Općina Olovo		
R/B	Naziv	Broj Objave
1.	Stara drvena džamija u Miljevićima	07.2-02-124/07-4
2.	Nekropola sa stećcima na lokalitetu „Mramorje“ u selu Muguše	02-02-94/08-5
3.	Nekropola sa stećcima „Mramorje“ i starim nišanima u selu Lavšići	02-02-228/07-9
4.	Nekropola sa stećcima na lokalitetu „Navitak“ u selu Boganovići	02-02-66/08-7
5.	Zaštićeno područje Bakići, nekropole sa stećcima, nišanima, obeliskom i ostacima crkve Sveti Roko	02-02-170/08-12
6.	Graditeljska cjelina-drvena džamija u mjestu Solun	06.1-2-40/09-40
7.	Rimski most na rijeci Orłji	02-2.3-77/11-11
8.	Crkva „Majke Božije“ u Olovu sa pokretnom imovinom	07.3-02.3-71/10-22 i
9.	Nekropola stećaka na lokalitetu „Mramor“ u naselju Musići	05.1-02.3-71/10-35
10.	Pokretno dobro Tora koja se čuva u Gradskoj biblioteci Olovo	03-2.3-37/18-12
11.	Historijsko područje , srednjovjekovne nekropole sa stećcima i stari muslimanski nišani u naselju Drecelj	09-2.3-37/18-15
12.	Historijsko područje-Lokalitet Mramorje na Salikovcu u Dolovima	05.2-2.3-64/15-26
13.	Historijsko područje-nekropole sa stećcima i nišanima u Gurdićima	05.2-2.3-64/15-25
Općina Tešanj		
R/B	Naziv	Broj Odluke
1.	Graditeljska cjelina - stari grad Tešanj	06-893/03-2
2.	Historijska građevina – Eminagića konak	07.2-2-963/03-7
3.	Graditeljska cjelina – Čaršijska (Gazi Ferhad-begova) džamija	07.2-2-248/04-4
4.	Historijski spomenik Zgrada muftijinog konaka	/
5.	Katolička crkva sv. Petra i Pavla	06.1-2.3-58/16-4
Općina Vareš		
R/B	Naziv	Broj Odluke
1.	Historijsko područje - srednjovjekovni kraljevski grad Bobovac	01-277/02.
2.	Župna crkva u Varešu	08.2- 6 – 971/03-5

3.	Arheološko područje - Dabravine sa ostacima iz bronzanog doba i kasne antike	05.1-2-1068/03-4
4.	Istorijsko područje – Nekropole sa stećcima i starim nišanima u naselju Budoželje	02-02-40/09-2
5.	Crkva posvećena Pokrovu Presvete Bogorodice sa pokretnom imovinom	06.2-2-40/09-15
6.	Historijsko područje – Kovačnice (majdani) u selu Očevlje	04.1-2.3-77/11-21
7.	Graditeljska cjelina – Radničko naselje Majdan	07.3-2.3-53/13-48
8.	Nekropola sa stećcima Stupni Do, historijsko područje	/
Općina Visoko		
R/B	Naziv	Broj Odluke
1.	Arheološko područje Mile - Krunidbena i grobna crkva bosanskih kraljeva,	06-6-894/03-2 05.2-2-106/09-3
2.	Graditeljska cjelina - Tabacka (Tabhanska) džamija	08-2-6-801/03-9
3.	Historijsko područje-Stari grad Visoki	05.1-2-1047/03-2
4.	Graditeljska cjelina-Crkva Sv.Prokopija	07.2-2-32/04-3
5.	Arheološko područje-Prahistorijsko naselje na lokalitetu Okolište u naseljima Okolište i Radinovići	05.2-2-159/06-3
6.	Građevinska cjelina-Samostan Sv.Bonaventure	07.3-2.3-73/12-19
7.	Graditeljska cjelina-Stara džamija sa haremom u Goduši	07.5-2.3-42/19-7
Općina Zavidovići		
R/B	Naziv	Broj Objave
1.	Graditeljska cjelina-Manastir Vozučica	06.1-21043/03.
2.	Graditeljska cjelina-Stara džamija u selu Rujnica	06.1-02-3-71/10-5.
3.	Historijska građevina –Vila/Upravna zgrada Krivajad.o.o. u stečaju	07.4-2.3-37/18-24
Općina Zenica		
R/B	Naziv	Broj Objave
1.	Graditeljska cjelina „Stari grad Vranduk“	05.2-2-274/04-4
2.	Ploča sudije Gradeše	05-6-786/03
3.	Crkva Sv.Ilije sa župnim uredom	02-2-178/05-2
4.	Sultan Ahmedova džamija sa Medresom	07.2-2-173/05-4
5.	Crkva rođenja presvete Bogorodice	02-2-177/05-2
6.	Stara džamija u Orahovici	07.1-2.3-77/11-30

7.	Historijski spomenik zgrada Sinagoga	06.1-02.3-53/13-6
8.	Graditeljska cjelina zgrada „Papirna“	06.1-2.3-73/12-34
9.	Mjesto i ostaci graditeljske cjeline Sejmanske džamije	07.2-02-174/05-3
Općina Žepče		
R/B	Naziv	Broj Odluke
1.	Alibegova (Trzanska) džamija	07.1.1.-02-40/09-8

Tabela 7. Nacionalni spomenici na području Zeničko-dobojskog kantona

2.2. Nematerijalna kulturna baština

Nematerijalna baština termin je koji se danas koristi, a pod kojim se podrazumijevaju tradicionalna i duhovna kultura, narodna umjetnost, ali i još čitav niz drugih sadržaja i formi definisanih *UNESCO Konvencijom o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* iz 2003. godine u kojoj se navodi da pojam nematerijalne kulturne baštine: „označava prakse, prikaze, izraze, znanje, vještine, kao i za njih vezane instrumente, predmete, artefakte i kulturne prostore, koje zajednice, grupe i, u nekim slučajevima, pojedinci, priznaju kao dio svog kulturnog nasljeđa. Ovo nematerijalno kulturno nasljeđe, prenošeno s generacije na generaciju, stalno ponovo stvaraju zajednice i grupe u odgovoru na svoje okruženje, svoje međudjelovanje s prirodom i svojom historijom, i daje im osjećaj identiteta i kontinuiteta, čime unapređuju poštivanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti“.

Ova Konvencija također definiše i područja u kojima se manifestira nematerijalna kulturna baština, i to:

- usmena tradicije i izražavanja, uključujući jezik kao pokretač nematerijalnog kulturnog nasljeđa,
- izvođačke umjetnosti,
- društvene prakse, rituali i svečani događaji,
- znanje i prakse vezani uz prirodu i svemir,
- tradicionalni zanati

Na području Zeničko-dobojskog kantona organizuju se važne manifestacije nematerijalne kulturne baštine poput Pekijade u Očeviji u Varešu, dovišta Lastavica u Zenici, Hodočašće Gospe Olovske u Olovu, Proljetni uranak - Čimburijada u Zenici, itd. Međutim, važno je istaći da se nematerijalna kulturna baština nalazi u izrazito nepovoljnom položaju, o čemu najbolje svjedoči podatak da ne postoji lista ili registar nematerijalne kulturne baštine Bosne i Hercegovine, a takvi podaci ne postoje ni na nivou Zeničko-dobojskog kantona. Zbog toga je nužno pristupiti identifikaciji i dokumentiranju barem najvažnijih primjera nematerijalne

kulturne baštine barem na području Zeničko-dobojskog kantona. Analizom dostavljenih materijala utvrđeni su i određeni problemi i poteškoće u oblasti kulturne baštine na području Zeničko-dobojskog kantona:

- nemogućnost provođenja Zakona o zaštiti kulturne baštine,
- nepostojanje stručnog tijela za očuvanje kulturne baštine (Zavod ili Odsjek),
- nepostojanje registra materijalnih i nematerijalnih kulturnih dobara na području Kantona,
- zapostavljenost nematerijalne kulturne baštine,
- nedovoljna finansijska podrška projektima očuvanja kulturne baštine, a naročito nematerijalne kulturne baštine,
- nedostatak odgovarajućih stručnih kadrova za oblast kulturne baštine.

Rezime

Oblast kulturne baštine u Zeničko-dobojskom kantonu uređena je Zakonom o zaštiti kulturne baštine, a dodatno je precizirana Principima zaštite i očuvanja kulturne baštine na području Zeničko-dobojskog kantona. Evidentirana su 64 nacionalna spomenika Bosne i Hercegovine na području Zeničko-dobojskog kantona što je dokaz bogatstva i kulturne raznolikosti, ali i pokazatelj postojanja velikih potencijala za razvoj kulturnog turizma. Položaj nematerijalne kulturne baštine je nezadovoljavajući, o čemu najbolje svjedoči podatak da ne postoji ni registar reprezentativnih primjera ove forme baštine na području Zeničko-dobojskog kantona. Posebnu otežavajuću okolnost za očuvanje kulturne baštine na području Zeničko-dobojskog kantona predstavlja činjenica da još uvijek nije osnovan Zavod ili Odsjek za zaštitu kulturne baštine iako je njegovo uspostavljanje predviđeno prethodnom Strategijom.

3. Ustanove kulture i umjetničke organizacije na području Zeničko-dobojskog kantona

3.1. Biblioteke

Biblioteke spadaju u red najstarijih institucija kulture čija je uloga od neprocjenjivog značaja u opismenjavanju, odgajanju, obrazovanju i generalno informiranju stanovništva. Također, biblioteke svojim djelovanjem predstavljaju osnovu kulturnog i naučnog života u lokalnim zajednicama, a kolekcije i zbirke koje one posjeduju predstavljaju važan segment kulturne baštine. Zbog svega navedenog vrlo je važno uspostaviti efikasan sistem povezivanja i međusobne saradnje ovih ustanova i njihovog osoblja na nivou Zeničko-dobojskog kantona, te osigurati kontinuirano usavršavanje stručnog kadra. Bibliotečka djelatnost utemeljena je u zakonskoj regulativi sa strateškim dokumentima, pa iz tih dokumenata proističu i najvažnije definicije i zadaci biblioteka. U skladu s tim, pod pojmom biblioteka se podrazumijeva:

- ustanova koja prikuplja, sređuje, obrađuje, pohranjuje i daje na korištenje bibliotečku

građu,

- ustanova koja nudi različite kulturne programe,
- mjesto slobodnog pristupa cjelokupnom znanju i civilizacijskim tekovinama za sve stanovnike,
- mjesto cjeloživotnog učenja i razvijanja svih vrsta pismenosti,
- važan faktor privrednog i društvenog razvoja lokalne zajednice i društva u cjelini,
- faktor koji značajno utiče na poboljšanje kvalitete života pojedinaca,
- mjesto koje međusobno povezuje i osigurava pristup lokalnim, regionalnim i globalnim izvorima znanja i informacija.

Na području Zeničko-dobojskog kantona djeluju opće biblioteke u svih 12 općina i gradova, a oblast bibliotekarstva uređena je *Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti* („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 8/99). Iz odgovora na upitnike koje su dostavili predstavnici biblioteka sa područja Zeničko-dobojskog kantona može se zaključiti da jedan broj biblioteka smatra da je postojeći *Zakon o bibliotečkoj djelatnosti* najvećim dijelom zastario i prevaziđen, te da je potrebno donijeti novi zakon koji će biti usklađen sa stvarnim potrebama biblioteka.

3.1.1. Finansiranje bibliotečke djelatnosti

Najstarija biblioteka na području Kantona osnovana je 1946. godine u Tešnju, a najmlađa je biblioteka u Općini Doboju koja je osnovana 2018. godine. Biblioteke su neprofitne ustanove čiji se rad i djelatnost finansira najvećim dijelom iz budžeta Zeničko-dobojskog kantona, zatim iz budžeta lokalnih zajednica koje su i osnivači ovih javnih ustanova, a dio sredstava biblioteke ostvaruju iz drugih izvora (prihodi od članarina i sredstva za projekte).

U odgovorima na dostavljene upitnike bibliotekari iz svih lokalnih zajednica Zeničko-dobojskog kantona ukazali su da najveći problem za normalno funkcionisanje biblioteka i obavljanje njihove djelatnosti predstavlja nedostatak materijalnih sredstava. Izdvajanja za oblast kulture su općenito nedovoljna, međutim, poseban problem za biblioteke u Kantonu predstavlja neadekvatan model finansiranja jer lokalne zajednice, iako su osnivači biblioteka, ne izdvajaju dovoljan iznos novčanih sredstava za bibliotečku djelatnost.

3.1.2. Stanje knjižnog fonda

Općina	1992.	1995.	2004.	2009.	2012.	2021.
Breza	15.387	-	12.061	15.020	17.002	24.500
Doboj Jug	-	-	-	-	-	-
Kakanj	27.250	26.634	33.000	43.600	47.000	56.700
Maglaj	19.236	20.221	25.980	32.293	38.000	-

Olovo	10.857	6.000	7.605	10.224	10.940	-
Tešanj	50.175	44.149	60.670	-	66.000	100.000
Usora	-	-	-	13.237	15.650	19.488
Vareš	17.459	18.359	30.219	35.206	36.834	37.000
Visoko	36.581	36.610	47.636	53.210	56.342	65.000
Zavidovići	30.060	32.212	38.982	43.568	43.561	-
Zenica	86.369	77.912	75.025	84.548	90.761	99.129
Žepče	14.500	8.000	10.227	12.175	15.734	23.704
Ukupno	307.874	270.097	341.405	343.081	437.824	425.521

Tabela 8. Stanje knjižnog fonda

Na području Zeničko-dobojskog kantona 1995. godine biblioteke su posjedovale ukupno 270.097 bibliotečkih jedinica što je znatno manje u odnosu na 1992. Ovakav pad uzrokovan je ratnim dejstvima tokom kojih su biblioteke u Olovu, Brezi, Tešnju i Žepču izgubile znatan dio knjižnog fonda. U periodu od 1995. do 2004. godine zabilježen je rast broja bibliotečkih jedinica u svim bibliotekama na području Kantona, gdje je najzapažniji porast od 64,6% u biblioteci u Općini Vareš. Iz podataka navedenih u Tabeli 8. vidljivo je da se knjižni fond 2012. godine povećao za 167.727 knjiga u odnosu na stanje iz 1995. Ovom rastu knjižnog fonda djelimično je doprinijelo osnivanje Opće knjižnice Usora 2007. godine. Sve biblioteke na području Kantona su od 2012. do 2021. godine zabilježile porast u obimu knjižnog fonda, a posebno se ističe biblioteka u Općini Tešanj (66%).

3.1.3. Kadrovski i prostorni kapaciteti

Prema dostupnim podacima biblioteke na području Zeničko-dobojskog kantona upošljavaju 68 osoba⁵. Broj uposlenih prema pojedinačnim bibliotečkim ustanovama vidljiv je u Tabeli 9.

Biblioteka	Breza	Doboj Jug	Kakanj	Maglaj	Olovo	Tešanj	Usora	Vareš	Visoko	Zavidovići	Zenica	Žepče
Broj uposlenika	4	3	3	-	2	6	3	6	8	8	21	4

Tabela 9. Broj uposlenika

Kada je riječ o površini prostora u kojem biblioteke Zeničko-dobojskog kantona obavljaju svoju djelatnost dostupni podaci pokazuju sljedeće stanje. (Tabela 10.)

Biblioteka	Breza	Doboj Jug	Kakanj	Maglaj	Olovo	Tešanj	Usora	Vareš	Visoko	Zavidovići	Zenica	Žepče
Ukupno m ²	280	-	263	-	-	1000	200	256	432	360	650	-

Tabela 10. Prostorni kapaciteti

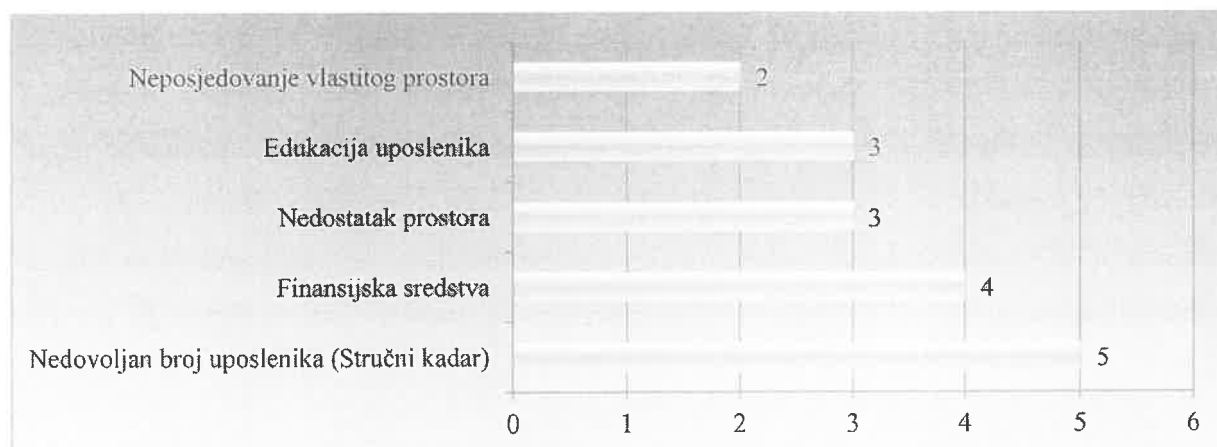
⁵ Javna biblioteka u općini Maglaj nije dostavila precizne podatke o broju zaposlenih radnika.

Iz podataka prikazanih u Tabeli 9. vidljivo je da pojedine biblioteke djeluju sa vrlo malim brojem uposlenih. Također, Tabela 10. ukazuje na to da pojedine biblioteke (Usora, Kakanj, Breza) imaju znatno ograničen prostor za rad. Stanje koje prikazuju podaci iz Tabela 9. i 10., također se oslikava u Grafikonu 4. i Tabeli 11. gdje se kadrovski i prostorni problemi biblioteka Zeničko-dobojskog kantona tretiraju kao jedni od ključnih.

3.1.4. Ključni problemi biblioteka

Biblioteka	Problemi
Breza	Nedovoljan broj uposlenih (stručni kadar - dipl. bibliotekar), nedostatak prostora, finansijska sredstva, plate djelatnika, dualizam između osnivača i finansijera (ZDK)
Doboj Jug	Neriješeno pitanje smještaja biblioteke (neposjedovanje vlastitog prostora), nedostatak prostora za održavanje radionica i drugih sadržaja
Kakanj	Finansijska sredstva, model finansiranja, nedovoljan broj uposlenih (stručni kadar – dipl. bibliotekar, dipl. kulturolog)
Maglaj	Edukacija uposlenika - stalna edukacija stručnog kadra, nedostatak savremene opreme
Olovo	Nedovoljan broj uposlenih (stručni kadar), finansijska sredstava (za promociju novih publikacija) te za obnovu knjižnog fonda.
Tešanj	Finansijska sredstva
Usora	Nedovoljan broj uposlenih (stručni kadar - dipl. bibliotekar)
Vareš	Neriješeno pitanje smještaja biblioteke (neposjedovanje vlastitog prostora), adaptacija trenutnog prostora prema bibliotečkim standardima
Visoko	Edukacija uposlenika – Rad u COBISS sistemu
Zavidovići	Nedostatak prostora (smještaj bibliotečke građe)
Zenica	Nedostatak prostora (smještaj bibliotečke građe)
Žepče	Nedovoljan broj uposlenih (stručni kadar - dipl. bibliotekar)

Tabela 11. Ključni problemi biblioteka ZDK

Grafikon 4. Ključni problemi biblioteka ZDK

Iz podataka prikazanih u Tabeli 11. i Grafikonu 4. primjetno je da se biblioteke na području Kantona suočavaju sa tri problema:

1. Problem nedostatka prostora i vlasništva nad prostorom.
2. Nedovoljan broj uposlenika - potreba za stručnim kadrom.
3. Nedostatak finansijskih sredstava.

Uvidom u postojeće stanje zaključeno je da sve biblioteke na području Zeničko-dobojskog kantona ispunjavaju uslove za obavljanje bibliotečke djelatnosti, a biblioteke u Tešnju i Usori su dobile potpuno nove zgrade, dok je u toku izgradnja novog objekta biblioteke u Doboju. Također, trenutno je u toku proces adaptacije dijela prostora Doma kulture u Olovu koji koristi Gradska biblioteka što će značajno poboljšati uslove rada ove ustanove. S druge strane, biblioteke u Varešu, Brezi, Zavidovićima, Kaknju i Zenici i dalje imaju problema sa neodovoljnim ili neuslovnim prostorijama. Opća biblioteka Vareš se nalazi u statusu podstanara (prostor "Snaga". d.o.o.) te se također suočava sa problemom neprilagođenog sistema centralnog grijanja koji uzrokuje značajne probleme tokom rada u zimskom periodu. Jedan od primarnih problema u bibliotekama općina Breza, Zavidovići i Zenica odnosi se na nedostatak prostora za smještaj bibliotečke građe.

Nedovoljan broj uposlenika, te potreba za stručnim kadrom također je jedan od ključnih problema, a primarno se ističe potreba za dipl. bibliotekarima (općine Usora, Breza, Kakanj). Iskazana je potreba i za diplomiranim bibliotekarima (Općina Breza), te diplomiranim kulturolozima (Općina Kakanj).⁶ Tri biblioteke na području Kantona istakle su problem edukacije uposlenika, koja se primarno odnosi na usavršavanje, te osposobljavanje za rad putem savremenih tehnologija i informacionih sistema poput COBISS-a.

Treći problem odnosi se na manjak finansijskih sredstava, a naznačile su ga četiri biblioteke (Breza, Kakanj, Tešanj, Olovo). Opća biblioteka Tešanj ističe problem nedostatka finansijskih sredstava općenito, dok Gradska biblioteka Kakanj ukazuje na problematiku modela finansiranja i nepostojanje usklađenosti između osnivača i Kantona. Gradska biblioteka Olovo ističe manjak sredstava za potrebe promocije novih publikacija te značajniju obnovu knjižnog fonda. Opća biblioteka „Muhamed Kantardžić“ Breza ističe da manjak finansijskih sredstava značajno utječe na nabavku knjiga, opreme, promotivne aktivnosti te stručnu edukaciju uposlenika.

⁶ Općina Olovo također je iskazala potrebu za stručnim kadrom ali u dostavljenim podacima ne navode precizna zvanja.

3.1.5. Automatizacija poslovanja biblioteka COBISS

Korištenje informatičkih tehnologija u bibliotekama sastavni je dio savremenog informatičkog društva, te omogućava bolju dostupnost bibliotečke građe kako u lokalnim bibliotekama tako i građe koju posjeduju druge organizacije i institucije u svijetu. Od dostupnosti bibliotečke građe ovisi rad učenika i studenata, stručnjaka za pojedine oblasti, te opismenjavanje, odgoj i informiranje stanovništva. Veliku ulogu u dostupnosti i korištenju bibliotečkih informacijskih izvora danas ima informacioni sistem COBISS, čije su članice sve biblioteke na području Kantona. Kako bi se iskoristio potencijal ovog, kao i drugih informacionih sistema, te ostvario dalji razvoj bibliotekarstva potrebna je stalna edukacija i usavršavanje kadra.

Rezime

Na području Zeničko-dobojskog kantona opće biblioteke djeluju u svim lokalnim zajednicama. Ključni problemi sa kojima se biblioteke suočavaju su: nedostatak prostora, nedostatak stručnog kadra, nemogućnost dodatnog stručnog usavršavanja, neriješen model finansiranja djelatnosti biblioteka (dualizam Kanton – Osnivač), nedostatak sredstava za nabavku bibliotečke građe. Predstavnici pojedinih biblioteka smatraju da je potrebno izmijeniti i dopuniti važeći Zakon o bibliotečkoj djelatnosti u Zeničko-dobojskom kantonu.

3.2. Muzeji

Muzejska djelatnost, kao djelatnost od posebnog društvenog interesa, ima zadatak da za sadašnje i buduće generacije sačuva muzejsku građu koja je otjelovljenje nacionalnog, ekonomskog, kulturnog, vjerskog i drugih identiteta naroda i građana Zeničko-dobojskog kantona i Bosne i Hercegovine. Muzejska djelatnost obuhvata: prikupljanje, čuvanje, zaštitu, obradu i istraživanje kulturnih i prirodnih dobara, kao i prezentiranje muzejske građe, muzejske dokumentacije, muzejskih lokaliteta i nalazišta, njihovo neposredno i posredno predočavanje javnosti putem stalnih i povremenih izložbi, te objavljivanje podataka i saznanja o muzejskoj građi i muzejskoj dokumentaciji putem stručnih, naučnih časopisa i drugih sredstava informiranja.

Muzejska djelatnost nije regulisana na nivou države Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine. Kao i za druge segmente kulture, tako i za muzeje nadležnost u Federaciji Bosne i Hercegovine imaju kantoni. Skupština Zeničko-dobojskog kantona, 2003. godine, donijela je *Zakon o muzejskoj djelatnosti* („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 15/03) kojim se uređuju uslovi i način obavljanja muzejske djelatnosti na području

Kantona. Zakon reguliše način osnivanja, rada, finansiranja, nadzora i druga pitanja vezana za funkcionisanje muzejskih ustanova.

3.2.1. Muzejska djelatnost na području Zeničko-dobojskog kantona

Na području Zeničko-dobojskog kantona postoje tri javne muzejske ustanove: Muzej Grada Zenica, Zavičajni muzej Visoko i Muzej Tešanj. Osim tih muzeja, formiranih kao javne ustanove, postoje muzeji u okviru vjerskih zajednica i privrednih društava - Samostan u Kraljevoj Sutjesci posjeduje muzej, kao i dva privredna društva - Rudnik mrkog uglja Kakanj i Arcelor Mittal Zenica.

U Tabeli 12. prezentirane su muzejske zbirke koje djeluju u okviru pojedinih ustanova ili su u posjedu fizičkih lica (uz napomenu da su ovi podaci korišteni i prilikom izrade prethodne *Strategije kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona za period 2014-2020. godina*, te da ne raspoložemo podacima o eventualnom gašenju tada evidentiranih muzejskih zbirki, njihovim promjenama niti podacima o osnivanju novih muzejskih zbirki).

Vlasnik muzejske zbirke	Muzejska zbirka	Grad/Općina
Franjevački samostan Visoko	- Etnografska zbirka - Lapidarij (tragovi kulture neolita, Ilira, Rimljana i Stare Bosne)	Visoko
Opća biblioteka Tešanj	- Zbirka Mehe Bajraktarevića	Tešanj
JU Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj	- Etnografska zbirka - Arheološka zbirka	Tešanj
Porodica Fikreta Ibrahimpašića	- Privatna zbirka	Zenica
Dom MZ Gradišće	- Povijesna zbirka	Zenica
Dom MZ Tetovo	- Zavičajna zbirka MZ Tetovo	Zenica
Dom MZ Orahovica	- Spomen soba šehidima	Zenica
Željezno Polje	- Spomen soba	Žepče
JU Opća biblioteka Žepče	- Zavičajna zbirka	Žepče
JU Dom zdravlja	- Zbirka fotografija o razvoju zdravstva i grada	Zavidovići
IP „Krivaja“	- Zbirka fotografija i postrojenja o razvoju drvne industrije	Zavidovići
JOB „Unija veterana“	- Spomen soba	Zavidovići
Župni ured „Sv. Josip“	- Zbirka starih fotografija i predmeta	Zavidovići
Dom kulture „Edhem Mulabdić“	- Povijesna zbirka	Maglaj
Narodna biblioteka	- Zavičajna zbirka	Maglaj

Tabela 12. Muzejske zbirke na području Zeničko-Dobojskog kantona

U Tabeli 13. su prikazani ključni problemi i izazovi sa kojima se suočavaju tri registrirana muzeja koja funkcioniraju kao javne ustanove na području Zeničko-dobojskog kantona (u tabeli se doslovno prenose stavovi muzejskih ustanova).

Ključni problemi		
JU Muzej Grada Zenica	JU Zavičajni muzej Visoko	JU Muzej Tešanj
Mali broj zaposlenih stručnjaka	Mali broj zaposlenih stručnjaka	Nedostatak adekvatnog prostora (zgrade)
Niske plaće	Nedostatak izložbenog mobilijara	Nemogućnost adekvatnog očuvanja i izlaganja eksponata
Nedostatak sredstava za zaštitu graditeljske baštine	Loši tehnički uvjeti i neadekvatna infrastruktura za zaštitu i očuvanje predmeta	Otežan terenski rad – nedostatak automobila
Ne postoji Zavod za zaštitu spomenika Zeničko-dobojskog kantona	Neadekvatna kulturna politika na nivou općine	Niske plaće

Tabela 13. Ključni problemi muzejskih ustanova

Iz podataka navedenih u Tabeli 13. vidljivo je da muzejske javne ustanove naglašavaju problem nedostataka stručnog kadra, niskih plaća zaposlenika, nedostatka adekvatnog prostora, neadekvatne kulturne politike na području općine ili grada, nepostojanje Zavoda za zaštitu spomenika itd.

Prijedlozi i smjernice muzeja za njihov budući rad ukazuju koji su to najbitniji elementi koje treba da usvoji strategija kulturne politike s ciljem unapređenja muzejske djelatnosti na području Zeničko-dobojskog kantona. (Tabela 14.)

Smjernice za budućnost		
JU Muzej Grada Zenica	JU Zavičajni muzej Visoko	JU Muzej Tešanj
Digitalizacija muzejskih postavki	Razvoj svijesti i kulturnih potreba za muzejskom djelatnosti	Povećanje plaća
Nova zapošljavanja	Aktivan i kvalitetan pristup općinskih vlasti prilikom kreiranja kulturne politike	Kontinuirana edukacija zaposlenih
Povećanje plaća	Poboljšanje suradnje između muzeja	Veća izdvajanja za zaštitu kulturno-historijskog naslijeđa
Formiranje Zavoda za zaštitu spomenika Zeničko-dobojskog kantona	Povezivanje rada muzeja s razvojem kulturnog turizma	Donošenje Pravilnika o stručnim zvanjima, uvjetima i načinima stjecanja stručnog zvanja u muzejskoj djelatnosti

Tabela 14. Smjernice za budući rad muzeja

Kada je riječ o *Zakonu o muzejskoj djelatnosti Zeničko-dobojskog kantona*, te o *Zakonu o kulturnoj baštini Zeničko-dobojskog kantona*, onda je neophodno usmjeriti buduće aktivnosti prema ciljevima koji su predstavljeni u Tabeli 15.

	JU Muzej Grada Zenica	JU Zavičajni muzej Visoko	JU Muzej Tešanj
Zakon o muzejskoj djelatnosti Zeničko-dobojskog kantona	Potrebno izraditi podzakonske akte	Potrebno dopuniti i precizirati određene članove Zakona	Ne postoji potreba za izmjenama i dopunama Zakona
Zakon o zaštiti kulturne baštine Zeničko-dobojskog kantona	Potrebno izraditi podzakonske akte	Potrebno dopuniti i precizirati određene članove Zakona	Potrebne izmjene i dopune Zakona radi upotrebe mehanizma zabrane gradnje na arheološkim lokalitetima

Tabela 15. Ciljevi – Zakonski okvir

Iz Tabele 15. je vidljivo da muzeji imaju različit stav o potrebi izmjena i dopuna *Zakona o muzejskoj djelatnosti*, međutim, što se tiče *Zakona o zaštiti kulturne baštine* muzeji su saglasni da ga je potrebno izmjeniti i dopuniti.

3.2.2. Muzejske ustanove na području Kantona

Zavičajni muzej Visoko

Muzej je osnovan 1953. godine. Osnivač Zavičajnog muzeja je Općina Visoko. Muzej je kompleksnog tipa i zavičajnog karaktera. Zgrada je izgrađena 1902. godine kao namjenska zgrada nekadašnje Općine (Beledija), a Zavičajnom muzeju Visoko dodijeljena je na korištenje 1957. godine. Objekat je izgrađen u ublaženoj varijanti neomaurskog stila, pod okriljem graditeljstva austrougarske vlasti.

Fundus muzeja raspoređen je u osam tematskih zbirki, arhiv, fototeku, stručnu muzejsku biblioteku i kartoteku. Muzej uglavnom dopunjava fundus zbirki poklonima, nalazima sa redovitim prospekcijskim lokalitetima ili slučajnim nalazima, dok zbog nedostatka namjenskih sredstava vrlo rijetko dopunjava i proširuje fond muzejskih zbirki otkupom. Stanje zbirki je loše zbog nedostatka tehničkih uslova za pohranjivanje predmeta.

Osnovna djelatnost Zavičajnog muzeja Visoko je prikupljanje, obrada, zaštita, čuvanje i prezentovanje muzejskog materijala/muzejske građe široj javnosti putem izložbi, samostalno ili u saradnji sa drugim ustanovama, kao i zaštita, čuvanje i prezentacija kulturno-historijskih

predmeta, objekata i lokaliteta na području općine Visoko. Pored muzeološke, Zavičajni muzej Visoko registrovan je još i za naučno-istraživačku, pedagošku i izdavačku djelatnost.

Zavičajni muzej Visoko godišnje nudi svojim posjetiocima muzejske izložbe, organizovana predavanja grupama u Muzeju i na terenu o kulturno-historijskim spomenicima općine Visoko i okoline. Također, Muzej daje i stručne konsultacije studentima i učenicima.

Pored svojih redovnih aktivnosti Zavičajni muzej posvećuje pažnju očuvanju starih visočkih zanata – kao dijela kulturne baštine ove lokalne zajednice. Posebnu pažnju uposlenici Zavičajnog muzeja posvetili su zaštiti kulturne baštine na području općine Visoko.

Zavičajni muzej putem vlastitog web sajta i društvenih mreža redovno informiše javnost o najznačajnijim muzejskim aktivnostima. Također, na ovaj način Muzej prezentira kulturnu i historijsku baštinu Visokog i okoline. Posljednjih nekoliko godina situacija sa izdavačkom djelatnosti se popravila jer je štampano nekoliko izdanja. U okviru izdavačke djelatnosti Zavičajni muzej je pokrenuo izdavanje časopisa *Radovi – Zavičajnog muzeja – Visoko*.

Muzej grada Zenice

Muzej grada Zenice javna je ustanova osnovana 1966. godine. Osnivač JU Muzej grada Zenice je Grad Zenica. Centralne aktivnosti Muzeja su prezentacija osam stalnih muzejskih zbirki: arheološka, historijska (dvije), etnološka (dvije), numizmatička, likovna i Zbirka medija XX stoljeća. Muzej priređuje likovne i muzejske izložbe, naučna predavanja i skupove, stručne radionice i radionice za djecu i omladinu, te književne, filmske i muzičke programe. Tvrđava i Bosanska kuća u Vranduku služe za prezentaciju srednjovjekovne i etno-baštine.

Muzejski eksponati su bezbjedno pohranjeni u suvremenom depou ili izloženi u salonima u muzejskom objektu, izgrađenom 2007. JU Muzej grada Zenice je opremljen suvremenom tehnikom, klima-uređajem, ovlaživačima zraka, kompjuterima i pripadajućom opremom, te opremom za postavljanje izložbi.

Muzej raspolaže sa 12.320 eksponata upisanih u muzejske knjige predmeta. Najznačajniji predmet pohranjen u muzeju je ploča sudije Gradješe, nacionalni spomenik kulture. Značajni predmeti iz drugih zbirki su austrijska salon kamera kojom je snimano suđenje Gavrilu Principu, te portret supruge Gabrijela Jurkića.

JU Muzej grada Zenice saraduje sa velikim brojem muzeja, arhiva, galerija kako u zemlji tako i inozemstvu, a između ostalih sa Muzejom Vojvodine, Muzejom Republike Srpske,

Franjevačkim Muzejom i galerijom Gorica, Nacionalnim muzejom Makedonije, Nacionalnim muzejom u Beogradu te sa Filozofskim fakultetom Univerziteta u Zenici, JU Centar za socijalni rad u Zenici, JU Biblioteka za slijepa i slabovidna lica, te sa nekoliko udruga/društava koje se bave promocijom baštine i umjetnosti. Kapitalne projekte su finansirali Evropska komisija, Western Balkans fund, Evropsko kulturno naslijeđe, Prince Claus Foundation, Fondacija Mozaik, Balkanska mreža muzeja, Federacija BiH.

U okviru izdavačke djelatnosti muzej objavljuje dvije knjige godišnje u bibliotekama Radovi, Memoria i Posebna izdanja. Redovno se nabavlja nova stručna literatura za muzejsku biblioteku koja broji 5530 naslova.

Muzej Tešanj

Javna ustanova Muzej Tešanj osnovana je 2009. godine i pripada grupi općih muzeja. Djelatnost muzeja je zasnovana na zaštiti kulturno-historijske materijalne i nematerijalne te prirodne baštine tešanjskog kraja, odnosno, na prikupljanju, obradi, čuvanju i zaštiti muzejske građe te njenom prezentiranju javnosti putem stalnih i povremenih izložbi.

Građa JU Muzej Tešanj raspoređena je u četiri zbirke: arheološku, historijsku, etnološku i numizmatičku. Historijska i numizmatička zbirka su u potpunosti sređene, dok je za arheološku i etnološku potrebna stručna obrada kustosa. Arheološku zbirku čine predmeti nastali do kraja srednjeg vijeka. Najvećim dijelom iskopani su na Starom gradu Tešnju 80-ih godina prošlog stoljeća. Pored ovih predmeta zbirku čine i arheološki predmeti nabavljeni darivanjem i otkupom. Historijsku zbirku čine kulturno-historijski predmeti iz novog vijeka i savremenog doba prikupljeni na području Općine Tešanj i BiH. U ovoj zbirci su formirane orijentalna i podzbirka plakata. Etnološku zbirku čine predmeti materijalne i duhovne kulture prikupljeni s područja Općine Tešanj. Numizmatičku zbirku čini mnoštvo primjeraka novca od antike do savremenog doba koji su nabavljeni darivanjem i otkupom.

Od svoga osnivanja do danas Muzej Tešanj realizovao je veliki broj postavki i povremenih izložbi, više radionica za djecu i osobe s invaliditetom, te nekoliko promocija knjiga. Ostvarena je saradnja sa muzejima u Zeničko-dobojskom kantonu, Zemaljskim muzejom BiH, Muzejom u Doboju, Bošnjačkim institutom i drugim naučnim i kulturnim institucijama u Bosni i Hercegovini. Rezultat te saradnje najvećim dijelom vidljiv je kroz organizaciju povremenih izložbi.

Glavni problem Muzeja je što ne posjeduje vlastiti prostor za rad svojih zaposlenika i za smještaj dijela muzejske građe. Aktivnosti Muzeja se realizuju zbog nedostatka izložbenog prostora u Centru za kulturu i obrazovanje Tešanj i Općoj biblioteci Tešanj.

Rezime

Zavičajni muzej Visoko, Muzej grada Zenice i Muzej Tešanj svojim djelovanjem učinili su značajan iskorak u zaštiti i afirmaciji kulturne baštine koja se nalazi na području Zeničko-dobojskog kantona. Nepostojanje muzejskih ustanova na području drugih općina Kantona onemogućilo je sistemsku zaštitu kulturne baštine na području tih općina. Muzeji su identificirali sljedeće ključne zadatke, prepreke i probleme sa kojim se susreću: neriješen model finansiranja što za posljedicu ima finansijsku nesigurnost za ustanove i zaposlenike; nezadovoljavajuća kadrovska struktura; nepostojanje vlastite zgrade (Muzej Tešanj); nedostatak tehničke opreme za čuvanje predmeta u depou i vlastitog prijevoznog sredstva. Sve muzejske ustanove kao jedan od ključnih zadataka za naredni period ističu potrebu osnivanja Zavoda za zaštitu spomenika Zeničko-dobojskog kantona. Predstavnici pojedinih muzejskih institucija smatraju da je potrebno izmjeniti i dopuniti važeći Zakon o muzejskoj djelatnosti.

3.3. Arhivi

Na području Zeničko-dobojskog kantona, kroz historiju, nastajali su brojni dokumenti koji su često uništavani i otuđivani zbog nepostojanja arhivske institucije ili neadekvatnog ustroja arhivske djelatnosti na području Kantona. U skladu sa dokumentima i stajalištima međunarodnih organizacija, utvrđenim u brojnim konvencijama i stavovima UNESCO-a i ICA-e (Internacional Concil UNESCO-a), svaka država dužna je na svojoj teritoriji osigurati funkcionisanje arhivske djelatnosti.

Sistematsko i plansko prikupljanje, te obrada arhivskih dokumenata u Bosni i Hercegovini, započeli su Rješenjem Vlade Narodne Republike Bosne i Hercegovine (1947. godine), kojim je osnovana prva arhivska ustanova u BiH (Arhiv Bosne i Hercegovine).

Arhivsku djelatnost u BiH obavljaju: Arhiv Bosne i Hercegovine, Arhiv Federacije Bosne i Hercegovine, Arhiv Republike Srpske, Arhiv Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, kantonalni arhivi.

Iako u Bosni i Hercegovini postoji značajan broj arhivskih institucija, njihova trenutna mreža najvećim je dijelom naslijeđe perioda prije osamostaljenja BiH, te kao takva, nije usklađena sa postojećom upravnom i teritorijalnom organizacijom. Nakon osnivanja Arhiva Federacije Bosne i Hercegovine, praksa deponovanja arhivske građe Zeničko-dobojskog kantona nije u

skladu sa zakonskim okvirom. U skladu sa *Zakonom o arhivskoj građi Federacije Bosne i Hercegovine* („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 45/02), dio arhivske građe Zeničko-dobojskog kantona je deponovan u Arhiv Federacije Bosne i Hercegovine. U praksi, međutim, dio arhivske građe je i dalje deponovan u Kantonalni Arhiv Travnik, što je u suprotnosti sa *Zakonom i Uredbom o organizovanju i načinu vršenja arhivskih poslova u organima uprave i službama u Federaciji Bosne i Hercegovine* (“Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, broj: 22/03).

Zakonski okvir koji reguliše arhivsku djelatnost na području Zeničko-dobojskog kantona, proširen je 2006. godine, kada je Skupština Zeničko-dobojskog kantona, donijela *Zakon o arhivskoj građi* („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj:4/06). Ovim Zakonom je regulisano:

- evidentiranje,
- čuvanje,
- zaštita i sređivanje registraturne i arhivske građe,
- način prikupljanja, istraživanja, stručne i naučne obrade,
- način objavljivanja i davanja na korištenje arhivske građe iz djelokruga organa vlasti i drugih institucija Zeničko-dobojskog kantona i općina, udruženja građana i drugih pravnih i fizičkih lica utvrđenih navedenim zakonom.

Pitanje arhivske djelatnosti na području Zeničko-dobojskog kantona, također je potaknuto i izradom *Elaborata o društveno-ekonomskoj opravdanosti osnivanja arhiva Zeničko-dobojskog kantona*, od strane Ministarstva za pravosuđe i upravu Zeničko-dobojskog kantona. U ovom dokumentu, autori ukazuju na potrebu formiranja Arhiva Zeničko-dobojskog kantona u što kraćem roku. Formiranjem ove institucije arhivska građa Zeničko-dobojskog kantona bi se deponovala na jednom mjestu.

Rezime

Na području Zeničko-dobojskog kantona još uvijek nije formirana odgovarajuća arhivska institucija. S ciljem sprečavanja uništavanja i propadanja arhivskog materijala, neophodno je osnivanje arhiva na području Zeničko-dobojskog kantona u što kraćem roku. Osnivanje ove institucije omogućilo bi sistematsko, plansko i stručno obavljanje ove djelatnosti u Kantonu. Građanima i pravnim licima koji djeluju u Zeničko-dobojskom kantonu omogućio bi se jednostavniji i brži pristup arhivskoj građi, kako za naučnu i stručnu obradu, tako i za druge potrebe.

3.4. Bosansko narodno pozorište Zenica

Jedina profesionalna pozorišna ustanova na području Zeničko-dobojskog kantona, ali i šireg prostora centralne BiH jeste Javna ustanova Bosansko narodno pozorište Zenica. Osnivač Pozorišta je Grad Zenica, a njegov rad u najvećem obimu, zajedno sa drugim ustanovama kulture, finansira Zeničko-dobojski kanton. Kroz svoje umjetničko djelovanje, BNP Zenica postalo je središte ne samo teatarskog, nego i sveukupnog umjetničkog i kulturnog života u široj zajednici. Prema obimu svog programskog djelovanja, prostornim i tehničkim kapacitetima, te broju i strukturi stručnog i ostalog osoblja u umjetničkom, tehničkom i administrativno-operativnom sektoru, BNP Zenica nesumnjivo predstavlja najveću ustanovu kulture u Zeničko-dobojskom kantonu. Pozorište, u skladu sa mogućnostima, značajan dio svojih programa izvodi i na gostovanjima u općinama i gradovima, razvijajući i druge načine saradnje sa tim lokalnim zajednicama, a time potvrđujući svoj značaj i time potvrđujući ulogu krovne pozorišne institucije u Kantonu.

Oko polovine godišnjih budžetskih sredstava, koje Zeničko-dobojski kanton iz budžetske stavke „Tranfer za ustanove kulture“ usmjerava za rad ustanova kulture, namijenjeno je za finansiranje djelatnosti Bosanskog narodnog pozorišta Zenica. Ova sredstva primarno su namijenjena za plaće, pripadajuće naknade, poreze i doprinose, kao i za materijalne troškove (režijski troškovi i sl.). Iako *Zakon o pozorišnoj djelatnosti* jasno precizira da sredstva za rad javnih pozorišta osigurava osnivač, glavnina tih sredstava dolazi iz kantonalnog budžeta. Zakon predviđa i mogućnost podjele osnivačkih prava uz preciznu podjelu obaveza, model koji u praksi već funkcioniра na primjeru pozorišnih ustanova u Tuzli i Mostaru gdje osnivačka prava dijele grad i kanton. Nasuprot tome, u Kantonu Sarajevo upravo je ovaj nivo vlasti u potpunosti preuzeo osnivačka prava i obaveze nad svim pozorišnim institucijama. Jedno od dva navedena statusna rješenja bilo bi moguće primijeniti u slučaju BNP Zenica.

BNP Zenica zvanično je osnovano 1950. godine i baštini tradiciju dugogodišnjeg pozorišnog amaterizma u Zenici. U prvih 28 godina Pozorište je djelovalo u adaptiranom i nedovoljno uslovnom objektu, da bi 1978. godine uselilo u novi namjenski građen i izuzetno kvalitetno projektiran i opremljen objekat. Riječ je o posljednjoj namjenski građenoj pozorišnoj zgradi u BiH koja sa svojim dvoranama, scenskim kapacitetima, probnim salama, radionicama i drugim prostornim kapacitetima i dalje pruža najbolje uslove za profesionalnu scensku produkciju u zemlji. Zgrada BNP Zenica predstavlja jednu od najvećih kapitalnih investicija u kulturi u historiji Bosne i Hercegovine.

Tokom svoje duže institucionalne historije, BNP Zenica je izgradilo prepoznatljiv stil, zauzelo značajno mjesto među bosanskohercegovačkim teatrima, a profilisalo se i kao jedna od najznačajnijih ustanova kulture i umjetničkih organizacija u Kantonu i centralnom dijelu Bosne i Hercegovine. Programsko djelovanje BNP Zenica već je od sedamdesetih godina prošlog stoljeća prepoznatljivo na nacionalnom i regionalnom umjetničkom prostoru. Ono se prvenstveno ogleda u sistemski osmišljenom repertoaru sa primarnom idejom da bude savremen i angažovan. Pozorište je do sada produciralo djela najznačajnijih svjetskih dramskih pisaca i spisateljica, sa posebnom pažnjom na stvaralaštvo brojnih bosanskohercegovačkih i južnoslovenskih autora i autorica. BNP Zenica se u svojoj programskoj orijentaciji jasno opredjeljuje za njegovanje i afirmisanje bh. književnog i dramskog naslijeđa. Također, posebna pažnja u repertoarskoj politici poklanja se dramaturzijama značajnih domaćih i stranih prozaičkih djela, te stimulisanju i afirmisanju mladih dramatičara.

Bosansko narodno pozorište Zenica, u okviru svojih produkcijskih mogućnosti, tokom jedne pozorišne sezone okvirno premijerno izvodi šest do deset predstava za publiku različitih uzrasta, od čega su dvije do tri namijenjene djeci i mladima. Iako je riječ primarno o pozorištu dramske profilacije u organizacionoj formi narodnog pozorišta, BNP Zenica je kroz svoju programsko-produkcijsku praksu razvijalo i programe u oblasti muzičkog i plesnog teatra. Ideje o osnivanju opernog i baletnog ansambla nikada nisu ozbiljnije razmatrane, iako su takve inicijative postojale. Nesumnjivo da prostorni kapaciteti za ovakvim proširenjem programske djelatnosti postoje, posebna pažnja ipak bi se morala posvetiti analizi postojećih i osiguranju materijalno-finansijskih i kadrovskih kapaciteta. Dugogodišnja ideja o profesionalizaciji Kamernog simfonijskog orkestra mogla bi biti jedan od prvih oblika ozbiljnijeg širenja programskog djelovanja.

Kao sastavna programska jedinica u BNP Zenica od samog osnivanja djeluje i produkcijski segment za djecu i mlade koji je kroz historiju nekoliko puta mijenjao ime, da bi 2005. godine dobio svoj današnji naziv Dječija, omladinska i lutkarska scena (DOL scena), objedinjujući time svoje osnovne repertoarsko-organizacione pravce. Ta je programska aktivnost preuzela društveno bitnu ulogu odgajatelja mlade pozorišne publike. Za pripremu predstava u okviru DOL scene angažuju se profesionalni pozorišni umjetnici, a pored profesionalnih glumaca, u projektima u pravilu igraju i djeca, polaznici Dramskog studija, uz mogućnost sudjelovanja mladih izvan struktura Pozorišta. Važan segment rada DOL scene predstavlja Dramski studio u kome se, kroz razvijen sistem i detaljno razrađen plan dramsko-

pedagoške edukacije, djeci i mladima pruža mogućnost da pored znanja koje dobivaju iz oblasti umjetnosti glume, scenskog govora, pokreta, glasa, plesa i drugih srodnih disciplina budu uključeni u kreativne radionice, kao i da postanu budući zagovarači omladinskih aktivnosti u zajednici. Značajan broj polaznika Dramskog studija kasnije upisuje i završava umjetničke ili srodne studijske programe (kulturologija, arhitektura, žurnalistika, studiji jezika i književnosti), a nerijetko se u svojoj profesionalnoj orijentaciji odlučuju upravo za dramske umjetnosti. Ovaj organizacioni segment BNP Zenica intenzivno saraduje sa osnovnim i srednjim školama u Kantonu, dramskim sekcijama i centrima za kulturu, a svake sezone predstave prikazuje u većini općina Kantona. Upravo na osnovu tradicije i iskustva Dramskog studija DOL scene nastale su i škole glume pri centrima za kulturu u Kaknju i Zavidovićima, iz čega se razvila i produkcija predstava za djecu i mlade u tim sredinama.

Prezentirajući vrhunska umjetnička ostvarenja, BNP Zenica je do sada učestvovalo na brojnim festivalima, smotrama, gostovanjima i susretima u Austriji, Crnoj Gori, Češkoj, Hrvatskoj, Italiji, Kazahstanu, Makedoniji, Nizozemskoj, Njemačkoj, Poljskoj, Sloveniji, Švedskoj, Švicarskoj i Srbiji, a za svoje projekte i umjetnička dostignuća Pozorište, njegovi programi, umjetnice i umjetnici dobili su brojne umjetničke nagrade i društvena priznanja. BNP Zenica u okviru svoje redovne djelatnosti realizira i dva međunarodna pozorišna festivala: Festival bosanskohercegovačke drame i Internacionalni festival edukativnog teatra.

BNP Zenica je organizator prvog i najznačajnijeg profesionalnog pozorišnog festivala u Kantonu – Festivala bosanskohercegovačke drame koji se u kontinuitetu održava od 2002. godine. Na Festivalu su do sada nastupali najznačajniji profesionalni ansambli iz BiH, Srbije, Hrvatske, Crne Gore, Slovenije, Makedonije, Turske, Austrije, Norveške, uz održavanje brojnih i različitih sadržaja u okviru glavnog i pratećih programa Festivala. Osim pozorišnih, BNP Zenica je organizator ili suorganizator različitih programa i manifestacija iz oblasti kulture, umjetnosti i industrije zabave, značajnih za cjelokupan kulturni i društveni život u gradu Zenici, Zeničko-dobojskom kantonu i BiH. Usljed nepostojanja drugih adekvatnih dvoranskih i scenskih prostora u gradu Zenica, u BNP Zenica se održava veći broj različitih gostujućih programskih formi koje zahtjevaju profesionalne scenske uslove, što umnogome otežava redovan rad i djelatnost Pozorišta.

Rezime

Najstarija i prema većini elemenata najveća javna ustanova kulture na području Zeničko-dobojskog kantona je Bosansko narodno pozorište Zenica. U cilju unapređenja rada i razvoja institucije u narednom periodu bi bilo potrebno učiniti sljedeće: dugoročno riješiti

status ustanove sa preciznije utvrđenim pravnim statusom; zbog njenog socijalno-kulturološkog, društvenog i arhitektonskog značaja, pronaći i uložiti značajnija sredstva za projekte fazne rekonstrukcije zgrade BNP Zenica i unapređenje njenih tehničkih i produkcionih mogućnosti; iznaći mogućnosti osiguranja drugih scenskih prostora u gradu Zenica čime bi se rasteretili prostorni kapaciteti BNP Zenica u cilju razvoja osnovne djelatnosti; izraditi elaborate o proširenju djelatnosti - pokretanje muzičkog (profesionalizacija Kamernog simfonijskog orkestra i osnivanje opernog ansambla) i plesnog umjetničkog segmenta (osnivanje baletnog ansambla); razmotriti mogućnosti osnivanja samostalne pozorišne institucije za djecu i mlade na temeljima i iskustvu Dječije, omladinske i lutkarske scene BNP Zenica; kontinuirana aktivnost na profesionalizaciji osoblja u svim segmentima i pružanju mogućnosti mladim i obrazovanim licima za stjecanje prakse i profesionalni angažman.

3.5. Centri/domovi za kulturu

Za izradu ove Strategije korišteni su podaci koji su dobijeni iz šest centara za kulturu s područja Zeničko-dobojskog kantona. To su sljedeće javne ustanove: Kulturno sportski centar Kakanj, Centar za kulturu i edukaciju Vareš, Centar za kulturu, sport i informisanje Olovo, Centar za kulturu Zavidovići, Dom kulture „Edhem Mulabdić“ Maglaj, Centar za kulturu, sport i informisanje Visoko.

Nazivi ovih centara, i jednog doma za kulturu jasno ukazuju kako je riječ o javnim ustanovama. Osim federalnih propisa o funkcioniranju javnih ustanova, djelovanje centara za kulturu regulirano je aktima koji su usvojeni na nivou svake općine. Općine i gradovi su osnivači i finansijeri djelovanja centara za kulturu. Jednim dijelom centri za kulturu ostvaruju i vlastite prihode realizirajući različite djelatnosti. Pregled najčešćih aktivnosti centara/domova za kulturu na području Zeničko-dobojskog kantona prikazani su u Tabeli 16.

Centri/domovi za kulturu - Vrste djelatnosti
Izdavačka i bibliotečka djelatnost
Različite vrste edukacije
Kino projekcije
Izložbe
Pozorišne predstave – scenska umjetnost
Muzejska djelatnost
Sport i rekreacija

Tabela 16. Centri/domovi za kulturu - Vrste djelatnosti

Iz tabele vidljivo je kako centri za kulturu realiziraju širok spektar djelatnosti. Jedan od ključnih problema s kojim se suočavaju centri/domovi za kulturu jeste nedostatak finansijskih sredstava. To ilustrira i Tabela 17. u kojoj su istaknuti neki od najvažnijih problema.

Djelovanje centara/domova za kulturu – Ključni problemi	
1.	Nedostatak finansija
2.	Nedostatak kadrova
3.	Dotrajala infrastruktura
4.	Nedostatak sistemskih rješenja
5.	Neadekvatna zaštita kulturne baštine

Tabela 17. Djelovanje centara/domova za kulturu – Ključni problemi

Prijedlozi za unapređenje djelovanja centara/domova za kulturu utemeljeni su na analizi uočenih ključnih problema. Ti prijedlozi su usmjereni ka:

- uvećanju finansijskih sredstava iz budžeta lokalnih zajednica namijenjenih za funkcioniranje centara/domova za kulturu,
- zapošljavanju novih kadrova,
- uspostavi sistemskih rješenja i instrumenata kulturne politike za unapređenje rada centara/domova za kulturu,
- zakonskim odredbama koje trebaju regulirati i odrediti djelovanje centara/domova za kulturu,
- formiranju Zavoda za zaštitu kulturne baštine Zeničko-dobojskog kantona,
- efikasnoj zaštiti kulturnog dobra radi sprečavanja uništavanja i ilegalne trgovine.

Rezime

Centri/domovi za kulturu imaju bitnu ulogu u promociji kulture i zadovoljavanju kulturnih potreba građana. Njihovo djelovanje opterećeno je nedostatkom finansijskih sredstava. U narednom periodu neophodno je izvršiti rekonceptualizaciju djelatnosti centara/domova kulture čime bi se precizirala njihova djelatnost. Potrebno je izraditi odgovarajući normativni okvir kojim bi se preciznije uredio rad ovih ustanova.

4. Umjetničke djelatnosti

4.1. Likovna umjetnost

Do početka sedamdesetih godina 20. vijeka likovni život na prostoru sadašnjeg Zeničko-dobojskog kantona zasnivao se na likovnim klubovima koji su djelovali u okviru domova kulture. Sedamdesete i osamdesete godine obilježene su pojavom prvih generacija diplomanata zagrebačke, beogradske, ljubljanske i sarajevske likovne akademije koji su činili okosnicu razvoja likovne umjetnosti. U to vrijeme se formiraju strukovna udruženja likovnih

umjetnika u Zenici i Visokom koja djeluju pri Udruženju likovnih umjetnika BiH. Likovni stvaraoci i likovna umjetnost daju značajan doprinos razvoju i afirmaciji kulture u cjelini.

Visočki likovni krug i Zenički likovni krug svoje postojanje temelje na organizovanom djelovanju nekolicine likovnih stvaralaca. Ovi likovni umjetnici su kvalitetnim radom, kroz revijalne i selektivne izložbe na kojima kao gosti sudjeluju umjetnici i likovni kritičari iz cijele BiH i okolnih zemalja, stekli značajan ugled. Njihov uspješan i prepoznatljiv rad temeljio se na kvaliteti i raznovrsnosti izložbenih koncepata, te na velikom broju objavljenih publikacija i kontinuiranom prisustvu u medijskim sadržajima.

Značajan broj likovnih djela umjetnika Zeničko-dobojskog kantona nalazi se u stalnim postavkama likovnih galerija poratnih zbirki. Aprilski salon, godišnja izložba zeničkih stvaralaca, postala je referentno mjesto kako u Bosni i Hercegovini tako i u regiji. Ova, sada već tradicionalna izložba, skoro je jedina manifestacija ove vrste koja slijedi trendove međunarodnih izložbi i koja predstavlja nove likovne umjetnike s ovih prostora i promovira njihovo stvaralaštvo.

Posebno je značajan period osamdesetih godina 20. vijeka kada se, zahvaljujući inicijativi likovnih umjetnika formiraju skulptorske kolonije na kojima afirmisani skulptori realizuju svoja djela u javnom prostoru. Također, u tom periodu, u nastavnom planu i programu u osnovnim školama likovna kultura je bila zastupljena sa dva časa sedmično. U Zenici je u prijeratnom periodu namjenski bilo raspoređeno sedam slikarskih ateljea koji su dodijeljeni likovnim umjetnicima.

U poslijeratnom periodu likovni stvaraoci našli su se u veoma složenim uslovima. Posebno je marginalizirana pozicija likovne umjetnosti što se ogleda i u redukciji nastave likovne kulture na jedan sat sedmično. I pored značajnog broja likovnih stvaralaca sa završenom likovnom akademijom, kao i historičara umjetnosti, nema povećanja broja likovnih izložbi i otvaranja novih galerija, a status pojedinih galerija (Likovna galerija grada Zenice) još nije riješen, a bogati fundus likovnih djela nije dostupan javnosti.

Uz prethodni kratki prikaz stanja u oblasti likovne umjetnosti na području Zeničko-dobojskog kantona važno je navesti i ciljeve koji su neophodni za opći napredak i razvoj likovne scene na prostoru Kantona:

- Neophodno je inicirati aktivnosti s ciljem stvaranja prostornih i materijalnih uslova za otvaranje likovnih galerija sa stalnom postavkom – ovaj problem je posebno naglašen u Gradu Zenici.
- Potrebno je unaprijed definisati i planirati sredstva, iz različitih izvora, za rad likovnih udruženja i realizaciju projekata.
- Bitno je vratiti dignitet stručnim tijelima (umjetničkim savjetima) u ustanovama kulture radi kvalitetnije valorizacije likovnih projekata, otkupa likovnih djela, izbora stručnih komisija za stalne likovne postavke u muzejima i galerijama.

Rezime

U poslijeratnom periodu, iako sa značajnom likovnom tradicijom, likovna umjetnost na području Zeničko-dobojskog kantona je marginalizirana zbog čega je neophodno inicirati formiranje novih likovnih galerija. Potrebno je planirati značajnija sredstva za djelatnosti likovnih udruženja i realizaciju projekata likovne umjetnosti kako bi se podstakao razvoj likovne scene i promovirao rad umjetnika.

4.2. Scenske/izvedbene umjetnosti

Na prostoru Zeničko-dobojskog kantona postoji tradicija u oblasti scenskih umjetnosti koja se prvenstveno ogleda kroz amatersku pozorišnu djelatnost. Glumačke trupe su u prošlosti dolazile i održavale svoje predstave u mjestima na području današnjeg Kantona, a kasnije su se iz tih grupa kasnije razvijale amaterske grupe koje su povremeno, sa manje ili više uspjeha, pripremale i izvodile amaterske pozorišne predstave i programe.

Upravo iz sve razvijenijih oblika pozorišnog amaterizma, sredinom 20. vijeka u Zenici je osnovano prvo, i dan danas jedino profesionalno pozorište u ovom dijelu BiH. Oblasno narodno pozorište Zenica koje je kasnije u nekoliko navrata mijenjalo svoje ime, osnovano je 1950. godine, a nastalo je na temelju iskustva i entuzijazma pozorišnih amatera okupljenih oko radničkog Kulturno-umjetničkog društva „Iskra“. Kroz svoje umjetničko djelovanje Bosansko narodno pozorište Zenica postalo je središte i stjecište ne samo teatarskog, nego i sveukupnog umjetničkog i kulturnog života u centralnom dijelu BiH.

Pozorišna tradicija u Tešnju datira još od 1865. godine, kada su lokalni prosvjetni radnici sa svojim učenicima postavili neka od djela svjetske dramske klasike. Taj se događaj bilježi u bh. teatarskoj historiji kao prva pozorišna predstava koja je javno izvedena u Bosni i Hercegovini. Kasnije, 1953. godine u Tešnju je grupa entuzijasta osnovala Amatersko pozorište „Stevo Petranović“, današnje Bosansko pozorište Tešanj. U svom bogatom i plodonosnom radu, grad Tešanj i Bosansko pozorište Tešanj više puta su bili domaćini

festivala amaterskih pozorišta BiH. To pozorište djeluje pri lokalnom Centru za kulturu i obrazovanje kao organizaciono-programski segment.

U Visokom se 1985. godine formira Amatersko pozorište „Total“ koje svoje aktivnosti primarno održava u kino dvorani bez odgovarajućih uslova. Također, 2016. godine u Visokom je otvorena i Javna ustanova Centar za kulturu, sport i informisanje koja je rad otpočela u potpuno novom objektu „Kulturni centar Altindag“. Zgrada je poklon turske općine Altindag a raspože sa dvoranom kapaciteta 450 sjedala, pogodnom za pripremu i izvedbu scenskih programa. Vremenom su u Visokom zaživjele dvije velike kulturne manifestacije: „Visočko ljeto“ u okviru koje se, organiziraju i različite forme kulturnih sadržaja, pa tako i pozorišne predstave, te kulturna manifestacija „Dani Zaima Muzaferije“.

U općinama Zeničko-dobojskog kantona: Kakanj, Žepče i Zavidovići, u kojima su prethodno postojali aktivni društveni domovi (centri za kulturu ili domovi kulture, nerijetko zajedno sa segmentima sporta, informisanja i obrazovanja) duži period se nastoji organizirati i teatarska produkcija. Ona je gotovo uvijek u okvirima amaterske djelatnosti, ali i sa pokušajima profesionalnih produkcija, prvenstveno sadržaja za djecu i mlade, a povremeno i za odraslu publiku. Te su aktivnosti u određenom kontinuitetu posebno primjetne u Kakanju i Zavidovićima, a kao glavni pokretači u procesima profesionalizacije javljaju se mladi akademski obrazovani pozorišni umjetnici.

U Zeničko-dobojskom kantonu ne postoji značajnija tradicija profesionalnog bavljenja opernom i baletnom umjetnošću. U vremenu prije devedesetih godine prošlog stoljeća na jedinoj profesionalno opremljenoj pozorišnoj sceni u Kantonu - Velikoj sceni BNP Zenica, organizovana su redovna gostovanja opernog i baletnog umjetničkog segmenta Narodnog pozorišta Sarajevo, kao jedinih profesionalnih plesnih i muzičkih teatarskih ansambala u zemlji, a povremeno su organizovana gostovanja baletnih i opernih ansambala iz drugih centara u regionu. U periodu nakon 1991. godine u potpunosti je prekinuta ta praksa, sve do 2011. godine kada je ostvareno prvo operno, odnosno 2013. godine kada je realizovano prvo baletno gostovanje sarajevskih ansambala. Posljednjih godina u gradu Zenici djeluju privatne muzičke i baletne škole koje educiraju prve generacije učenika i polaznika baletnih škola u Kantonu. Plesna umjetnost se razvija u okviru plesnih klubova kojih ima nekoliko, ali u okviru kojih se njeguju, izučavaju i praktikuju klasični i moderni plesovi, bez značajnijeg rada na savremenoj plesnoj umjetničkoj produkciji. U BNP Zenica 2012. godine otvorena je prva profesionalna baletno-plesna dvorana.

Nažalost, pored institucionalnog pozorišta u Zenici i nekoliko amaterskih ansambala koji najčešće djeluju pri javnim centrima za kulturu u lokalnim sredinama, na području Kantona nema razvijenijih oblika nezavisne pozorišne produkcije i neformalnih pozorišnih grupa, ako tu ne ubrajamo pomenute amaterske ansamble i inicijative u Visokom, Zavidovićima, Žepču, Kaknju i Tešnju. Pojava sve većeg broja akademski obrazovanih dramskih umjetnika na području Zeničko-dobojskog kantona može doprinijeti procesu nastanka i razvoja ovog oblika neformalnog udruživanja i nezavisnih produkcijskih modela.

Razvojem studijskih programa na dramskim akademijama i studijskim programima u Sarajevu, Tuzli, Banja Luci i Mostaru, na području Kantona značajno je uvećan broj akademskih pozorišnih umjetnika, reditelja, producenata, a osobito glumaca i glumica. Njihovim povratkom u svoje lokalne zajednice, a prevashodno profesionalnim angažmanom i učešćem u umjetničkim projektima, u značajnoj se mjeri mijenja opća slika stanja u oblastima scenkih umjetnosti i pozorišne djelatnosti na području Kantona. Mladi umjetnici svoj profesionalni angažman nastavljaju kao članovi jedinog profesionalnog dramskog ansambla u okviru BNP Zenica ili kao slobodni dramski umjetnici bez zaposlenja i sa privremenim i povremenim umjetničkim i radnim angažmanom. U Zeničko-dobojskom kantonu djeluje nekoliko udruženja dramskih umjetnika u različitim organizacionim oblicima. Jedan od primjera novijih formi pozorišnog organizovanja svakako je Studio Teatar Zenica, osnovan 2017. godine sa ciljem afirmacije teatarske i drugih srodnih umjetnosti na području Zenice, Zeničko-dobojskog kantona i BiH. Udruženje su osnovali već afirmisani dramski umjetnici, ali i kreativni djelatnici iz srodnih oblasti. Kao osnovna misija ovog udruženja navodi se razvoj svijesti o značaju pozorišta i umjetnosti uopće, kroz realizaciju umjetničkih i društveno angažovanih projekata u kulturi.

Rezime

Na području Zeničko-dobojskog kantona postoji tradicija amaterskog pozorišnog djelovanja. Značajan trenutak bilo je osnivanje Oblasnog narodnog pozorišta, danas Bosanskog narodnog pozorišta Zenica. U drugim sredinama Kantona pozorišna djelatnost je uglavnom u amaterskim okvirima a tek u posljednje vrijeme je primjetno intenziviranje aktivnosti u pravcu određene profesionalizacije scenske produkcije. Značajan potencijal predstavljaju akademski obrazovani pozorišni umjetnici u Kantonu koji dio svog profesionalnog angažmana ostvaruju i kroz projekte u svojim lokalnim zajednicama. Rješenja kojima bi bilo moguće unaprijediti scensku djelatnost se zasnivaju na sljedećim mjerama: jasno definiranje finansiranja i nadležnosti (grad, općina, Kanton), izrada odgovarajućeg instrumentarija za valorizaciju programa, izrada strategije za uključivanje mladih umjetnika u ansamble, jačanje uloge mladih profesionalnih producenata.

4.3. Muzička umjetnost

U svim lokalnim zajednicama Zeničko-dobojskog kantona postoje određeni oblici muzičke djelatnosti. Međutim, u Zeničko-dobojskom kantonu ne postoji niti jedan profesionalni muzički ansambl. Muzička djelatnost primarno se odvija kroz umjetničke aktivnosti muzičkih grupa i manjih sastava, vokalnih, odnosno instrumentalnih i vokalno-instrumentalnih ansambala, zatim kao programski segment u radu kulturno-umjetničkih društava i sličnih umjetničkih organizacija u nevladinom sektoru, ali i kroz općeobrazovnu i stručnu djelatnost u oblasti muzičke umjetnosti na osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj razini.

Profesionalni muzičari, osobito oni mlađi i još uvijek nedovoljno afirmisani, imaju brojne mogućnosti učešća na različitim formama smotri, festivala, susreta i takmičenja, kako lokalnim tako i u Bosni i Hercegovini i inostranstvu. Ono što nedostaje, a svakako bi značajno poboljšalo navedene aktivnosti, jeste još uvijek nedovoljna institucionalna podrška muzičkim umjetnicima, podsticanje njihovog daljnjeg usavršavanja i adekvatno praćenje rezultata njihovog rada. Takva bi pomoć svakako trebala obuhvatiti i finansijsku, te sistemsku organizaciono-produkcijsku i tehničku potporu u njihovom radu i stvaralaštvu. Neophodno je konstantno raditi i na unapređivanju kapaciteta i povećanju uticaja strukovnih udruženja (npr. Udruženje pedagoga muzičke kulture), ali i brojnih drugih organizacija, omladinskih i horskih ansambala, udruženja za promociju stvaralaštva za djecu, plesnih studija, muzičkih ansambala i sekcija u muzičkim i općeobrazovnim ustanovama, čime bi se unaprijedio muzički život u Kantonu. Znatno veću podršku potrebno je pružiti i muzičkim djelatnicima-amaterima okupljenim u kulturno-umjetničkim društvima, nacionalnim društvima i drugim muzičkim ansamblima koji svojim djelovanjem značajno doprinose muzičkom životu gradova i općina Zeničko-dobojskog kantona.

Stručni i profesionalni kadar zasigurno jeste najvažniji faktor u razvoju muzičke umjetnosti i muzičke kulture u Zeničko-dobojskom kantonu. Postojeća kadrovska struktura na nivou Zeničko-dobojskog kantona omogućava optimalne uslove za razvoj muzičke djelatnosti. U oblasti muzičke djelatnosti tokom umjetničkih sezona u općinama i gradovima Kantona se priprema, realizira i izvodi značajan broj koncerata, smotri, festivala i takmičenja. U medijskoj produkciji primjetan je nedostatak sadržaja koji su konkretno vezani za afirmaciju muzičke kulture i umjetnosti. Ipak, pri realizaciji navedenih aktivnosti neophodno je dati veći značaj stručnom kritičkom praćenju muzičkog stvaralaštva, što je posebno važno u

popularizaciji muzičke umjetnosti i predstavlja priliku za razvoj kulturnih navika kod svih starosnih skupina.

Napredak u razvoju muzičke kulture u Kantonu pretpostavlja profesionalizaciju muzičkih institucija, čime bi se osigurao kontinuitet koncertnih aktivnosti i omogućio visok kvalitet i standard programsko-repertoarskih sadržaja.

U muzičkoj umjetnosti kao i u drugim oblastima ne postoji sistemska podrška za usavršavanje umjetnika i pedagoga, organizaciju seminara i učešća na majstorskim radionicama i međunarodnim konkursima.

U svrhu daljeg razvoja muzičke umjetnosti i kulture, od izuzetnog značaja bio bi proces profesionalizacije Kamernog simfonijskog orkestra koji bi svojim redovnim koncertima u okviru repertoarski osmišljene i precizno planirane koncertne sezone, raznovrsnim repertoarom (klasična muzika, stvaralaštvo bh. kompozitora, obrade kompozicija narodne muzike, baletna, operna i zabavna muzika) davao kontinuiran i profesionalan doprinos razvoju muzičkog stvaralaštva i djelatnosti. Time bi se omogućio dugoročni sistemski podsticaj stvaranju i razvoju navika i potreba za muzičkom umjetnošću. Ukoliko bi ovaj orkestar djelovao pri Bosanskom narodnom pozorištu Zenica zasigurno bi značajno uticao i na raznovrsnost i unapređenje repertoara ove jedine profesionalne pozorišne institucije u Kantonu, omogućavajući time i muzički segment njenog djelovanja (mjuzikli, muzičko-scenske-forme, savremeni ples, balet i dr.). I do sada je ovaj muzički ansambl, samostalno ili zajedno sa drugim istaknutim ansamblima iz Kantona i BiH, učestvovao u obilježavanju značajnih jubileja, godišnjica i drugih državnih, kulturnih, vjerskih i sportskih programa na području Kantona. Rješavanjem statusa Kamernog simfonijskog orkestra u Kantonu bi se zadržao stručni muzički kadar svih profila, što bi značajno poboljšalo muzičko stvaralaštvo, istraživanje, stručnu kritiku i produkciju.

Rezime

U svim lokalnim zajednicama Kantona se provodi raznovrsna muzička djelatnost. Da bi u oblasti muzičke umjetnosti došlo do poboljšanja bilo bi neophodno pokrenuti slijedeće aktivnosti: razvijanje potencijala mladih muzičkih talenata kroz uključivanje u profesionalne institucije; osiguravanje materijalne, organizaciono-produkcijske i tehničke podrške strukovnim udruženjima, umjetničkim organizacijama i istaknutim pojedincima i ansamblima; stvaranje materijalno-tehničkih uslova za snimanje i obradu raznovrsnog muzičkog materijala; osnivanje profesionalnog muzičkog ansambla - simfonijskog orkestra.

4.4. Književnost i izdavaštvo

Segmenti po kojima ćemo ovdje sagledavati realnu situaciju su: književnici, udruženja i asocijacije, tekuća književna produkcija, mladi stvaraoci, književni natječaji, književne nagrade, manifestacije, časopisi, saradnja/razmjena sa drugim sredinama, medijsko praćenje književnog života.

Ranije je na području Zeničko-dobojskog kantona postojalo Udruženje književnika Zeničko-dobojskog kantona, ali je ono već petnaestak godina neaktivno. Književnici sa područja Kantona su ili članovi Društva pisaca u BiH ili uopće ne pripadaju nijednoj strukovnoj organizaciji. Samo jedan od njih, kao član Društva pisaca, a na osnovu usvojenog kantonalnog zakona, imao je priznat status samostalnog umjetnika i time ostvarivao penziono i zdravstveno osiguranje.

Unutar nacionalnih kulturnih udruženja - BZK *Preporod*, SPKD *Prosvjeta* i HKD *Napredak*, književna produkcija i aktivnost na tom planu predstavljaju samo jedan od segmenata kulturnog djelovanja. Postoje, međutim, druge kulturne i javne ustanove, prije svega javne biblioteke potom Univerzitet u Zenici i Gradski muzej u Zenici, Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj, Kulturni centar Altintag iz Visokog, unutar kojih se kreiraju, realiziraju i publici nude raznovrsni sadržaji književnog života: tu podrazumijevamo i izdavačku djelatnost unutar tih ustanova (sa povremenim objavljivanjem knjiga, zbornika, brošura ili časopisa), ali prije svega književne promocije, gostovanja pisaca, seminare, kolonije, naučne skupove i druge manifestacije.

Tekuća književna produkcija na području Kantona u kontinuiranoj je stagnaciji u posljednjih petnaestak godina – prije svega u smislu ukupnog broja i posebno tiraža objavljenih novih knjiga, ali i u pravcu svojevrsne marginalizacije književnog stvaralaštva unutar javnog i kulturnog života uopće. Broj novih izdanja svake godine se kreće u ranije već postavljenim okvirima, iako se u kvalitativnom smislu (pojava i broj značajnih knjiga relevantnih autora sa područja Kantona) ne može govoriti o nekoj posebno naglašenoj negativnoj tendenciji. U posljednjih pet godina intenzivirana je produkcija u pojedinim kulturnim ustanovama: kao što je iza 2000-te godine prije svih drugih za pohvalu u tom smislu bio Centar za kulturu i obrazovanje u Tešnju (koji se javljao kao izdavač i kao promotor brojnih autora iz uže i šire okoline) – tako se sada mogu izdvojiti po intenzitetu i sadržaju književnog života i izdavaštva

Gradska biblioteka u Zenici, Kulturni centar Altintag u Visokom, Gradske biblioteke u Kaknju i u Tešnju, kao i Muzej grada Zenice.

Mladi stvaraoci na ovom području nisu stimulirani, niti adekvatno vrednovani, ni uključivani u javni i kulturni život. Osim manifestacija i natječaja užeg lokalnog karaktera (školski ili općinski nivo), na Kantonu nema sistemske strategije poticanja ni uključivanja u književni, kulturni i javni život mladih ljudi koji se na ovaj ili onaj način bave književnošću (u sklopu svog obrazovanja ili u smislu autorskog rada). Indikativno je da su čak i forme aktivnosti i organizovanja, kao što su čitalački klubovi, javne tribine, recitali ili festivali književnog stvaralaštva mladih u potpunosti zapostavljene. Ako se i pojave ideje i projekti takvog karaktera, prepušteni su dobroj volji, entuzijazmu ili eventualnoj jednokratnoj sponzorskoj potpori.

Književnih natječaja/konkursa sve je manje u odnosu na prethodni period; godišnji konkurs za najbolje književno djelo autora sa područja Kantona (i s tim u vezi Nagrada za najbolje djelo objavljeno u datoj godini na istom nivou), koji su se vezali za međunarodnu kulturnu manifestaciju „Zeničko proljeće“, više se ne raspisuje – jer se u posljednje vrijeme i u kvantitativnom i u kvalitativnom smislu zapažalo opadanje interesa samih autora i javnosti za tu nagradu (čiji je novčani iznos bio simboličan). Ako se u to uključi još i tradicionalnu godišnju nagradu časopisa „Naša riječ“ iz Zenice za najbolju novinsku priču – to bi bilo sve vrijedno spomena u vezi sa književnim nagradama na području Kantona.

Književne manifestacije uglavnom su, i onoliko koliko ih ima, vezane za općinski i gradski nivo ili su uklopljene u širi kulturni sadržaj (u okviru manifestacija koje imaju općekulturni karakter): takva je manifestacija „Zeničko proljeće“, pa npr. „Tešanjско kulturno ljeto“, kao i slične manifestacije u Kaknju, Visokom ili Usori. Karakteristično je da se na nivou Kantona održavaju samo tri književne manifestacije koje su tradicionalno utemeljene kao omaž i nazvane po imenima istaknutih književnih stvaralaca, Muse Ćazima Ćatića u Tešnju, Edhema Mulabdića u Maglaju i Dani Abdulvehab Ilhamije u Žepču, iako ima još autora značajnih za bosanskohercegovačku kulturu, npr. Nedžad Ibrišimović i Muhamed Kondžić.

Časopisa za književnost na području Kantona nema, za razliku od perioda neposredno uz rat i poslije rata, kada ih je bilo nekoliko koji su redovno izlazili („Znak Bosne“, „Prometej“, „Kevser“). Jedini značajan izuzetak u časopisnoj produkciji jesu „Zeničke sveske“: časopis za

društvenu fenomenologiju i kulturnu dijalogiku, koji je regionalno respektabilna publikacija, sa skromnom, ali ipak stalnom potporom ogradske i kantonalne instance.

U domenu saradnje i razmjene sa drugim sredinama, književni život na nivou Kantona također je značajno osiromašen u posljednje vrijeme – kako zbog opće besparice i problema u finansiranju kulture, tako i zbog inertnosti i zatvorenosti pojedinih kulturnih sredina, od lokalnog do državnog nivoa. Rijetki primjeri gostovanja ili predstavljanja književnika iz drugih dijelova regije vezani su ili za kulturne manifestacije tradicionalnog karaktera iz osiguranog budžeta ili za entuzijastički napor pojedinih kulturnih poslenika u javnim i kulturnim ustanovama.

Na kraju se mora konstatirati da je i medijska pokrivenost sadržaja iz književnog života uglavnom slaba i neadekvatna – sa površnim priložima informativnog karaktera printanih ili elektronskih medija i sa odsustvom svake sustavne brige medija o promoviranju književne kulture i pismenosti i o poticanju interesa javnosti za duhovne i kulturne vrijednosti ove vrste.

Na osnovu gore provedene analize stanja, jasno je da ima mnogo problema i nedostataka u organiziranju i u odvijanju književnog života na nivou Kantona.

Prvi je problem nedostatnog i neadekvatnog poticanja, praćenja i vrednovanja sadržaja književnog života u najširem smislu. Čini se kao da cijela oblast književnog stvaralaštva, književne kulture i pismenosti uopće nije zapravo ničija briga – kao da to i nema neki poseban općedruštveni značaj. Cijela ta sfera je zapravo u vrednosnom smislu neutralna i posve prepuštena ambicijama, volji, entuzijizmu ili sposobnostima pojedinaca – koji iz nekih svojih parcijalnih interesa sudjeluju u tome što se zove književni život. Da bi se stanje popravilo, nadležne strukture moraju ovom problemu prilaziti manje birokratski, sa više organiziranosti, kompetentnosti i efikasnosti. Naročito je važno da se u odgovarajućim općinskim i gradskim službama i nadležnom ministarstvu poticajem stvaralaštva i književnosti, kao vrlo značajnog segmenta, bave stručni, zainteresirani i motivisani kadrovi.

U posljednje vrijeme i najskromniji projekti kulturnih i javnih institucija, koji su već bili usvojeni i odobreni, ne realiziraju se jer bi se sa uplatom odobrenih, iako često minimalnih sredstava, kasnilo i više od godinu dana. Takvo je stanje i sa nekad funkcionalnim i vrlo korisnim kantonalnim fondom za poticanje izdavaštva – koji dugo već uopće ne djeluje.

Potom slijedi vrlo težak problem potpunog zamiranja svih sistemskih aktivnosti na planu popularizacije književnosti, književne kulture, kulture govora i komuniciranja, čitanja i pismenosti – što bi trebalo da predstavlja bazu za poticanje i kvalitativno unapređenje književnog stvaralaštva i duhovnosti uopće. Osim biblioteka, kao javnih ustanova koje se neposredno bave knjigom i škola, kao vaspitno-obrazovnih ustanova, faktički niko nije ni odgovoran ni zadužen za popularizaciju književnosti i podizanje nivoa pismenosti, kulture govora i javnog nastupa. Nema projekata ni sistemski podržanih aktivnosti u tom smislu, sem pojedinačnih projekata neke od biblioteka, drugih ustanova ili NVO-a.

Napokon, kao problem se nameće i apsolutna inertnost u pogledu poticanja i sistemskog preusmjeravanja cijelog sektora književnog stvaralaštva, kulture govora, javnog nastupa i komuniciranja i kulture čitanja u smjeru tržišne valorizacije i utakmice svih sadržaja i aktera-stvaralaca iz ove oblasti. Dok se koncept kulture i kulturnog turizma, recimo, a potom i koncept organiziranja i kvalitativnog unapređenja književnog života u razvijenom svijetu sve više kreiraju i provode kao produkcionim, tržišno zasnovanim i profitabilnim stratezijskim projektima – kod nas se i one vrijednosti koje mogu biti tržišno iskušane i valorizirane uopće ne prepoznaju kao takve i ničim ne stimuliraju (ni u smislu poreskih stimulacija i olakšica za stvaraoce novih vrijednosti, ni u smislu iznalaženja i poticanja novih izvora i modela finansiranja u ovoj oblasti).

Stanje izdavaštva na području Zeničko-dobojskog kantona nije se bitno mijenjalo u posljednjih nekoliko godina. I dalje su samo dvije jače privatne izdavačke kuće aktivne („Planjax“ iz Tešnja i IK „Vrijeme“ iz Zenice) – iako su upravo ta dva izdavača i u kvalitativnom i u kvantitativnom smislu u stalnom usponu. Novi uslovi koji se iz godine u godinu mijenjaju napretkom tehnologije omogućuju brojnim štamparijama na Kantonu da značajno podignu nivo i kvalitet svojih usluga (print-štampa u potpunosti potiskuje ofset-štampu) – što bi moralo predstavljati pozitivan, stimulativan faktor za izdavaštvo u cjelini. Međutim, osim javnih i kulturnih ustanova koje i otprije izdavaštvo imaju kao sporednu svoju djelatnost, ipak se ne pojavljuju novi izdavači na području Kantona.

Mora se registrovati da je u domenu izdavačke produkcije školskih udžbenika i priručnika IK „Vrijeme“ postigla značajan napredak i pokrila dobar dio potreba učenika na nivou Federacije BiH. Izdavačka kuća „Planjax“ iz Tešnja takođe je (zahvaljujući i kvalitetnoj štampariji u sklopu svoje organizacije) zauzela dobar položaj na tržištu knjiga i drugih štampanih publikacija. Ti rezultati, međutim, postignuti su usprkos i dalje negativnom i

depresiranom stanju i položaju izdavaštva u našoj zemlji generalno: opterećenost PDV-om, nepostojanje stalnih izvora finansiranja za kapitalne projekte, neosjetljivost državnog aparata u smislu budžetske podrške izdavačima i uopće kulturnim ustanovama – sve su to i dalje prepreke, koje izdavači moraju savladavati, kako bi se održali na tržištu.

Ciljevi i prijedlozi za prevazilaženje problema i poboljšanje stanja:

- Podizanje općeg nivoa pismenosti, kulture čitanja i književne kulture trebalo bi proglasiti općim interesom zajednice: osmišljeno i usmjereno populariziranje književnog stvaralaštva, izvornih književnih vrijednosti, kulture govora i čitanja. Nadležne instance kantonalnih, gradskih i općinskih vlasti trebalo bi da finansijski podržavaju precizne, s kompetencijom i razumijevanjem osmišljene oblike i modele aktivnosti kojima bi se to postizalo. Podrazumijeva se da u njihovim stručnim službama za ovo trebaju biti zaduženi stručni kadrovi.
- Pokrenuti nove oblike organiziranja i djelovanja mladih književnih stvaralaca: asocijacije, klubove, inicijative, čime bi se osigurali elementarni uvjeti za okupljanje, registriranje, javno djelovanje i medijsko praćenje i propagiranje aktivnosti mladih pisaca, novinara, studenata jezika i književnosti i uopće ljubitelja pisane riječi.
- U vaspitno-obrazovnim ustanovama, kao nastavne ili vannastavne oblike i sadržaje aktivnosti, osnivati književne ili čitalačke klubove.
- Na kantonalnom nivou ustanoviti i podržati festival književnog stvaralaštva – koji bi se svake godine mogao održavati u drugom mjestu i koji bi prerastao u tradicionalni oblik okupljanja književnih stvaralaca: i to sa trajnim tragovima u vidu biltena i brošura, godišnjih natječaja i prigodnih nagrada za mlade stvaraocce. U sklopu tog projekta od vitalnog značaja bi bilo pokrenuti i jedan književni časopis, koji bi imao potpuno riješeno pitanje finansiranja (sa kantonalnog nivoa) i oko kojeg bi se (kao redakcija ili uredništvo) okupili najaktivniji i najkvalitetniji autori (kadrovi) iz ove oblasti.
- Finansijski podržati programsko osmišljavanje novih i trajnijih oblika saradnje i razmjene književnih stvaralaca na federalnom, državnom i regionalnom nivou – sa konkretnim programima gostovanja i sa evaluacijom uspostavljenih veza i novih oblika saradnje.
- Pri Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta ustanoviti, osavremeniti i dinamizirati kantonalni Savjet za kulturu – koji bi djelovao kao savjetodavno i koordinaciono tijelo i na nivou kog bi se mogli i osmišljavati i operacionalizirati projekti bitni za provođenje kulturne politike.

Rezime

Cijela oblast književnog stvaralaštva, književne kulture i pismenosti uopće, uglavnom je prepuštena ambiciji, volji, entuzijazmu ili sposobnostima pojedinaca. Institucionalna podrška i kad postoji, uglavnom je skromna i zakašnjela. Da bi se to promijenilo, potrebno je da se kulturom uopće, pa onda i književnošću, u nadležnim službama bave kompetentni, široko obrazovani kadrovi. U svim općinama i pri Ministarstvu za obrazovanje, nauku, kulturu i sport treba formirati savjete za kulturu koji bi bili zaduženi za artikuliranje kulturne politike.

4.5. Kinematografija

Početak 2020. godine očekivalo se da će to biti godina velikog rasta kino tržišta u kojem je kino mreža trebala biti obogaćena otvaranjem Cineplexx i CineStar multipleksa u Sarajevu sa 16 novih dvorana. Također, bh. kina su tri godine za redom, kako prema broju posjetitelja tako i prema zaradi od prodaje ulaznica, konstantno bilježila rast, pa je bilo očekivano da se taj trend nastavi. Pandemija Covid-19, te mjere koje su uslijedile, a koje nisu bile prilagođene djelovanju institucija kulture i prikazivačkoj djelatnosti, dovele su do toga da je u 2020. godini zabilježen pad broja posjetitelja kinima za nevjerovatnih 70 posto, u odnosu na 2019. godinu, dok je istovremeno i zarada opala za 69,47 posto.

Prije rata sve općine i gradovi sa područja Zeničko-dobojskog kantona imali su vlastita kina te su, relativno redovno, prikazivali filmove kao nezavisni prikazivači. Proces digitalizacije, dotrajale, devastirane i neuslovne dvorane, te nedostatak podrške od nadležnih institucija doveo je do toga da su postojeći nezavisni prikazivači koji su preživjeli digitalizaciju (npr. Multiplex Ekran Zenica) naprosto „preuzeti“ od globalnih lanaca čije ponude filmskih sadržaja i poslovanje su vođeni isključivo profitom kroz emitiranje *mainstream* sadržaja i *blockbustera*. Sa druge strane, kontrolom tržišta od velikih kino lanaca cijene ulaznica nisu prilagođene platežnoj moći lokalne populacije, te je posjet kinu, od edukativno-kulturne djelatnosti, postala luksuzna usluga.

Aktuelno stanje kino-prikazivačke mreže, pokazuje da Zeničko-dobojski kanton zauzima najniža mjesta u ljestvici filmske industrije u regionu, a čemu u prilog idu slijedeće činjenice:

- Od osam centara/domova za kulturu na prostoru Zeničko dobojskog kantona, samo Javna ustanova Dom kulture „Edhem Mulabdić“ Maglaj ima tehničke pretpostavke za javno prikazivanje filmova.
- Grad Zenica kao administrativni centar Kantona nema centar/dom kulture u sklopu kojeg bi djelovalo i art-kino.
- Od ukupno 67 digitalnih kino dvorana u Bosni i Hercegovini, samo su četiri na području Zeničko-dobojskog kantona ili 5,97% (jedna u JU „Dom kulture „Edhem Mulabdić“ Maglaj, te tri dvorane u CineStaru Zenica).
- Iz prethodnog proizilazi da u Zeničko-dobojskom kantonu na jednu kino dvoranu dolazi oko 89.000 stanovnika, naročito ako se ovi podaci uporede sa situacijom u razvijenim zemljama i zemljama okruženja gdje je taj odnos znatno bolji i iznosi 15.000 stanovnika na jednu kino dvoranu.
- Na području Zeničko-dobojskog kantona trenutno ne djeluje niti jedan višednevni filmski festival profesionalnog karaktera koji bi privukao filmske radnike, producente, distributere i turiste.

- Dodatni problem ovog veoma važnog sektora kulture, jeste potpuni izostanak bilo kakve praktične edukacije djece, adolescenata i mladih, kao i drugih slojeva potencijalne publike iz domena vizuelne kulture.
- Nastavni sadržaji o filmskoj umjetnosti predviđeni planom i programom bili bi potpuniji ukoliko bi se i praktično realizirali u kino dvoranama.
- Nedostatak podrške poslovnim subjektima iz oblasti audio-vizuelne djelatnosti (festivalima, producentima, prikazivačima i distributerima) od strane nadležnih institucija stavlja ove subjekte u sve teži položaj. To se posebno pokazalo prilikom donošenja mjera tokom pandemije virusa Covid-19 gdje je zatvaranjem kina u Bosni i Hercegovini, distributerskim i producentским kućama potpuno onemogućen rad. Također, izostajanjem sistemske podrške ovoj djelatnosti izazvalo je otpuštanja 1/3 radnika u ovom dijelu filmske industrije.
- Neefikasna implementacija *Zakona o autorskim pravima* na nivou države je omogućila piratizaciju i u oblasti kinematografije (stopa piratizacije veća od 90 %), te nelojalnu konkurenciju kino prikazivačima.

Primjeri kvalitetne prakse ukazuju na mogućnost i potrebu ulaganja u kino-prikazivačku mrežu s ciljem razvoja potreba za filmskom kulturom, aktiviranja kreativnih i kulturnih industrija, motiviranja za rad centara/domova kulture, te u konačnici i s ciljem razvoja kulturnog turizma. Neki od prijedloga za unapređenje kulturne politike u oblasti filma i kinematografije su:

- Podsticati i podržavati projekte neprofitnog karaktera (organizovane školske projekcije, školski čas u kino dvorani) koji doprinose razvoju filmske kulture.
- Digitalizacijom postojećih domova kulture otvara se mogućnost organizacije dodatnih kulturnih sadržaja (filmske premijere, snimci koncerata) ali i prostor za mlade nezavisne autore čiji filmovi ne mogu doći na program velikih multipleks lanaca.
- Promocijom art programa i evropske kinematografije, uz pretpostavku da domovi i centri za kulturu barem četiri dana u sedmici obavljaju i djelatnost kino prikazivanja (primjer kina Meeting Point u Sarajevu), kroz mrežu prikazivača Zeničko-dobojskog kantona možemo postati ravnopravni članovi mreže EU programa EUROPA CINEMAS, te dvije godine nakon otvorenja filmskih sadržaja u centrima povlačiti sredstva i do 10.000 EUR godišnje za svaki od domova kulture koji je dio te mreže u Zeničko-dobojskom kantonu;
- Festivali koji već postoje u Zenici i u Zeničko-dobojskom kantonu mogu na ovaj način izaći iz okvira održavanja istih u nenamjenskim prostorima, te dobiti prostor i infrastrukturu sa prihvatljivom cijenom s ciljem podizanja kvaliteta i rejtinga ovih festivala na još viši nivo koji bi privukao širi broj publike, ne samo iz Zeničko-dobojskog kantona, već i iz cijelog regiona;
- Umrežavanjem domova kulture, koji imaju mogućnost kino prikazivanja filmova, nakon dvije godine rada, uz predočene rezultate, moglo bi se dugoročno aplicirati uz partnerstvo Zeničko-dobojskog kantona i gradova i općina domaćina na ozbiljna sredstva programa Media i programa Kreativna Evropa;
- Uključiti filmske djelatnike i organizatore festivala kako bi pomogli u postojećim procesima ne samo u osnovnim školama već i na fakultetima (Odsjek za kulturalne studije) kako bi praktičnim znanjima dodatno edukovali publiku uzrasta do 25 godina iz oblasti medijske kulture.

Rezime

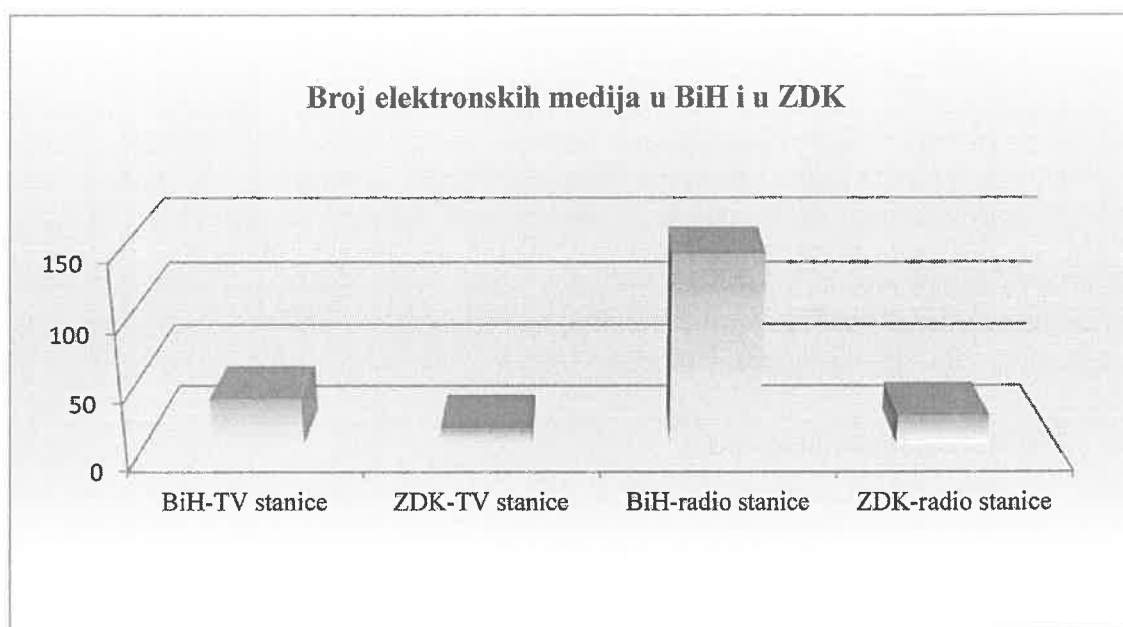
Situacija u oblasti kinematografije i filmske kulture na prostoru Zeničko-dobojskog kantona je nezadovoljavajuća. Dotrajale i neuslovne dvorane, nedostatak adekvatne opreme za prikazivanje filmova u centrima/domovima kulture, nedostatak finansijske podrške u doba pandemije, kao i komercijalno djelovanje globalnih filmskih korporacija, uticale su na takvo stanje. U narednom periodu, neophodno je intenzivirati aktivnosti na stvaranju i razvijanju potreba za filmskom kulturom kod djece i mladih, te pružiti finansijsku podršku za digitalizaciju centara/domova kulture i izgradnju jednog centra za kulturu u Zenici, kao i za realizaciju projekata i festivala posvećenih filmskoj kulturi.

4.6. Mediji i medijska produkcija

Masovni medij su omogućili masovnu komunikaciju i ekspanziju čitave jedne industrije koja producira informacije i zabavu. Razvoj ove nove industrije je podrazumijevao izum digitalne tehnologije, nastanak i koncentraciju transnacionalnih korporacija, te prisustvo masovne publike. Na taj način je funkcioniranje masovnih medija omogućilo stvaranje popularne kulture, kao i koncepta medijske pismenosti, odnosno medijske kulture bez koje se ne može zamisliti moderni društveni kontekst.

Osim toga, uloga medija i medijske kulture se ogleda i u procesu kreiranja javnog mnijenja, koje treba biti odgovorno, racionalno i efikasno. Uloga medija je veoma bitna u procesu političke socijalizacije i demokratizacije društva tako da je njihovo kvalitetno funkcioniranje jedan od preduvjeta za razvoj zajednice. To podrazumijeva slobodu javnog informiranja i obuhvata slobodu izražavanja misli, slobodu prikupljanja, istraživanja, objavljivanja i širenja informacija kao i slobodu osnivanja pravnih subjekata za obavljanje djelatnosti javnog informiranja.

U Bosni i Hercegovini, *Regulatorna agencija za komunikacije* (RAK) nadležna je za izdavanje dozvola za rad i reguliranje emitiranja programa i telekomunikacije, dok je *Vijeće za štampu* tijelo koje se bavi prigovorima u vezi sa funkcioniranjem štampanih medija. Prema podacima *Regulatorne agencije za komunikacije* u Bosni i Hercegovini dozvolu za emitiranje ima 186 radijskih i TV stanica (koje emitiraju sadržaje putem zemaljske radiodifuzije). Kada je riječ o broju tih medija (radio i televizija) s područja Zeničko-dobojskog kantona, može se zaključiti da je udio televizijskih stanica (6) u ukupnom broju u BiH 3,2%, a u ukupnom broju radio stanica u BiH, na prostor Zeničko-dobojskog kantona otpada 16 radio stanica ili 8,6 %. (Grafikon 5.).

Grafikon 5. Broj elektronskih medija u BiH i u ZDK

Oblast informiranja je u Zeničko-dobojskom kantonu regulirana *Zakonom o javnom informiranju* („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 13/98). Tabela 18. pokazuje broj medija koji djeluju na prostoru Zeničko-dobojskog kantona.

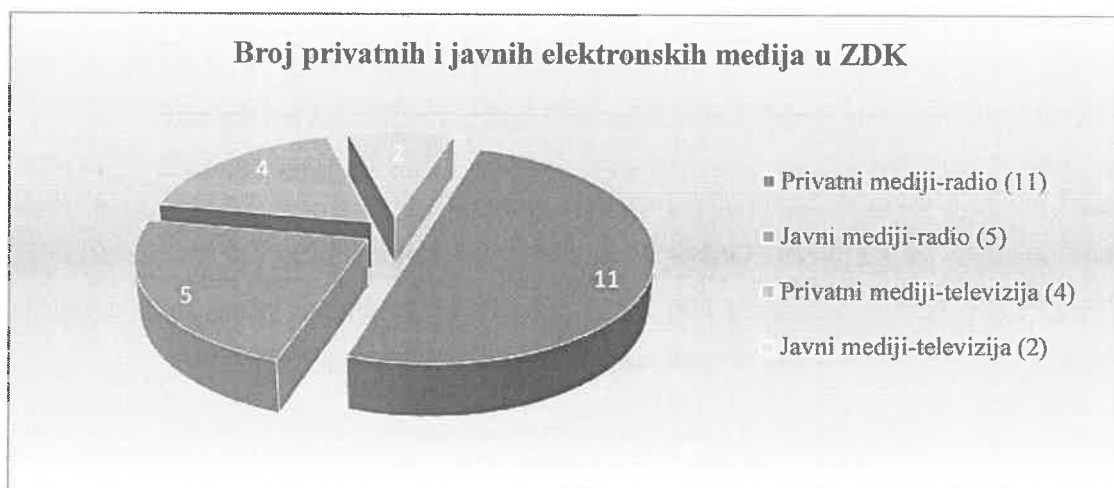
Grad/Općina	TV stanice	Radio stanice	Printani mediji	Novi mediji	Ukupno
Zenica	1	4	1	6	12
Kakanj	1	1	1	5	8
Visoko	1	1	-	4	6
Breza	-	1	-	3	4
Vareš	-	1	1	3	5
Olovo	-	1	-	-	1
Tešanj	2	3	-	10	15
Žepče	-	1	1	4	6
Zavidovići	-	1	-	1	2
Maglaj	1	1	-	4	6
Usora	-	1	-	-	1
Doboj-jug	-	-	-	-	-
Ukupno	6	16	4	40	66

Tabela 18. Broj medija na prostoru ZDK

Iz tabele je očito kako je broj novih medija, te na njima utemeljenih platformi/modela informiranja (webportali, blogovi) najveći – 40 ili 60,6% od ukupnog broja (skoro 3 puta veći broj u odnosu na period 2014-2020.), dok je broj printanih medija najmanji – samo 4 ili 6%.

Značajan je i broj radio stanica (16 ili 24,24 % od ukupnog broja) jer je radio kao sveprisutan, brz i relativno jeftin medij, veoma koristan za blagovremeno informiranje lokalne zajednice. Podaci ukazuju i na činjenicu da postoje općine koje nemaju niti jedan medij (Doboj-Jug) ili u kojima egzistira samo jedan (Usora, Olovo). S druge strane, u pojedinim sredinama egzistira veći broj medija u odnosu na broj stanovnika (u Tešnju djeluje pet elektronskih medija).

Zanimljivi su i podaci koji pokazuju koliko ima elektronskih medija u privatnom vlasništvu u odnosu na medije čiji su osnivači općine i gradovi. To ilustrira Grafikon 6.

Grafikon 6. Broj privatnih i javnih elektronskih medija u ZDK

U privatnom vlasništvu je ukupno 15 elektronskih medija, što predstavlja 68,1% u odnosu na ukupan broj te vrste medija. Dakle, samo 7 medija, ili 31,9%, predstavlja medije koji imaju javni karakter i koji imaju obavezu da informiraju i kreiraju, obrazovne i kulturne programe za publiku. Povećavanje broja privatnih medija može ukazati na trend povećanja profitabilnih projekata u oblasti medijske industrije i usmjerenosti pažnje ka proizvodnji i emitiranju isključivo, za ukus publike, atraktivnog i zabavnog programa. Međutim, mali broj elektronskih medija javnog karaktera može predstavljati problem kada je u pitanju kreiranje efikasnog i odgovornog javnog mnijenja, odnosno kada je u pitanju uloga javnih servisa u procesu informiranja javnosti.

Rezime

Mediji su veoma bitni za kreiranje odgovornog i efikasnog javnog mnijenja kao i za demokratizaciju društva. Također, mediji su sastavni dio kulturnih obrazaca i kroz njihove sadržaje se prelamaju ključni društveni problemi i procesi. Ubrzana komercijalizacija medija, posebno novih, utjecala je i na redukciju uloge medija kada je riječ o ostvarivanju javnih interesa i kritičke dimenzije medijskih sadržaja. Trend povećanja broja privatnih medija i u Zeničko-dobojskom kantonu je bio očekivan, a on će, zbog razvoja digitalne

tehnologije i novih medija, rasti i u budućnosti. S druge strane, potrebno je više ulaganja u obrazovanje novinara, njihovo zapošljavanje, te u infrastrukturu i opremu s ciljem osnaživanja kvalitete i uloge javnih medija.

5. Nezavisni kulturni sektor

Nezavisni kulturni sektor, u jednom svom segmentu obuhvata djelovanje amatera, ljubitelja kulture i umjetnosti koji svoj talenat i sklonost kulturnom i umjetničkom izražavanju ispoljavaju angažmanom u raznovrsnim amaterskim udruženjima. Međutim, nezavisni kulturni sektor obuhvata i samoorganizirane grupe stručnih ljudi koji se okupljaju izvan institucija kulture kako bi realizirali svoje kreativne, inovativne i alternativne ideje. Nezavisna kulturna scena je vrlo važan pokazatelj općeg stanja u sektoru kulture.

Amaterizam je u mnogim sredinama (naročito seoskim), prvi, a u nekim najčešće i jedini kontakt građana sa kulturom. Otuda i njegov neprocjenjiv značaj za decentralizaciju i demokratizaciju kulture, socijalnu koheziju i poboljšanje kvaliteta života. Amaterizam je i vrlo važan za odgoj publike kao i podsticanje interesa za kulturu i umjetnost.

Treba istaći da u Zeničko-dobojskom kantonu nema organiziranog očuvanja, razvoja i širenja kultura nacionalnih manjina, izuzev u skromnom opsegu romske kulture. Unapređivanje njihovog kulturnog stvaralaštva i izražavanja, očuvanje materijalnih i nematerijalnih kulturnih dobara značajno bi doprinijelo razvoju svijesti o sopstvenom kulturnom identitetu i potrebi zaštite i očuvanja tradicije i običaja.

Amaterska kultura se najčešće ostvaruje kroz djelatnost kulturno-umjetničkih društava, kojih u Kantonu ima oko 30, a okupljaju oko 2.500 članova različite dobi. U okviru navedenih društava djeluju: folklorni ansambli, muzički orkestri, vokalni solisti, horske, plesno – ritmičke, dramske, recitatorske, literarne, likovne, foto i umjetničke sekcije (izrada nošnji i narodnih rukotvorina) kao i pozorišne i baletne grupe. Voditelji sekcija su ili iskusni amateri ili stručnjaci koji najčešće volonterski ili uz minimalnu naknadu obavljaju taj posao.

U većini slučajeva, kulturno-umjetnička društva nemaju odgovarajući prostor za rad. Uglavnom se koristi iznajmljeni prostor u postojećim domovima kulture i školama koji je vrlo često u lošem stanju, a i oni koji raspolažu prostorom imaju problem održavanja zbog manjka sredstava.

Aktivnosti se finansiraju iz budžeta općina i gradova, Kantona i Federacije BiH (sufinansiranje projekata), dok se dio novca prikuplja članarinom, donacijama i sredstvima od prodanih ulaznica, što nije dovoljno za normalan rad. Nedostaju sredstva za nabavku opreme, nošnji, instrumenata, materijala za rad, za stručno usavršavanje voditelja sekcija u kulturno-umjetničkim društvima (koreografa, dirigenata, muzičara, članova folkloru itd.). Ovim entuzijastima i volonterima nedostaju i znanja i vještine potrebne za uspješno rukovođenje i namicanje sredstava, bez čega je teško održati a pogotovo unaprijediti postojeće aktivnosti.

Rezime

Nezavisna kulturna scena je vrlo važan segment ukupne kulture, a podrazumijeva segment amaterizma i profesionalnog djelovanja u kulturi. Amaterska kultura je često jedini oblik doticaja građana sa kulturnim programima, a time i najvažniji podsticaj stvaranja i razvijanja zanimanja, navika i potreba za kulturom, što je naročito važno za nacionalne manjine. Entuzijazam i volonterizam u nezavisnom sektoru treba podržati kao važan kreativan faktor razvoja kulture i uključiti ih u procese i projekte, ravnopravno sa institucionalnom kulturom. Oba sektora, institucionalni i nezavisni treba podsticati na međusobnu partnersku saradnju, na kratkoročnim i dugoročnim projektima. Finansiranje kratkoročnih i dugoročnih programa nezavisnog sektora treba biti obaveza općina, gradova i nadležnog kantonalnog ministarstva, ovisno o njihovom značaju. Općine i gradovi bi trebali da obezbijede adekvatne prostore za rad svim grupama i udruženjima.

6. Nacionalna kulturno-prosvjetna društva

Nacionalna kulturno-prosvjetna društva u Bosni i Hercegovini osnovana su početkom 20. vijeka i od tada do danas, uz prekid djelovanja tokom socijalističkog razdoblja, imaju važnu ulogu u kulturnom, prosvjetnom i općedruštvenom životu Bosne i Hercegovine u cjelini, a naročito u lokalnim zajednicama u kojima imaju svoje podružnice. U mnogim lokalnim sredinama pomenuta društva su glavni, a nerijetko i jedini organizatori kulturnih manifestacija čiji su ciljevi promocija nacionalnih kultura, običaja, tradicija i očuvanje kulturne baštine odgovarajućih nacionalnih zajednica.

Na području Zeničko-dobojskog kantona djeluju tri nacionalna kulturno-prosvjetna udruženja i to: Srpsko prosvjetno i kulturno društvo „Prosvjeta“, Hrvatsko kulturno društvo „Napredak“ i Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“, a svoj rad su obnovila početkom devedestih godina dvadesetog vijeka. Trenutno SPKD „Prosvjeta“ ima podružnicu samo u Zenici, s tim da ona aktivnostima nastoji obuhvatiti teritoriju cijelog Zeničko-dobojskog kantona. S druge strane, HKD „Napredak“ ima podružnice u Brezi, Kaknju, Tešnju, Usori, Varešu, Visokom, Zavidovićima, Zenici i Žepču, a u Žepču i Zenici djeluju još i ogranci

Matice hrvatske. BZK „Preporod“ na teritoriji Zeničko–dobojskog kantona organizovan je na način da postoji kantonalna podružnica u sklopu koje djeluje šest općinskih i gradskih podružnica, i to u Brezi, Varešu, Visokom, Zavidovićima, Zenici i Žepču, a kao pridružena članica djeluje i Galerija BZK „Preporod“ Zenica.

Iz odgovora na anketne upitnike, koja su dostavila nacionalna kulturno–prosvjetna društva, vidljivo je da sva društva organizuju niz različitih kulturnih manifestacija tokom godine, te da imaju vrlo dobru međusobnu saradnju u vidu zajedničkih projekata (npr. festival „Zlatni Čokanj“ koji u Zenici nekoliko godina organizuju Prosvjeta i Napredak) kao i da sva društva ostvaruju saradnju i sa drugim udruženjima, ustanovama i institucijama u Kantonu.

Najvažniji problem koji ističu nacionalna kulturno–prosvjetna društva jeste neadekvatan pravni položaj, zatim nedovoljna finansijska podrška svih nivoa vlasti, te neadekvatan prostor u kojem djeluju. Nedovoljna finansijska podrška značajno umanjuje broj, vrstu i kvalitet manifestacija koje društva organizuju, a nedostatak sredstava glavni je uzrok činjenice da, naprimjer, „Prosvjeta“ djeluje samo u Zenici iako postoji potreba, želja i plan da se uspostave ogranci ovog društva i u drugim sredinama, u prvom redu u Kaknju i Zavidovićima. Problem sa neadekvatnim prostorom imaju gotovo sve podružnice BZK „Preporod“, izuzev onih u Zenici i Brezi koje su uspjele riješiti taj problem. Podružnica HKD „Napredak“ u Zenici također ima određene probleme sa prostorom i finansijama, a najveći problem su blokirani računi, jer nisu isplaćeni dugovi za grijanje, zbog čega ova podružnica nema mogućnost apliciranja na konkurse za finansiranje projekata iz oblasti kulture.

Rezime

Na području Zeničko–dobojskog kantona djeluju nacionalna kulturno–prosvjetna društva: Srpsko prosvjetno i kulturno društvo „Prosvjeta“, Hrvatsko kulturno društvo „Napredak“ i Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“. Ova društva organiziraju niz značajnih kulturnih manifestacija, događaja i aktivnosti tokom kojih se promovišu nacionalne kulture, tradicije, običaji i kulturna baština, te unapređuje kulturni i društveni život u lokalnim sredinama. Nacionalna kulturno–prosvjetna društva se suočavaju sa sličnim problemima: neadekvatan model finansiranja i rad u neuslovnim prostorijama.

7. Kulturni turizam

Percepcija kulture kao neprofitnog sektora uveliko je promijenjena sa razvojem i ekspanzijom kulturnog turizma. Kao rezultat ekonomskog razvoja, prije svega na Zapadu, nastaju društveni slojevi koji mogu priuštiti posjete različitim destinacijama. Nastanak novih

društvenih slojeva omogućilo je diverzifikaciju turističkih interesa. Masovni turizam, koji je doživio svoj vrhunac sredinom 20. vijeka, sve se više napušta, te se fokus tržišta okreće partikularnim turističkim interesima i selektivnim oblicima turizma kao što je kulturni turizam.

Visoko razvijena kapitalistička društva stvorila su iznimno kompetitivno okruženje, gdje su prethodni modeli finansiranja i marketinga postali neadekvatni. Za zemlje u procesu tranzicije (poput Bosne i Hercegovine), ovaj se problem posebno odrazio na institucije kulture, koje su u prethodnom političko-ekonomskom sistemu imale stabilne izvore finansiranja. Međutim, u poslijeratnom periodu stalni nedostatak budžetskih sredstava primorao je ustanove i organizacije kulture da potraže alternativne načine finansiranja. Kao jedan od odgovora na ovaj problem pojavljuje se uvezivanje sektora kulture i turizma, čime se kulturi daje dimenzija profitabilnosti koja postaje neophodna za njen opstanak i razvoj u „novom“ kontekstu. Ovakav pristup također se pokazao idealnim za promociju kulture, jer se turistički interes često upravo usmjerava ka tim sadržajima. Sa promjenom pristupa kulturi, također, dolazi i do promjene u ulozi kulturnih institucija, koje u novom kontekstu postaju aktivni sudionici na tržištu kulture.

Kulturno-turistički potencijal Zeničko-dobojskog kantona, sastoji se od tri osnovna segmenta: kulturna baština, kulturne manifestacije i institucije kulture.

Kulturne manifestacije se organizuju u svim općinama Zeničko-dobojskog kantona. Neke od najznačajnijih odvijaju se u gradu Zenici: *Festival bh drame*, *Zeničko proljeće* te u organizaciji Muzeja grada Zenica *Tragovima Bosanskog kraljevstva*. Također, u Općini Maglaj organizuje se *Studentsko ljeto* (koje baštini najdužu tradiciju na ovom području), *Dani Zaima Muzaferije* u Gradu Visoko te *Žepčaćko ljeto* u Općini Žepče.

Na području Zeničko-dobojskog kantona se nalaze neki od najznačajnijih kulturno-historijskih spomenika Bosne i Hercegovine: nekropola stećaka „Mramorje“ u Musićima, Općina Olovo, koja je na UNESCO-voj listi svjetske baštine, Mile – kraljevsko stolno, krunidbeno i grobno mjesto bosanskih kraljeva za vrijeme srednjovjekovne Bosne; kraljevski grad Bobovac, srednjovjekovne tvrđave u Maglaju, Tešnju i Vranduku, značajni vjerski objekti itd.⁷

⁷ Delibašić, E. (2018). Stanje i perspektiva kulturnog turizma na području Zeničko-Dobojskog kantona. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta*, (16), (s. 160)

Pregled javnih institucija kulture po općinama i gradovima Zeničko-dobojskog kantona prikazan je u Tabeli 19.

Grad/Općina	Javne institucije kulture
Breza	Opća biblioteka „Muhamed Kantardžić“ Breza
Doboj jug	Opća biblioteka Doboj jug
Kakanj	Gradska biblioteka Kakanj; Kulturno-sportski centar Kakanj
Maglaj	Opća biblioteka „Narodna biblioteka“ Maglaj; Dom kulture Maglaj
Olovo	Centar za kulturu, sport i informisanje; Gradska biblioteka Olovo
Tešanj	Muzej Tešanj; Opća biblioteka Tešanj; Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj
Usora	Opća knjižnica Usora
Vareš	Centar za kulturu i edukaciju Vareš; Opća biblioteka Vareš
Visoko	Zavičajni muzej Visoko, Gradska biblioteka Visoko, „Centar za kulturu i edukaciju“ Visoko
Zavidovići	Javna biblioteka Zavidovići; Centar za kulturu Zavidovići
Zenica	Bosansko narodno pozorište; Muzej grada Zenice; Opća biblioteka Zenica
Žepče	Opća biblioteka Žepče; Dom kulture Žepče

Tabela 19. Javne institucije kulture – Zeničko-dobojski kanton

U istraživanju na temu kompetitivnosti kulturnog turizma na području Zeničko-dobojskog kantona (provedenom 2021. godine), predstavnici institucija kulture, turističkih agencija, nadležnog Ministarstva i općinskih službi Kantona, intervjuisani su metodom polustrukturiranog intervjua o stanju kulturnog turizma u Kantonu.

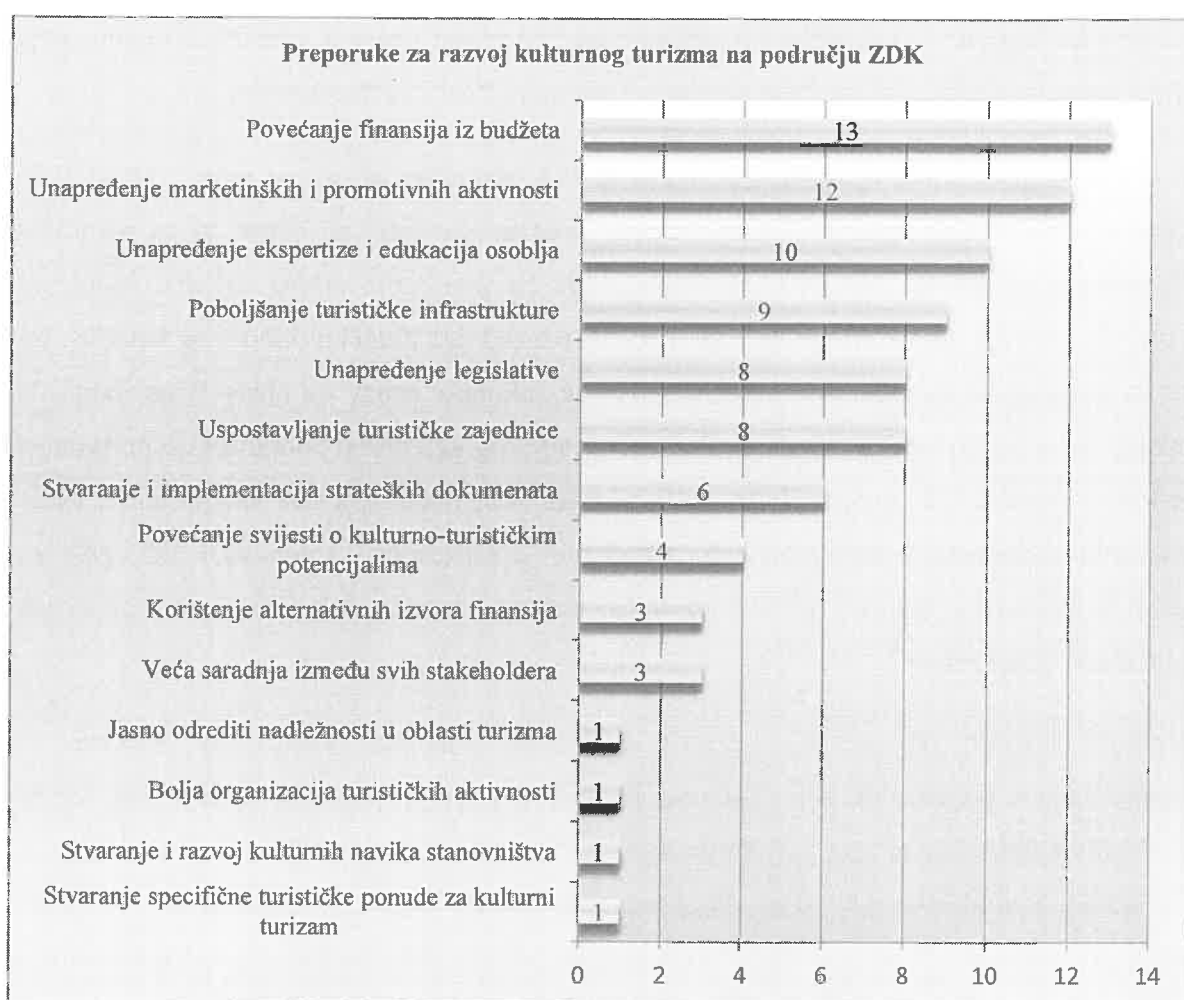
Iako u Zeničko-dobojskom kantonu postoji veliki broj institucija kulture koje organiziraju kulturne manifestacije i upravljaju lokalitetima kulturne baštine, njihova uloga u pogledu turističkih aktivnosti i dalje ostaje nejasna. Možemo se konstatovati, da u Zeničko-dobojskog kantonu ne postoji jasan nosilac i koordinator turističkih aktivnosti. U odnosu na ovu problematiku ispitanici su također iznijeli mišljenje o ulozi turističkih agencija. Istraživanje je pokazalo da većina kulturnih institucija u Kantonu ne saraduje sa turističkim agencijama. Kao osnovne razloge za takvo stanje, predstavnici institucija kulture navode sljedeće:

- nedostatak *incoming* turističkih agencija,
- nepostojanje turističke zajednice,
- fokus turističkih agencija na školske posjete kulturnim institucijama i
- nedostatak zainteresovanosti turističkih agencija.

Nedostatak aktivnosti turističkih agencija u sektoru kulturnog turizma Zeničko-dobojskog kantona također je obuhvaćen istraživanjem. Njihovi predstavnici navode sljedeće razloge za trenutno stanje:

- nedovoljna potražnja za takvom vrstom turističkih sadržaja,
- fokus turističkih ponuda na druge vrste turističkih potencijala,
- fokus privatnog sektora na princip ponude i potražnje,
- nedovoljan broj stranih turista za stvaranje specifične ponude kulturnog turizma,
- neuređenost i neuslovnost određenih lokaliteta kulturne baštine za turističke svrhe i
- veća ulaganja Kantona kao preduslov za njihovu aktivniju participaciju.

U okviru istraživanja, ispitanici su prepoznali i druge elemente kao prepreke razvoju kulturnog turizma te preporučili unaprijeđenja u sljedećim segmentima. (Grafikon 7.)

Grafikon 7. Preporuke za razvoj kulturnog turizma na području ZDK

Kao što je prikazano u tabeli, najveći broj preporuka se odnosi na povećanje sredstava iz budžeta Kantona i općina Zeničko-dobojskog kantona, dok se znatno manji broj preporuka

odnosi na korištenje alternativnih izvora finansija. Ispitanici su kao ključne probleme također prepoznali:

- nedostatak marketinških i promotivnih aktivnosti,
- nedovoljna ekspertiza osoblja u oblastima turizma i kulture,
- nedovoljno razvijena turistička infrastruktura,
- nedostatak i neadekvatnost regulatornog, zakonskog okvira,
- nepostojanje turističke zajednice i
- nepostojanje specifičnih strateških dokumenata razvoja te nezadovoljavajući nivo njihove implementacije.

Kada je riječ o problemima koji proizilaze iz legislative koja uređuje oblast turizma u Zeničko-dobojskom kantonu, najveća prepreka jeste nepostojanje adekvatnog zakonskog okvira. *Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine*, nadležnosti u oblasti turizma podijeljene su između Kantona i Federacije. Propisi koji uređuju oblast turizma, turističkih organizacija ili turističkih zajednica utvrđuju se na nivou Federacije Bosne i Hercegovine.

U podacima navedenim u istraživanju, ističe se da je presudom Ustavnog suda 2014. godine, *Zakon o turističkim zajednicama i promociji turizma* stavljen van snage, te da na nivou Federacije još uvijek nije postignut kompromis za donošenje novog zakona. Jedna od posljedica takvog stanja bilo je gašenje Turističke zajednice Zeničko-dobojskog kantona, jer se sa stavljanjem Zakona van snage, izgubio se zakonski osnov za njeno finansiranje. U takvoj situaciji, Turistička zajednica Zeničko-dobojskog kantona u potpunosti je prestala sa radom u martu 2020. godine. Jedan od ispitanika istraživanja također navodi da se takav zakonski nedostatak u međuvremenu „iskoristio“ u pojedinim kantonima FBiH, gdje su donijeti kantonalni zakoni koji uređuju oblast turizma. Zeničko-dobojski kanton još uvijek nije donio takav zakon.⁸

Kulturni turizam na području Zeničko-dobojskog kantona, također, se suočava sa nepostojanjem politike kulturnog turizma. Naime, ne postoje specifični javni pozivi koji bi podržali projekte usmjerene u kulturno-turistički razvoj, dok u budžetu Kantona kao i u općinskim i gradskim budžetima, ne postoje specifične stavke iz kojih bi se finansirali projekti iz oblasti kulturnog turizma. Trenutno, projekti iz oblasti kulturnog turizma većinski se finansiraju iz budžetskih stavki za kulturu ili sport općenito, dok se komisije za odabir projekata u najvećem broju slučajeva čine državni službenici. Kada je riječ o strateškom

⁸ Šabanović, A. (2021). *Assesment of Cultral Tourism Competitivenes in the Zenica-Doboj Canton*. Magistarski rad, International University of Sarajevo (p. 191-192)

pristupu razvoju kulturnog turizma trenutno u Kantonu ne postoji specifična strategija koja bi se fokusirala na njegov razvoj.

Rezime

Uprkos činjenici da Kanton raspolaže sa značajnim potencijalima za razvoj kulturnog turizma, može se zaključiti da njegov razvoj nije strateški podržan. Ne postoji specifična strategija razvoja koja bi se fokusirala na razvoj ove oblasti na području Kantona. Finansiranje projekata u oblasti kulturnog turizma se mora realizirati putem ciljanih javnih poziva iz posebno utvrđenih stavki budžeta općina, gradova i Kantona. Može se zaključiti da su ključni identifikovani problemi u sektoru kulturnog turizma sljedeći: nedostatak legislative, neadekvatna turistička infrastruktura, nedovoljna promocija kulturno-turističkih potencijala, nedovoljna ekspertiza osoblja, nepostojanje turističke zajednice kao nosioca turističke djelatnosti Kantona. U narednom periodu potrebno je ustanoviti zakonski okvir za oblast turizma, te osigurati strateški pristup održivom razvoju turizma i kulturnog turizma kroz izradu i implementaciju sektorskih razvojnih strategija. Veća finansijska izdvajanja iz kantonalnog i lokalnih budžeta također su neophodna za značajniji razvoj kulturnog turizma.

8. Kulturne manifestacije

Jedan od bitnih segmenata razvoja kulture i zadovoljavanja kulturnih potreba građana jesu kulturne manifestacije, odnosno organizacija kulturnih događaja koji privlače pažnju velikog broja posjetilaca. Takvi događaji omogućavaju razvoj kulturnog turizma i promoviraju ne samo kulturu, nego i sredinu u kojoj se te manifestacije i festivali dešavaju. Raznolikost kulturnih manifestacija omogućava da se zadovolje različiti ukusi i potrebe posjetilaca, te da se obogati kulturna ponuda i podrži djelovanje značajnog broja umjetnika i kulturnih djelatnika.

Prikupljanje, klasifikacija i analiza podataka o kulturnim manifestacijama na prostoru Zeničko-dobojskog kantona (koja je korištena za izradu ove Strategije), nije obuhvatila sve kulturne manifestacije s obzirom da nadležne općinske i gradske službe nisu resornom ministarstvu dostavile tražene podatke.

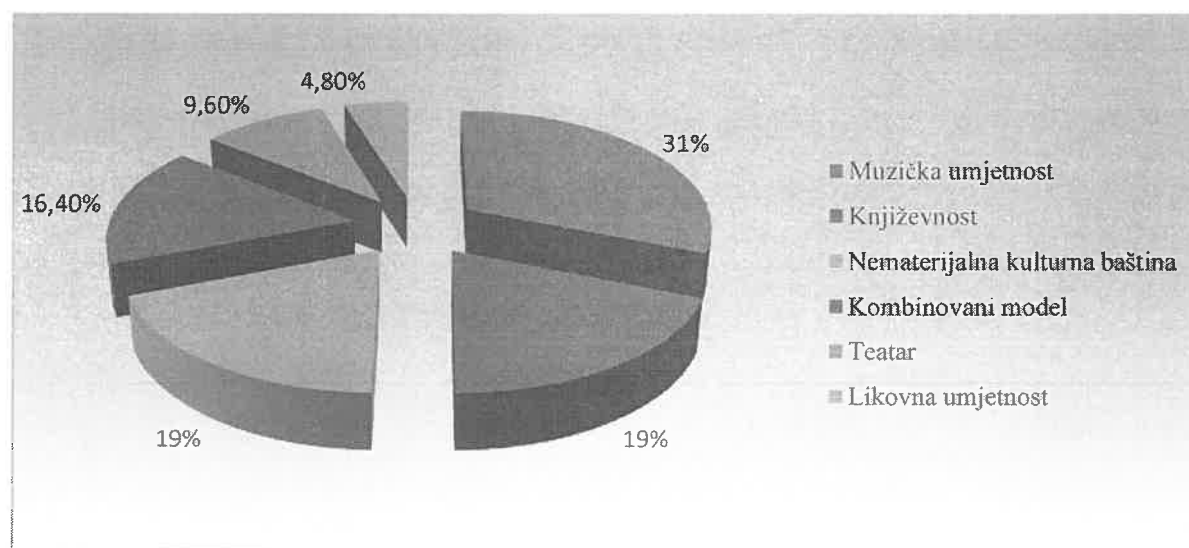
Sljedeća tabela (prema podacima nadležnih gradskih i općinskih službi) pokazuje kulturne manifestacije koje se organiziraju u pojedinim općinama i gradovima na području Zeničko-dobojskog kantona. (Tabela 20.)

Grad/Općina	Kulturna manifestacija	Broj
Zenica	<ul style="list-style-type: none"> -Festival bosanskohercegovačke drame -Internacionalni festival edukativnog teatra -Pozorišni festival na otvorenom „Ljetne večeri Studio Teatra“ -Zeničko proljeće -Zenica Summer Fest -Festival filma, djece i omladine Zenica -Festival dokumentarnomuzičkog filma „Dokumfest“ -Festival sevdaha Vranduk-Zenica - Noć rock'n'roll-a na tvrđavi Vranduk 	9
Visoko	<ul style="list-style-type: none"> - Visočko ljeto - Dani Zaima Muzaferije - Likovne izložbe Likum 76 - Promocija knjiga - Muzički koncerti - Pozorišne predstave Teatar Total 	6
Kakanj	<ul style="list-style-type: none"> - Kakanjski dani kulture i sporta - Dani Kraljice Katarine 	2
Breza	<ul style="list-style-type: none"> - Bazenijada - Dani Božidara Bože Bunjevca - Večeri duhovne muzike - Božićni koncert - Smotra folklor 	5
Tešanj	Nema preciznih podataka	7
Žepče	<ul style="list-style-type: none"> - Žepačko ljeto - Književne večeri - Smotra folklor - Dani miholjskog ljeta 	4
Usora	<ul style="list-style-type: none"> - Karneval i pokladno prelo (Omanjska) - Bal pod maskama (Žabljak) - Dani Hrvatske kulture u Usori - Ilinski susreti (Ularice) - Srpanjski susreti (Žabljak) - Ljeto u Omanjskoj - Humanitarni koncert (KUD Izvor i MZ Alibegovci) - Plodovi zemlje (Udruga žena Sunce) - Usorska večer u Sivši 	9
Olovo	-	-
Maglaj	<ul style="list-style-type: none"> - Studentsko ljeto - Kolo na bosanskom ćilimu - Mulabdićevi dani kulture - Revija urbane kulture 	4
Vareš	<ul style="list-style-type: none"> - Manifestacija VAART - Vaclaf – međunarodni festival klasične muzike - ART Colony Borovica - Pekijada - Harmonikijada 	5
Zavidovići	Nema preciznih podataka	5-10
Doboj-Jug	<ul style="list-style-type: none"> - promocije knjiga - godišnjice KUD-a i dana Općine 	8

Tabela 20. Kulturne manifestacije na području Zeničko-dobojskog kantona

Prethodna tabela, prema podacima nadležnih službi, pokazuje da se na području Kantona godišnje organizira oko 61 kulturna manifestacija. Taj broj je zapravo znatno veći. Takve manifestacije podrazumijevaju organizaciju raznovrsnih programa među kojima su i oni iz oblasti kulture. Takve manifestacije su naprimjer, Kakanjski dani kulture i sporta, Visočko ljeto, te Žepačko ljeto.

Prema raspoloživim podacima sačinjena je i podjela kulturnih manifestacija organiziranih na području Zeničko-dobojskog kantona. Većina tih manifestacija ima tradicionalni karakter i svoju stalnu publiku. Utvrđen kalendar kulturnih manifestacija, njihov kvalitet i šarolikost, mogu biti značajni i za razvoj kulturnog turizma. U tom kontekstu je bitno poboljšati kvalitet tih manifestacija, posebno kada je riječ o njihovoj internacionalizaciji. Bitno je intenzivirati aktivnosti i uložiti sredstva u njihovu promociju. Grafikon 8. pokazuje koje su to vrste kulturnih manifestacija najzastupljenije (u skladu s njihovom tematikom).

Grafikon 8. Najzastupljenije vrste kulturnih manifestacija

Prema ovim podacima jasno je da se najčešće organiziraju različite muzičke priredbe i koncerti (31%). Podjednako su (19%) zastupljene različite kulturne manifestacije koje promoviraju nematerijalnu kulturnu baštinu (folklor, ples, igre) i one koje su posvećene književnosti i promociji knjiga. Oko 16,6% kulturnih manifestacija otpada na kombinovani model (to su kulturne manifestacije u okviru kojih se organiziraju različiti kulturni sadržaji – muzički, književni, likovni, teatarski). Najmanje su zastupljeni kulturni događaji koji se odnose na teatarsku djelatnost (9,6%) i likovnu umjetnost (4,8%).

Rezime

Kulturne manifestacije omogućavaju prezentaciju i promociju različitih formi umjetničkog i kulturnog stvaralaštva kao i zadovoljenje kulturnih potreba građana na području Kantona. Također, organizacijom kulturnih manifestacija, promoviraju se mjesta u kojima se one održavaju čime se podstiče razvoj kulturnog turizma. U narednom periodu potrebno je da nadležne općinske, gradske i kantonalne vlasti izrade kalendar kulturnih manifestacija, klasificiraju kulturne manifestacije po značaju, utvrde precizne kriterije finansiranja, povećaju u budžetima sredstva za podršku kulturnim manifestacijama te da planiraju sredstva za učešće umjetnika i umjetničkih grupa na kulturnim manifestacijama izvan Zeničko-dobojskog kantona.

Drugi dio: Osnovni ciljevi kulturnog razvoja Zeničko-dobojskog kantona

Kreirajući *Strategiju kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona za period od 2021. do 2027. godine* možemo konstatovati da je kultura jedan od konstitutivnih elemenata bosanskohercegovačkog socijalnog, nacionalnog i državnog identiteta, te bitan faktor u međunarodnoj promociji i afirmaciji Bosne i Hercegovine. Ali, s druge strane, analiza stanja u kulturi u Zeničko-dobojskom kantonu, pokazuje i drugačiju sliku. Podaci ukazuju na nezadovoljavajući status ustanova kulture (biblioteka, muzeja, pozorišta, domova kulture) i neadekvatno riješen status umjetnika. Ovakvom nezadovoljavajućem položaju kulture značajno doprinosi i nepostojanje jasnih vizija i modela kulturne politike, odnosno nepostojanje strateških ciljeva i smjernica djelovanja u oblasti kulture i umjetnosti.

Jedna od ključnih stvari za razvoj kulture i kulturne politike u Zeničko-dobojskom kantonu jeste izrada strategije i strateškog plana tog razvoja. Strateški plan treba, između ostalog, da identificira i promovira novi pristup poimanju kulture i novi model kulturne politike. Taj novi pristup podrazumijeva transformaciju shvatanja kulture isključivo kao dijela potrošnje i aktiviranje njenih potencijala i elemenata u okviru razvoja kulturnih industrija i kulturnog turizma, te u okviru lokalnih i regionalnih planova razvoja. Kultura ne može biti finansirana bez strateški postavljenih kriterija i isključivo iz budžeta. Kultura i njen razvoj, s druge strane, ne mogu biti prepušteni ni isključivo tržištu i tržišnim zakonima, odnosno oni trebaju biti strateški osmišljeni i trebaju postati dijelom društvenih planova razvoja.

Na osnovu analize utemeljeni su i ključni ciljevi kulturnog razvoja Kantona u narednom periodu. Ti ciljevi su, prije svega, usredsređeni prema završetku kulturne transformacije i tranzicije, konkretno prema:

- razvoju kulturnih potreba i navika građana Zeničko-dobojskog kantona,
- kreiranju efikasnih modela za zadovoljavanje kulturnih potreba građana,
- promjeni percepcije kulture kao potrošnje u kulturu kao faktora društvenog razvoja,
- razvoju tržišta rada u kulturi.

Ovi osnovni ciljevi kulturnog razvoja Zeničko-dobojskog kantona su i opći ciljevi ove strategije. Njihovo kreiranje je utemeljeno na nekoliko principa, od kojih se izdvajaju:

- nezavisnost i demokratičnost u radu kulturnih institucija, kao i demokratičnost u međusektorskoj, regionalnoj i međunarodnoj saradnji,
- racionalna, efikasna i odgovorna kulturna politika koja će utjecati na ukidanje ograničenja i prepreka koje se suprotstavljaju kulturnom razvoju, te koja će kreirati kulturne potrebe i stvarati preduvjete za njihovo zadovoljavanje kroz modernizaciju djelovanja različitih institucija i ustanova kulture na prostoru Zeničko-dobojskog kantona,
- kulturna različitost utemeljena na vrijednostima koje potenciraju komponente svake nacionalne i manjinske kulture i koje omogućavaju svakoj kulturi ponaosob da učestvuje u realizaciji zajedničkih kulturnih projekata,
- koncepti utemeljeni na pluralizmu i specifikumu bosanskohercegovačkog društva, te na kulturnim posebnostima i integrativnim kulturnim komponentama karakterističnim i za područje Zeničko-dobojskog kantona,
- kulturna otvorenost i kulturna saradnja koncepcijski i strateški usmjereni i utemeljeni na interdisciplinarnim istraživanjima i međusektorskoj povezanosti.

Analiza stanja u oblasti kulture na području Zeničko-dobojskog kantona omogućila je kreiranje osnovnih ciljeva kulturnog razvoja ovog regiona. Osim toga, na temelju pomenutih generalnih principa, analiza je omogućila i identificiranje nekoliko značajnih ciljeva tog kulturnog razvoja. U tom kontekstu izdvajaju se ovi ciljevi:

- potreba inoviranja pojedinih zakona u oblasti kulture, te donošenje novih,
- kreiranje optimalnog modela finansiranja kulture,
- potreba izrade strategija kulturne politike na nivou općina i gradova,
- formiranje Kantonalnog zavoda za zaštitu baštine (identifikacija, klasifikacija, promocija i zaštita materijalne i nematerijalne kulturne baštine),
- potreba izrade strateških planova ustanova kulture,
- osnivanje Arhiva Zeničko-dobojskog kantona,
- uključivanje mladih u kulturne djelatnosti i motiviranje njihovog rada,
- uključivanje marginalnih grupa u kulturne djelatnosti,
- izgradnja drugačijeg pristupa pitanju systemske državne potpore kulturi i razvoju kulture (subvencije ustanovama i institucijama kulture, iniciranje razvoja kulturnih industrija i kulturnog turizma),
- kadrovska jačanje Sektora za kulturu Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport,
- razmatranje opravdanosti samostalnog ministarstva za kulturu.

Ovi ciljevi su izvedeni iz osnovnih ciljeva kulturnog razvoja Zeničko-dobojskog kantona, a rezultat su analize stanja u oblasti kulture na području Zeničko-dobojskog kantona. Stvaranje kulturnih potreba i navika, posebno kod mladih ljudi, predstavlja jedan od najvažnijih ciljeva kulturnog razvoja na ovim prostorima. Istovremeno, promjena koja je fokusirana prema formiranju novog modela poimanja kulture, koji je utemeljen i na budžetskom i na tržišnom principu finansiranja, predstavlja cilj koji se treba ostvariti kako bi se mogle kreirati nove kulturne potrebe građana Zeničko-dobojskog kantona, ali i kako bi se te potrebe mogle adekvatno i kvalitetno zadovoljiti.

Treći dio: Monitoring i evaluacija

Postizanje ciljeva utvrđenih ovom Strategijom zavisit će i od redovnog monitoringa i analize predviđenih aktivnosti. Nakon što Skupština Zeničko-dobojskog kantona usvoji/donese *Strategiju kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona 2021-2027.*, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport će u roku od 30 dana od donešenja formirati Monitoring tim za praćenje realizacije *Strategije*.

Sastav Monitoring tima treba da bude kompetentan i sposoban za valorizaciju i utvrđivanje stepena realizacije *Strategije*. Monitoring tim čine predsjednik, te članovi: predstavnik Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, po jedan predstavnik općinskih i gradskih službi nadležnih za oblast kulture sa područja Kantona, po jedan predstavnik bibliotečke, muzejske i pozorišne djelatnosti, predstavnik domova/centara za kulturu, predstavnik kulturno-umjetničkih društava, nastavnik sa Katedre za opću kulturologiju sa Filozofskog fakulteta Univerziteta u Zenici, predstavnik nezavisnog sektora, predstavnik iz oblasti književnosti, likovne ili muzičke umjetnosti i tri voditelja izrade *Strategije*.

Nadležne općinske i gradske službe i njihovi predstavnici u Monitoring timu za svaku godinu u periodu implementacije *Strategije* izrađuju općinske i gradske programe implementacije *Strategije* u skladu sa utvrđenim obavezama u Akcionom planu. Ti programi bi trebalo da budu usvojeni na vijećima općina i gradova. Nadležne općinske i gradske službe za kulturu koordiniraju, zajedno sa predstavnikom općine i grada u Monitoring timu, sve aktivnosti i obaveze ustanova i organizacija kulture na svom području, a po utvrđenim obavezama iz Akcionog plana. Predstavnici općina i gradova u Monitoring timu koordiniraju aktivnosti na relaciji: općinske i gradske ustanove i organizacije kulture – nadležna općinska i gradska služba – Monitoring tim.

Nadležne općinske i gradske službe se zadužuju da u godišnjim programima implementacije *Strategije* ugrade sve elemente *Strategije* koje su u njihovoj nadležnosti, odnosno u nadležnosti ustanova i organizacija kulture sa njihovog područja. Također, obavezuju se da u budžetima svake godine planiraju sredstva za realizaciju predviđenih zadataka.

Nadležne općinske i gradske službe se obavezuju da u periodu realizacije *Strategije* Monitoring timu svake godine do kraja februara dostave izvještaj za prethodnu godinu o realizaciji zadataka, uočenim slabostima i prijedlozima za njihovo prevazilaženje.

Monitoring tim će analizirati izvještaje općinskih službi, te pratiti aktivnosti svih zaduženih za realizaciju mjera, kao i realizaciju budžetskih sredstava namijenjenih za tu svrhu.

Monitoring tim se obavezuje da, na osnovu dostavljenih izvještaja nadležnih općinskih i gradskih službi, Vladi i Skupštini Kantona dostavi Izvještaj o realizaciji *Strategije*. Izvještaji će se Vladi i Skupštini Kantona podnijeti krajem 2024. i 2027. godine.

Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport će odmah nakon donošenja/usvajanja *Strategije* od strane Skupštine Kantona informirati općine o obavezama utvrđenim u *Strategiji*, i to: o obavezi dostavljanja prijedloga za člana Monitoring tima ispred nadležne općinske službe za kulturu, obavezi izrade i usvajanja godišnjih programa implementacije *Strategije*, obavezi planiranja budžetskih sredstava u okvirima mogućnosti za realizaciju *Strategije*, obavezi podnošenja godišnjih izvještaja Monitoring timu, te drugim obavezama utvrđenim u *Strategiji*.

AKCIONI PLAN

I Model kulturne politike

Cilj 1. – Razmatranje potrebe izmjena i dopuna kantonalnih zakona u kulturi

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Razmatranje potrebe izmjena i dopuna Zakona o bibliotečkoj djelatnosti („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 8/99)	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, Biblioteke	Septembar 2023. godine	Ove aktivnosti ne iziskuju sredstva
Razmatranje potrebe izmjena i dopuna Zakona o muzejskoj djelatnosti („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 15/03)	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, Muzeji	April 2024. godine	Ove aktivnosti ne iziskuju sredstva
Razmatranje potrebe izmjena i dopuna Zakona o javnom informisanju („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 13/98)	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, Mediji, Katedra za opću kulturologiju	Novembar 2024. godine	Ove aktivnosti ne iziskuju sredstva
Inicirati raspravu o potrebi donošenja Zakona o kulturi	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, Ustanove kulture, Katedra za opću kulturologiju	Decembar 2025. godine	Ove aktivnosti ne iziskuju sredstva
Razmatranje potrebe izmjena i dopuna Zakona o kulturnoj baštini („Sl. novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 2/00)	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport	Decembar 2026. godine	Ove aktivnosti ne iziskuju sredstva

Cilj 2. - Precizirati izvore i načine finansiranja u kulturi

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Organizacija sastanaka osnivača ustanova kulture i Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport radi uspostave stabilnog i trajnog finansiranja	Ustanove kulture, općinske i gradske službe, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport	Oktobar 2023. godine	Ove aktivnosti ne iziskuju sredstva
Planirati sredstva u Budžetu Kantona i u budžetima općina i gradova za finansiranje ustanova kulture i projekata iz oblasti kulture	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, općinske i gradske službe	Kontinuirano	Budžet ZDK, općinski i gradski budžeti
Raspisivati javne pozive za dodjelu sredstava za kulturu i formiranje stručnih komisija za realizaciju tih poziva	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, općinske i gradske službe	Kontinuirano	Budžet ZDK, općinski i gradski budžeti
Utvrđiti kriterije za raspodjelu budžetskih sredstava za kulturu	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, Općinske i gradske službe	Kontinuirano	Ove aktivnosti ne iziskuju sredstva

Cilj 3. - Utvrditi obrazovnu politiku u kulturi

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Kreiranje i implementacija nastavnih planova i programa posvećenih kulturi u osnovnim i srednjim školama	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport (Sektor za obrazovanje), Pedagoški zavod	Kontinuirano	Ove aktivnosti ne iziskuju sredstva
Usvajanje programa aktivnosti za razvoj kulturnih potreba djece u	Ministarstvo za obrazovanje, nauku,	Kontinuirano	Ove aktivnosti ne iziskuju sredstva

predškolskim ustanovama i u osnovnim i srednjim školama	kulturu i sport (Sektor za obrazovanje), Pedagoški zavod		
---	--	--	--

Cilj 4. - Izrada općinskih i gradskih strategija kulturne politike

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Izrada i usvajanje općinskih i gradskih strategija kulturne politike	Općinske i gradske službe za kulturu, općinska i gradska vijeća	Decembar 2027. godine	Općinski i gradski budžeti

Cilj 5. - Stvaranje uslova za kulturni razvoj mladih i marginalnih grupa

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Planirati kulturne aktivnosti mladih u strategijama kulturnih politika općina i gradova	Općinske/gradske službe za kulturu	Kontinuirano	Općinski i gradski budžeti
Obezbijediti prostor za aktivnosti mladih	Općinske/gradske službe za kulturu i općinska/gradska vijeća	Kontinuirano	Općinski i gradski budžeti
Uvrstiti kulturne aktivnosti marginalnih grupa u strategije kulturnih politika općina i gradova	Općinske/gradske službe za kulturu	Kontinuirano	Općinski i gradski budžeti
Planirati sredstva u budžetima općina, gradova i Kantona za projekte osoba sa invaliditetom i nacionalnih manjina u oblasti kulture	Općinske/gradske službe za kulturu, ZDK	Kontinuirano	Općinski i gradski budžeti, budžet ZDK
Obezbijediti prostor za aktivnosti osoba sa invaliditetom i realizaciju projekata iz oblasti kulture	Općinske/gradske službe za kulturu	Kontinuirano	Općinski i gradski budžeti

Cilj 6. - Kadrovsko jačanje Sektora za kulturu Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Povećati broj stručnih saradnika za kulturu u Ministarstvu za obrazovanje, nauku, kulturu i sport	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport	Decembar 2024. godine	Budžet ZDK
Razmotriti mogućnost formiranja posebnog Ministarstva za kulturu	Vlada ZDK, Skupština ZDK	Juni 2023. godine	Budžet ZDK

Cilj 7. - Jačanje saradnje u oblasti kulture

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Izraditi programe saradnje u kulturi	Vlada ZDK, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, općinske i gradske službe za kulturu, ustanove i organizacije kulture, nevladine organizacije i udruženja građana, Katedra za opću kulturologiju	Kontinuirano	Budžet ZDK, općinski i gradski budžeti, drugi izvori
Potpisati sporazume o međusobnoj saradnji u oblasti kulture	Vlada ZDK, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, općinske i gradske službe za kulturu, ustanove i organizacije kulture, nevladine organizacije i udruženja građana, Katedra za opću kulturologiju	Kontinuirano	Budžet ZDK, općinski i gradski budžeti, drugi izvori

II Kulturna baština

Cilj 1 – Formirati Službu za zaštitu kulturne baštine pri Ministarstvu za obrazovanje, nauku, kulturu i sport

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Formirati Službu za zaštitu baštine pri Ministarstvu za obrazovanje, nauku, kulturu i sport (u skladu sa Elaboratom o opravdanosti osnivanja Zavoda za zaštitu kulturne baštine („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 1/16)	Vlada Kantona, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport	2023. godina	Budžet Kantona

Cilj 2 – Formirati Kantonalni zavod za zaštitu kulturne baštine

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Osnovati Kantonalni zavod za zaštitu kulturne baštine u skladu sa Elaboratom o opravdanosti osnivanja Zavoda za zaštitu kulturne baštine („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 1/16)	Vlada Kantona, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport	2027. godina	Budžet Kantona

Cilj 3 – Zaštita kulturne baštine

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Izraditi Registar materijalne kulturne baštine od značaja za Zeničko-dobojski kanton (u skladu sa članom 46. Zakona o zaštiti kulturne baštine „Sl. novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 2/00)	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, općinske i gradske službe nadležne za oblast kulture, ustanove kulture	Juni 2024. godine	Budžeti Kantona, općina i gradova
Izraditi Registar nematerijalne kulturne baštine od značaja za Zeničko-dobojski kanton (u skladu sa članom 46. Zakona o zaštiti kulturne baštine „Sl. novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 2/00)	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, općinske i gradske službe nadležne za oblast kulture, ustanove kulture	Juni 2024. godine	Budžeti Kantona, općina i gradova
Izraditi Strategije očuvanja i upravljanja kulturnom baštinom na području Zeničko-dobojskog kantona (u skladu sa članom 8. Zakona o zaštiti kulturne baštine „Sl. novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 2/00)	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, općinske i gradske službe nadležne za oblast kulture, ustanove kulture, Katedra za opću kulturologiju	Juni 2025. godine	Budžeti Kantona, općina i gradova
Provoditi mjere zaštite registrovanih primjera kulturne baštine na području Zeničko-dobojskog kantona	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, općinske i gradske službe nadležne za oblast kulture, ustanove kulture	Kontinuirano	Budžeti Kantona, općina i gradova

Osigurati sredstava za finansiranje projekata iz oblasti zaštite i promocije nematerijalne kulturne baštine Zeničko-dobojskog kantona (u skladu sa članovima 50. i 51. Zakona o zaštiti kulturne baštine „Sl. novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 2/00)	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport i općinske i gradske službe nadležne za oblast kulture	Juni 2023. godine	Budžet Kantona
Održavanje predavanja i radionica na temu kulturne baštine Zeničko-dobojskog kantona	Odsjek za kulturalne studije i Katedra za opću kulturologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Zenici	Kontinuirano	Ove aktivnosti ne iziskuju sredstva

III Ustanove kulture

Cilj 1: Nastaviti sufinansiranje rada javnih biblioteka, muzeja i Bosanskog narodnog pozorišta iz budžeta osnivača i budžeta Kantona

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Planirati sredstva u kantonalnom budžetu za sufinansiranje rada javnih biblioteka, muzeja i BNP-a.	Općine i gradovi, Vlada ZDK	Kontinuirano, do uspostavljanja konačnog modela finansiranja	Budžeti općina i gradova, Budžet Kantona

Cilj 2: Osnovati Arhiv Zeničko-dobojskog kantona

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Osnovati Javnu ustanovu Arhiv Zeničko-dobojskog kantona	Skupština ZDK, Vlada ZDK	2025. godina	Budžet Kantona

Cilj 3: Utvrđivanje djelatnosti i modela rada i finansiranja općinskih i gradskih centara/domova kulture

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Utvrđiti djelatnosti i modele rada i finansiranja općinskih i gradskih centara / domova kulture	Nadležne općinske i gradske službe, općinska i gradska vijeća	2023. godina	Budžeti općina i gradova

Cilj 4: Restruktuiranje rada ustanova kulture

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Organizovati sastanke sa direktorima i upravnim odborima javnih ustanova kulture radi iniciranja procesa restrukturiranja i rekonceptualizacije	Ustanove kulture, nadležne općinske i gradske službe, Katedra za opću kulturologiju	Oktober 2022.	Ove aktivnosti ne iziskuju sredstva
Organizirati seminare za menadžmente i radnike ustanova kulture o strateškom planiranju	Nadležne općinske i gradske službe, Univerzitet u Zenici (Ekonomski fakultet i Filozofski fakultet - Katedra za opću kulturologiju)	Novembar 2022. - mart 2023.	Budžet Kantona, budžeti općina i gradova, budžeti ustanova kulture

Usaglasiti, precizno utvrditi i transparentno komunicirati misiju, viziju i ciljeve kao temeljne strateške izjave ustanova kulture te izraditi i usvojiti strateške planove javnih ustanova kulture	Javne ustanove kulture	Juni-oktobar 2023.	Budžeti javnih ustanova kulture
---	------------------------	--------------------	---------------------------------

IV Umjetničke djelatnosti

Cilj 1: Inicirati otvaranje likovnih galerija u gradovima i općinama Kantona i kantonalne galerije

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Razmotriti mogućnost otvaranja likovnih galerija u općinama i gradovima na području Kantona i/ili otvaranje Javne ustanove Galerija Zeničko-dobojskog kantona	Općinske i gradske službe nadležne za kulturu i centri/domovi kulture	2024. godina	Budžeti općina i gradova

Cilj 2: Realizacija projekta fazne rekonstrukcije objekta BNP Zenica

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Realizirati projekat fazne rekonstrukcije objekta BNP Zenica (sanacija krova, dvorana...)	BNP, Grad Zenica	2027. godina	Budžet Grada Zenice, raspoloživi resursi BNP

Cilj 3: Osnivanje profesionalnog Kamernog simfonijskog orkestra

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Osnovati profesionalni Kamerni simfonijski orkestar kao zaseban organizacioni segment BNP Zenica	Grad Zenica, Bosansko narodno pozorište Zenica	2024. godina	Budžet Grada Zenice, raspoloživi resursi BNP

Cilj 4: Formirati savjete za kulturu u općinama, gradovima i Kantonu

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Formirati općinske, gradske i kantonalni savjet za kulturu	Načelnici i gradonačelnici, nadležne općinske i gradske službe, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport	Mart 2023.	Budžet općina i gradova, Budžet ZDK

Cilj 5: Inicirati i podržati formiranje kantonalnih strukovnih umjetničkih udruženja

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Organizirati sastanke udruženja i pojedinaca iz različitih umjetničkih područja	Udruženja umjetnika i kulturnih radnika, pojedinci	Maj 2023.	Ove aktivnosti ne iziskuje sredstva

V Nezavisna kulturna scena

Cilj 1 – Finansijski podržavati rad udruženja i društava iz oblasti nezavisne kulturne scene na području Zeničko-dobojskog kantona

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Planirati sredstava u budžetima za sufinansiranje aktivnosti udruženja i društava iz oblasti nezavisne kulturne scene na području Zeničko-dobojskog kantona	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, općinske i gradske službe nadležne za oblast kulture	Kontinuirano	Budžet Kantona, budžeti općina i gradova
Utvrđiti jasne kriterije za raspodjelu sredstava iz budžeta namijenjenih za sufinansiranje aktivnosti udruženja i društava iz oblasti nezavisne kulturne scene na području Zeničko-dobojskog kantona	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, općinske i gradske službe nadležne za oblast kulture	Kontinuirano	Budžet Kantona, budžeti općina i gradova

VI Kulturni turizam

Cilj 1 – Razvoj kulturnog turizma

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Izrada smjernica razvoja kulturnog turizma Zeničko-dobojskog kantona	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, Ministarstvo privrede, općinske i gradske službe nadležne za oblast kulture i turizma, Katedra za opću kulturologiju Filozofskog fakulteta UNZE	Mart. 2023. godine	Budžet Kantona
Izrada općinskih i gradskih smjernica za razvoj turizma i kulturnog turizma	Općinske i gradske službe nadležne za oblast kulture i turizma	2024. godina	Budžeti općina i gradova
Uspostaviti turističke info-centare u općinama i gradovima na području Kantona	Općinske i gradske službe nadležne za oblast turizma	2025. godina	Budžeti općina i gradova
Izraditi kalendar kulturnih manifestacija od značaja za Kanton	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, općinske i gradske službe nadležne za oblast kulture	2023. godina	Budžet Kantona, budžeti općina i gradova

Cilj 2. - Jačanje saradnje u oblasti kulturnog turizma

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Organizovati sastanake između osnivača ustanova kulture, Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, Ministarstva privrede, te predstavnika turističkih organizacija na područje kantona radi koordinacije turističkih aktivnosti u cilju razvoja kulturnog turizma na području Kantona	Ministarstva, općine, gradovi, ustanove kulture, turističke organizacije	2023. godina	Ove aktivnosti ne iziskuju dodatna sredstva

Cilj 3 – Finansijski podržavati projekte iz oblasti kulturnog turizma

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Planirati sredstava u budžetima za sufinansiranje projekata iz oblasti kulturnog turizma	Ministarstvo privrede, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, općinske i gradske službe nadležne za oblast kulture i turizma	Kontinuirano	Budžeti Kantona, općina i gradova
Utvrđiti jasne kriterije prilikom raspodjele sredstava iz budžeta namijenjenih za sufinansiranje projekata iz oblasti kulturnog turizma	Ministarstvo privrede, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, općinske i gradske službe nadležne za oblast kulture i turizma	Kontinuirano	Budžeti Kantona, općina i gradova
Raspisivati javne pozive za dodjelu sredstava za projekte iz oblasti kulturnog turizma	Ministarstvo privrede, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, općinske i gradske službe nadležne za oblast kulture i turizma	Kontinuirano	Budžeti Kantona, općina i gradova

Cilj 4 – Finansijski podržavati kulturne manifestacije na području Kantona

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Utvrđiti precizne kriterije sufinansiranja za podršku kulturnim manifestacijama	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, općinske i gradske službe	2023. godina	Ove aktivnosti ne iziskuju sredstva
Povećati izdvajanje budžetskih sredstva za sufinansiranje kulturnih manifestacija na području Kantona	Ministarstvo privrede, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport, općinske i gradske službe	Kontinuirano	Budžeti Kantona, općina i gradova

VII Monitoring i evaluacija

Cilj 1 – Realizacija Strategije kulturne politike

Aktivnosti	Nosilac aktivnosti	Rok	Izvor finansija
Informirati općine, gradove i ustanove kulture o obavezama koje proizlaze iz Strategije	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport	30 dana od usvajanja Strategije	Ove aktivnosti ne iziskuju sredstva
Formirati Monitoring tima za praćenje realizacije Strategije	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport	30 dana od usvajanja Strategije	Budžet Kantona
Izraditi godišnje općinske i gradske programe implementacije Strategije	Nadležne općinske i gradske službe	Svake godine trajanja Strategije	Ove aktivnosti ne iziskuju sredstva
Dostaviti izvještaje (Monitoring timu) za prethodnu godinu o realizaciji aktivnosti utvrđenih u Strategiji, uočenim slabostima i prijedlozima za njihovo prevazilaženje	Nadležne općinske i gradske službe	Svake godine trajanja Strategije	Ove aktivnosti ne iziskuju sredstva

Analizirati godišnje izvještaje općinskih i gradskih službi, pratiti aktivnosti subjekata zaduženih za realizaciju mjera i planiranje budžetskih sredstava	Monitoring tim	Svake godine trajanja Strategije	Ove aktivnosti ne iziskuju sredstva
Izraditi izvještaje o realizaciji Strategije	Monitoring tim	Krajem 2024. i 2027. godine	Ove aktivnosti ne iziskuju sredstva
Usvojiti izvještaje o realizaciji Strategije	Vlada i Skupština Kantona	Krajem 2024. i 2027. godine	Ove aktivnosti ne iziskuju sredstva

LITERATURA

Dokumenti:

1. Aneks 8 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini – Sporazum o Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika
2. Elaborat o društveno-ekonomskoj opravdanosti osnivanja Arhiva Zeničko-dobojskog kantona, („Službene novine ZDK“, broj: 10/15)
3. Elaborat o formiranju Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturne baštine, („Službene novine ZDK“, broj: 1/16)
4. Konvencija o očuvanju nematerijalnog kulturnog nasljeđa, Pariz, 2003, UNESCO konvencije iz oblasti kulture, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2010
5. Konvencija o zaštiti podvodne kulturne baštine, Pariz, 2001, UNESCO konvencije iz oblasti kulture, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2010
6. Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine, Pariz, 1972, UNESCO konvencije iz oblasti kulture,
7. Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, Haag, 1954, UNESCO konvencije iz oblasti kulture, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2010.
8. Konvencija o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih sadržaja, Pariz, 2005, UNESCO konvencije iz oblasti kulture, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2010
9. Odluka o Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika, Broj: 1-02-01-484/02, Sarajevo, 21.12.2001. godine; dostupno na: <https://www.fmks.gov.ba/kultura/legislativa/bih/24.pdf> (pristupljeno 23. 3. 2021. godine)
10. Okvirna konvencija Vijeća Evrope o vrijednosti kulturne baštine za društvo, Član 2 – Definicije, stav a), Faro, 2005. godine, dostupna na: http://www.bpkg.gov.ba/mo/media/uploads_mo/2013/02/Okvirna-konvencija-Vije%C4%87a-Evrope-o-vrijednosti-kulturne-ba%C5%A1tine-za-dru%C5%A1tvo.pdf (pristupljeno 20. 1. 2021. godine)
11. Principi zaštite i očuvanja kulturnih i historijskih resursa Zeničko-dobojskog kantona, (broj: IO-40-3999-5116 od 21. 11. 2016. godine)
12. Strategija kulturne politike u BiH, 2008.
13. Strategija razvoja kulture Republike Srpske 2010-2015.
14. Strategija razvoja kulture Republike Srpske 2017-2022.
15. Strategija kulturne politike Zeničko-dobojskog kantona 2014-2020. godina
16. Strategija razvoja Zeničko-dobojskog kantona za period 2021-2027. godina
17. Strategija omladinske politike na području Zeničko-dobojskog kantona za period 2018-2022.
18. Zakon o arhivskoj građi („Službene novine ZDK“, br. 4/06)
19. Zakon o bibliotečkoj djelatnosti („Službene novine ZDK“, broj: 8/99)
20. Zakon o pozorišnoj djelatnosti („Službene novine ZDK“, broj: 3/02)
21. Zakon o samostalnim umjetnicima („Službene novine ZDK“, br. 2/05)
22. Zakon o zaštiti kulturne baštine („Službene novine ZDK“, broj: 2/00 i 9/15)
23. Zakona o muzejskoj djelatnosti („Službene novine ZDK“, broj: 15/03)
24. Zakona o javnom informisanju („Službene novine ZDK“, broj: 13/98)

Knjige:

1. Antolović Jadran (2012), GAP analiza zakonodavstva Bosne i Hercegovine u području kulture, Završni izvještaj
2. Begagić, Hazim (2005), Europska kulturna politika - Nacionalne kulturne politike u Europi s primjerima Italije i Bosne i Hercegovine. (magistarski rad)
3. Božović, Ratko (2006) Leksikon kulturologije, Agencija „Matić“: Beograd;
4. Delibašić, Esad (2018). Stanje i perspektiva kulturnog turizma na području Zeničko-Dobojskog kantona. Zbornik radova Filozofskog fakulteta, (16), (s. 160);
5. Dragičević-Šešić, Milena i Stojković, Branimir (2007): Kultura: menadžment, animacija, marketing. Beograd: Clio;
6. Dragojević Sanjin, (2006) Kulturna politika: europski pristupi i modeli, doktorska disertacija.
7. Duda, Dean (2002) Kulturalni studiji, AGM: Zagreb
8. Jelinčić, Danijela-Angelina-Deana, Gulišija-Janko Bekić (2010) Kultura, turizam, interkulturalizam. Zagreb: Institut za međunarodne odnose MEANDARMEDIA.
9. Jelinčić, Danijela-Angelina (2008) Abeceda kulturnog turizma. Zagreb: MEANDARMEDIA.
10. Katunarić, Vjeran (2007) Lica kulture. Zagreb: Antibarbarus d.o.o.;
11. Maroević, Ivo (2004) Baštinom u svijet. Petrinja: Matica Hrvatska.
12. Petrović, Sreten (2005) Kulturologija, Čigoja štampa: Beograd;
13. Prnjat, Branko (2006) Uvod u kulturnu politiku. Novi Sad: Stylos.;
14. Popadić Milan (2014), Vreme prošlo u vremenu sadašnjem, Uvod u studije baštine, Centar za muzeologiju i heritologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Beograd,
15. Symon, Mundy (2002) Kulturna politika: kratki vodič, Novi Sad: Vega Media.
16. Šabanović, Alen (2021) Assesment of Cultral Tourism Competitiveness in the Zenica-Doboj Canton. *Magistarski rad*, International University of Sarajevo (s. 191-192);
17. Šnel, Ralf (2008), Leksikon savremene kulture, PLATO: Beograd;
18. Švob-Đokić, Nada, Primorac, Jaka i Jurlin, Krešimir (2008), Kultura zaborava-Industrijalizacija kulturnih djelatnosti. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
19. Trozbi, Dejvid (2012) Ekonomika kulturne politike. Clio: Beograd.

Univerzitet u Zenici
Filozofski fakultet
Katedra za opću kulturologiju
Odsjek za kulturalne studije

Prof. dr. Damir Kukić

Van. prof. dr. Esad Delibašić

Doc. dr. Hazim Begagić

Doc. dr. Mirza Džananović

As. Alen Šabanović, MA